

Rapport nr. 15/2009

Gro Ulset

Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon

Skriftserien til Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge

Fritid!
Tid fri?

 NTNU

Samfunnsforskning AS

 Samfunnsforskning AS		<h1>Rapport</h1>	
Barnevernets utviklingscenter Postadresse: NTNU Dragvoll 7491 Trondheim Telefon: 73 55 08 40 Telefaks: 73 59 62 24 E-post: BUS@samfunn.ntnu.no Web.: www.ntnusamfunnsforskning.no/bus Foretaksnr. NO 986 243 836		TITTEL	
		Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon - Fritid! Tid fri?	
		FORFATTER	
		Gro Ulset	
		OPPDRAKSGIVER(E)	
		Stiftelsen Wøyen, Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge	
RAPPORTNR.	GRADERING	FINANSIERING	
15/2009	Åpen	Stiftelsen Wøyen	
ISBN		PROSJEKTNR.	ANTALL SIDER
978-82-91927-12-1		1509	99
PRIS (eksl. porto og ekspedisjonsomkostninger)		PROSJEKTFØRER (NAVN, SIGN.)	
Kr 200,-		Gro Ulset	
DATO		KVALITETSSIKRET OG GODKJENT AV (NAVN, STILLING, SIGN.)	
Oktober 2009		Torill Tjelflaat, avdelingsleder, seniorforsker	
OPPSUMMERING			
<p>Rapporten omhandler ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon. Data er innhentet via spørreskjema og intervju. Beboere (mellom 13 og 18 år) og ansatte i barneverninstitusjoner i Midt-Norge har besvart spørreskjemaer som omhandler fritid, fritidstenkning og fritidsbruk. Et utvalg ungdommer og ansatte har i tillegg blitt intervjuet. Hovedhensikten med fritidsprosjektet har vært å kartlegge beboeres fritidsbruk ved opphold i institusjon. I tillegg har målsettingene vært å få kunnskap om hvilke faktorer som påvirker fritiden til beboerne, å belyse beboernes muligheter til medvirkning og selvbestemmelse i forbindelse med fritid, samt å belyse institusjonenes fokus på fritid og mestring.</p> <p>Undersøkelsen viser at beboere og ansatte definerer fritid noe ulikt, og at de foretrekker ulike typer aktiviteter. Ungdommene foretrekker uorganiserte fritidssysler, mens ansatte foretrekker at ungdommene driver med organiserte fritidsaktiviteter. Selv om ungdommene formidler at de mest av alt ønsker å bruke fritiden til samvær med venner, så viser undersøkelsen at vennebesøk i institusjonene er lite utbredt. Noen ungdommer forteller at de aldri er sammen med venner i fritiden, verken innenfor eller utenfor institusjonsområdet. Flere faktorer er med på å forme fritiden til barn og unge som bor i institusjon. Noen sentrale faktorer er institusjonens struktur (organisering av hverdagen), institusjonens beliggenhet, institusjonens fokus på fritid (tenkning og praksis), beboerens fritidshistorie (før plassering) og beboerens situasjon her og nå (etter plassering). Undersøkelsen viser at de fleste ungdommene er med på å definere sin egen fritid/fritidsbruk, men at det foreligger avgjørende ytre og indre begrensninger i hverdagen som er spesifikke for institusjonslivet, og som styrer ungdommenes reelle muligheter og valg. Hva angår institusjonenes fritidstenkning og praksis, hevder de fleste ansatte at de har fokus på mestring, men få av dem evner å redegjøre mer spesifikt for hvordan og/eller hvorfor mestring legges vekt på i samband med beboernes fritid.</p>			
STIKKORD	NORSK	ENGELSK	
	Ungdom	Young people, youth	
	Fritid	Leisure time	
	Barneverninstitusjon	Residential Care, Institution	
	Barnevern	Child Protection	

Forord

Denne rapporten bygger på datamateriale fra prosjektet ”Fritid for barn og unge som bor i barneverninstitusjon”. Prosjektet er utført ved NTNU Samfunnsforskning AS, avdeling Barnevernets utviklingssenter (BUS) i Midt-Norge, og er finansiert av Stiftelsen Wøyen. Intensjonen med rapporten er å presentere resultater fra kartleggingen av beboeres fritid/fritidsbruk ved opphold i barneverninstitusjoner, samt å bringe kunnskap om noen framtreddende faktorer som er med på å forme og definere deres fritid/fritidsbruk. I denne forbindelse har rapporten også til hensikt å si noe om rettigheter og vilkår med tanke på beboeres mulighet til å medvirke og å bestemme over sin egen fritid under institusjonsopphold. Rapporten vil dessuten si noe om institusjonenes fokus på mestring og fritid. Det empiriske materialet som rapporten bygger på er ervervet gjennom spørreskjema og intervju. Informantgruppene som står bak dataene er beboere og ansatte i midtnorske barneverninstitusjoner.

Vi vil takke Stiftelsen Wøyen for økonomisk støtte til prosjektet. En stor takk rettes også til alle informantene som har deltatt i undersøkelsen, spesielt beboerne som har svart på spørreskjema og latt seg intervju. Uten informasjon og kunnskapsformidling fra dem hadde ikke denne rapporten blitt skrevet. Vi takker alle ledere og ansatte ved institusjonene, som enten har vært involverte i forbindelse med tilrettelegging og gjennomføring av intervjuer, eller som informanter. Avdelingsleder og seniorforsker Torill Tjellflaat og seniorforsker Åse Bratterud ved Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, takkes for konstruktiv veiledning i forbindelse med prosjektarbeidet.

Rapporten er primært rettet mot voksne som arbeider med barn og unge som bor i barneverninstitusjoner, men vi håper at den vil bli lest av personer som, på ulike måter, har befatning med institusjonsbarnevernet. Vi arbeider nå med å skaffe midler slik at vi kan utarbeide en egen kortversjon av rapporten, som skal formidles til barn og unge som bor i barneverninstitusjoner i Norge.

NTNU Samfunnsforskning AS
Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge
Trondheim, oktober 2009

Gro Ulset
Forsker

Innhold

Forord	iii
1 Innledning	7
2 Utvalg og metode	11
2.1 Datakilder	11
2.2 Utforming av spørreskjemaer og intervjuguider	13
3 Fritid	17
3.1 Hva er fritid?	17
3.2 Typer fritidsaktiviteter	18
3.3 Er fritiden fri?	19
3.4 Barn plasserte utenfor foreldrehjemmet - rettigheter og fritid.....	20
3.5 Fritidsaktiviteter og utviklingsmuligheter i institusjonen	22
3.6 Institusjonelle strukturer og fritid	23
3.7 Mening og mestring	24
3.8 Noen tidligere undersøkelser om barn og unge og deres fritid	26
4 Beboernes fritid	31
4.1 Bakgrunnsopplysninger	31
4.2 Ungdommenes forståelse av fritid	32
4.3 Fritidsbruk før og under institusjonsoppholdet	34
4.4 Fritid innenfor og utenfor hjem og institusjon	37
4.5 Muligheter og begrensninger	43
4.6 Grad av tilfredshet	46
4.7 Ønsket fritid/fritidsbruk.....	50
5 Barneverninstitusjonenes fokus på beboernes fritid	55
5.1 Bakgrunnsopplysninger	55
5.2 Institusjonenes fokus på fritid	57
5.3 Institusjonsstrukturer og fritid.....	68
5.4 Ansattes beskrivelse av beboernes fritid	75
6 Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon – en oppsummering	83
6.1 Til dels ulik forståelse av fritid og hva som er meningsfylt fritid	83
6.2 Beboere foretrekker uorganiserte aktiviteter, ansatte foretrekker organiserte	84
6.3 Institusjonsrammenes betydning for ansattes forståelsesformer	85
6.4 Fritid og mestring - institusjonenes tenkning og praksis	86
6.5 Frigjørende aktiviteter - mening og mestring for ungdommene	88

6.6 Fritidsbruk - likheter og ulikheter.....	89
6.7 Ufri fritid	90
6.8 Institusjonens lokalisering og dens betydning for fritidspraksis.....	91
6.9 Kvalitetskrav og rettigheter som ikke etterfølges	92
6.10 Arbeidstidsordning og oppholdstid - betydninger for fritidspraksis.....	93
6.11 Forventninger og handlingsrepertoar.....	94
Litteraturliste.....	95
 Figur 1: Faktorer som påvirker beboernes fritid/fritidsbruk.....	 99

1 Innledning

”Det barn og unge gjør på fritiden, de menneskene de er sammen med og de arenaene de oppholder seg på, er avgjørende for hvordan de unge erfarer fritiden sin, og hvilken rolle fritiden får i de unges utviklingsprosess” (Säfvenbom 2005).

Det finnes en anseelig mengde litteratur som omhandler barns tid i skolen. Mindre finnes om barns fritid. Øksnes mener at forskning på barns fritid har blitt forsømt blant annet fordi den som regel anses *”... funksjonelt sett av mindre verdi og underordnet arbeid, som noe som verken er seriøst eller virkelig, men mer en fantasi og en dagdrøm”* (Øksnes 2008:9). Rapporter, stortingsmeldinger, veiledere og NOUer¹, som blant annet omhandler fritid og oppvekstmiljø for barn og unge i Norge, viser at så godt som ingenting er skrevet om barn og unge som bor i barneverninstitusjoner og hvordan deres fritid er, eller hvordan det eventuelt bør tilrettelegges for at beboerne får oppleve den lek og fritid som de har krav på. Barn og unge som bor i institusjon befinner seg i en helt spesiell situasjon hvor staten, representert ved barnevernet, skal sørge for at de får dekket sine behov og mottar den omsorg og hjelp som de trenger.

Med utgangspunkt i blant annet det ovennevnte har hovedhensikten med fritidsprosjektet vært å kartlegge beboeres fritid/fritidsbruk ved opphold i barneverninstitusjon. Gjennom både spørreskjema og intervju har vi stilt beboere og ansatte i midnorske institusjoner en rekke spørsmål som omhandler fritiden. Denne rapporten presenterer resultatene fra kartleggingen.

Det konkrete utgangspunktet for prosjektet er en tidligere studie gjennomført ved BUS Midt-Norge, ”Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon”² (Tjelflaat og Ulset 2007), hvor en del ungdomsinformanter fortalte om ulike problemer og utfordringer i forbindelse med fritiden. Fremfor alt ga ungdommene uttrykk for at det var vanskelig å styre sin egen fritid og å være spontane, fordi institusjonene krevde at mye måtte planlegges og organiseres på forhånd. Det planlagte skulle alltid prioriteres framfor spontane, umiddelbare fritidsønsker. Den informasjonen som ungdommene ga tydet på at

¹ ”Satsing på barn og ungdom”: 2008 og 2009, ”Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet: 2008, ”Frå barnehage til ungdomsportal – eksempel på barne- og ungdomsinnverknad i kommunane”: 2007, ”Frivillighet for alle”: 2007, ”Fritid med mening. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner”: 2006: 13, ”Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge”: 2001-2002, ”Om barne- og ungdomsvernet”: 2001-2002.

² Denne studien vil heretter bli omtalt som ”medvirkningsprosjektet”.

fritiden var et svært viktig tema for dem, og at denne delen av tilværelsen fortjente en grundigere undersøkelse.

Hensikten med dette prosjektet har vært:

1. Å kartlegge fritid/fritidsbruk blant barn og unge som bor i barneverninstitusjoner i Midt-Norge.
2. Å få kunnskap om hvilke faktorer som kan være med på å forme og definere fritiden/fritidsbruken blant barn og unge som bor i barneverninstitusjoner.
3. Å belyse barn og unges muligheter til å medvirke og bestemme over sin egen fritid ved opphold i barneverninstitusjon.
4. Å belyse institusjonenes fokus på fritid og mestring.

I rapporten ser vi på tre hovedkategorier aktivitetsformer/fritidssysler blant beboerne:

- Organiserte aktiviteter (idrett/fysisk aktivitet og kultur/annet).
- Uorganiserte aktiviteter (idrett/fysisk aktivitet og kultur/annet).
- Samvær med venner (i og utenfor institusjonen).

Beboerinformantene har svart på spørsmål om hvordan de bruker fritiden *nå* under oppholdet på institusjonen, hvordan de brukte fritiden sin *før* institusjonsoppholdet, samt hvordan de *ønsker* å bruke sin fritid. Når det gjelder spørsmål om fritid under institusjonsoppholdet skilles det mellom fritidsbruk *innenfor* og *utenfor* institusjonsområdet.

I rapporten belyses i hovedsak tre faktorer som påvirker fritidsbruken blant beboerne:

- Institusjonens struktur (som innbefatter rutiner, regler, arbeidsoppgaver og aktiviteter).
- Institusjonens lokalisering og logistikk.
- Beboernes fritidsbruk før plassering i institusjon.

Rapporten belyser også beboeres og ansattes syn på fritid/fritidsbruk og hva som foretrekkes av aktiviteter. I tillegg sier undersøkelsen noe om beboernes muligheter til medvirkning og selvbestemmelse i tilknytning til fritiden, og om institusjonenes tenkning og fokus på mestring i samband med fritid.

Sentrale spørsmål som belyses i rapporten er:

- Hva er fritid?
- Hva tenker beboere og ansatte i barneverninstitusjoner om fritid?
- Når har beboerne fritid?
- Opplever beboerne fritiden som fri?
- Hvordan bruker de fritiden sin?
- Hvordan brukte de fritiden sin før plassering i institusjon?
- Hva er meningsfylt fritid for beboere og ansatte?
- Er beboerne fornøyde med fritiden sin?
- Er ansatte fornøyde med beboernes fritidsbruk?
- Hvordan ønsker beboerne at fritiden skal være?
- Hvordan ønsker de ansatte at beboernes fritid skal være?
- Har institusjonene fokus på fritid og mestring?
- Hvilke faktorer er med på å definere beboernes fritid/fritidsbruk?

2 Utvalg og metode

Undersøkelsen har rettet seg mot barneverninstitusjoner, både statlige og private, i Midt-Norges tre fylker: Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Møre og Romsdal³. Undersøkelsens informantgrupper har vært:

- Ansatte i barneverninstitusjoner i Midt-Norge.
- Ungdom (mellom 13-18 år) som bor i barneverninstitusjoner i Midt-Norge.
- Barn (mellom sju-tolv år) som bor i barneverninstitusjoner i Midt-Norge⁴.

2.1 Datakilder

Tabell 2.1 viser hvordan kartleggingen av fritiden til barn og unge som bor i midtnorske institusjoner ble gjennomført.

Vi valgte å benytte både spørreskjema og intervju. Intervju tilfører spørreskjemamethoden nødvendig substans. Ved å møte informantene ansikt til ansikt i intervju/ samtale-situasjon får man utdypende informasjon som forteller mer om bakgrunnen for de enkelte svarene som gis i et skjema.

Tabell 2.1 Datakilder i kartleggingen

Innsamlingsmetode	Informanter	Institusjoner	Geografisk plassering
Spørreskjema	Ansatte (n=28)	(n=10)	Sør- og Nord-Trøndelag Møre og Romsdal
Spørreskjema	Beboere (ungdom) (n=16)	(n=7)	Sør- og Nord-Trøndelag Møre og Romsdal
Individuelle intervju	Ansatte (n=9)	(n=5)	Sør- og Nord-Trøndelag Møre og Romsdal
Individuelle intervju	Beboere (ungdom) (n=11)	(n=5) ⁵	Sør- og Nord-Trøndelag Møre og Romsdal
Individuelle intervju	Beboere (små barn) (n=5)	(n=3)	Sør-Trøndelag

³ Prosjektet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, personvernombudet for forskning (NSD).

⁴ Datamateriale fra denne informantgruppen blir ikke behandlet i denne rapporten.

Spørreskjemaundersøkelsen ble gjennomført høsten 2008 (august, september og oktober), og intervjuene ble gjennomført i september og november 2008, samt i februar 2009. Spørreskjemaer, informasjonsskriv og samtykkeerklæringer ble sendt ut til beboere (mellom 13 og 18 år) og ansatte ved 20 barneverninstitusjoner i region Midt-Norge. Akutt-/korttidsinstitusjoner og barnehjem fikk ikke tilsendt skjemaer da beboerne ved disse falt utenfor målgruppen for denne delen av undersøkelsen. Som informanter i spørreskjemaundersøkelsen ønsket vi beboere mellom 13 og 18 år, som var plasserte i barneverninstitusjoner, ikke akuttinstitusjoner. Beboere i akuttinstitusjoner og beboere plasserte etter § 4-6, midlertidige vedtak i akuttsituasjoner, falt utenfor målgruppen. Disse ungdommene er i en helt spesiell, tilspisset situasjon og bor i akuttinstitusjon kun midlertidig før de får tildelt et mer langsiktig bosted. Beboere i barnehjem falt også utenfor målgruppen i spørreskjemaundersøkelsen. Vi anså denne delen av undersøkelsen som en lite egnet metodisk tilnærming overfor de minste barna mellom sju og tolv år. For øvrig ble ungdommer mellom 13 og 18 år, plasserte etter både omsorgs- og atferdsparagrafer invitert til å delta i spørreskjemaundersøkelsen. De samlede dataene viser at et stort flertall av beboerne, som svarte på spørreskjema, var plasserte etter § 4-4, 5. ledd og § 4-12: det vil si på hjelpetiltak og omsorg. Clausen (2003) poengterer at begrepene hjelpe- og omsorgstiltak fikk et utvidet innhold etter innføringen av lov om barneverntjenester av 1992. Loven sier at alle tiltak i barnevernet kan gis enten som hjelpe- eller som omsorgstiltak. Ved plassering av barn utenfor hjemmet skjer dette enten som et frivillig hjelpetiltak (§ 4-4, 5. ledd), som et omsorgstiltak (§ 4-12), eller det kan også skje som et atferdstiltak (§ 4-24) ved plassering i institusjon.

Barn (mellom sju og tolv år) som bodde i barneverninstitusjon deltok kun som informanter i intervjuundersøkelsen. Vi intervjuet fem barn ved to barneinstitusjoner om fritiden, og hva de gjorde når de hadde fritid. Disse samtalene var forholdsvis korte og uformelle. Data fra de minste barna vil ikke bli presentert i denne rapporten.

Vi mottok svar på spørreskjema fra informanter ved ti av de 20 institusjonene som vi inviterte til å delta i undersøkelsen⁶. Fem barneverninstitusjoner i Nord-Trøndelag, tre i Møre og Romsdal og to i Sør-Trøndelag. I alt 28 ansatte ved ti institusjoner, både statlige og private, beliggende i samtlige tre fylker i regionen, besvarte spørreskjemaet, og 16 beboere ved sju institusjoner, både statlige og private, beliggende i samtlige tre

⁵ Ungdomsinformantene ved en av disse fem institusjonene deltar ikke i spørreskjemaundersøkelsen. Samlet sett bygger derfor rapporten på informasjon fra ungdomsbeboere ved åtte midtnorske institusjoner samt informasjon fra ansatte ved ti midtnorske institusjoner.

⁶ Det ble purret både pr. telefon og via e-post overfor alle institusjoner som ikke svarte på vår henvendelse. Vi ba om at ledelsen satte av tid til å informere både beboere og ansatte om undersøkelsen. Vi lyktes med å få inn noen flere svar etter purringene, men tre statlige og sju private barneverninstitusjoner valgte likevel ikke å delta i undersøkelsen.

fylker i regionen, svarte også på spørreskjemaet⁷. De sju institusjonene, som var representerte i datamaterialet fra beboerinformantene, var også representert i datamaterialet fra de ansatte, og disse var godkjente for å ta i mot til sammen 45 barn og unge. Plassene var ujevnt fordelt mellom institusjonene. På det tidspunktet spørreskjemaundersøkelsen ble gjennomført var 38 av disse 45 plassene belagt. Ettersom vi mottok svar fra 16 beboere betyr dette at 42 % av den totale beboermassen i de sju institusjonene besvarte spørreskjemaet.

Av de resterende beboerne (58 %) er det vanskelig å anslå hvor mange av disse som faktisk var aktuelle informantkandidater for vår studie. Ettersom fem av de sju institusjonene, i følge ansattes svar, var godkjente for plassering av barn under tretten år, betyr dette at en del av beboerne i disse institusjonene sannsynligvis ikke var aktuelle informanter til spørreskjemaundersøkelsen. I tillegg til dette var fem av de sju institusjonene godkjente for plassering av barn og unge etter § 4-6, ”Midlertidig vedtak i akuttssituasjoner”, i Lov om barneverntjenester, i følge ansatte. Denne faktoren kan ha begrenset det totale antallet beboere som var aktuelle informantkandidater for spørreskjemaundersøkelsen, ettersom BUS i Midt-Norge presiserte i informasjonsskriv til informantgruppene at beboere plassert etter § 4-6 ikke skulle delta i undersøkelsen. Årsaken til dette var at vi ønsket deltakelse fra informanter som hadde en viss erfaring med å bo i institusjon.

2.2 Utforming av spørreskjemaer og intervjuguider

I tillegg til spørreskjemaundersøkelsen ble det gjennomført kvalitative, individuelle intervjuer av elleve ungdommer og ni ansatte ved fem barneverninstitusjoner⁸. Det ble utarbeidet egne informasjonsskriv og samtykkeerklæringer som ble sendt til institusjonene i forbindelse med denne delen av undersøkelsen. Ved hjelp av semistrukturerte intervjuguider ble intervjuer av ungdommer og ansatte utført i etterkant av spørreskjemaundersøkelsen.

⁷ Seks av de ti institusjonene blir definert som ungdomshjem, tre som omsorgsinstitusjoner og én som bo- og arbeidskollektiv. I utvalget er det institusjoner som er geografisk plassert i bygder, byer og institusjoner som er bynære (i utkanten av byer). Fire institusjoner er godkjente for å ta imot ungdom plassert etter § 4-4, 5. ledd, § 4-6 og § 4-12, tre er godkjente for å ta imot ungdom plassert etter § 4-4, 5. ledd og § 4-12. Én er godkjent for å ta i mot ungdom plassert etter § 4-4, 5. ledd, § 4-6, § 4-12, § 4-24, § 4-25 og § 4-26, én tar i mot ungdom plassert etter § 4-4, 5. ledd, § 4-12, § 4-24, § 4-25 og § 4-26 og én mottar ungdom som plasseres etter § 4-4, 5. ledd, § 4-12, § 4-24 og § 4-26.

⁸ To institusjoner i Sør-Trøndelag, to i Nord-Trøndelag og én i Møre og Romsdal.

Tabell 2.2 Oppbygging av spørreskjema

Informantgrupper	Del I	Del II	Del III	Del IV
Beboere	Bakgrunnsopplysninger	Din fritid/ fritidsbruk <i>nå</i>	Din fritid/ fritidsbruk <i>før</i>	Dine <i>ønsker</i> om fritid/fritidsbruk
Ansatte	Bakgrunnsopplysninger	Institusjonenes/ ansattes fokus på beboernes fritid	Ansattes inntrykk av beboernes fokus på fritid	

Tema for oppbygging av intervjuguiden til ungdommene tilsvarte spørreskjemaet, men spørsmålene var færre og mer spisset, og formmessig tilpasset utvalget. På samme måte var tema og oppbygging av intervjuguiden til ansatte utarbeidet på bakgrunn av spørreskjemaet.

Ungdom (13-18 år) som bor i barneverninstitusjoner i Midt-Norge

Spørreskjema og intervjuguide til ungdommene ble utformet med tanke på å fange opp ungdommenes fritid/fritidsbruk *før* opphold i barneverninstitusjon og *nå*, under opphold i barneverninstitusjon. I tillegg ville vi fange opp ungdommenes ønsker knyttet til fritid/fritidsbruk. En slik utforming la til rette for sammenligninger mellom fortid og nåtid og kunne avsløre eventuelle endringer i ungdommens fritid/fritidsbruk. Tredeelingen kunne også fortelle noe om forholdet mellom ungdommenes faktiske fritid/fritidsbruk og ungdommenes fritidsønsker. For å få kartlagt ungdommers fritidsbruk ved så mange institusjoner som mulig i Midt-Norge, fant vi det hensiktsmessig å bruke spørreskjema. Skjemaene ga oss blant annet kunnskap om strukturelle betingelser i institusjonene som kunne påvirke beboernes fritid/fritidsbruk under oppholdet, de fortalte om ungdommenes fritidsbruk (*før* og *nå*) og om beboernes deltakelse i organiserte og/eller uorganiserte fritidsaktiviteter. Videre fortalte de noe om hvor fornøyde ungdommene var i forhold til sin fritid per dags dato, om de følte at de medvirket og fikk lov til å bestemme i forhold til egen fritidsbruk. De fortalte også noe om likheter/forskjeller i ungdommenes fritidsforhold ved de ulike institusjonene. Intervjuene ble gjennomført av én forsker, de ble tatt opp på minidisk og et fyldig sammendrag av hvert enkelt intervju ble nedskrevet. Varigheten på intervjuene varierte fra 20 til 45 minutter.

Ansatte i barneverninstitusjoner i Midt-Norge

Spørreskjema og intervjuguider til ansatte ble utformet slik at de kunne gi opplysninger om den enkelte institusjons satsning på fritid (organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter), institusjonens lokalisering i forhold til nærmiljø, hvilke aktivitetstilbud som fantes, når beboerne hadde fritid, hvilke tilbud beboerne benyttet seg av, om beboerne fikk lov til å bestemme over sin egen fritid, om de ansatte var fornøyde med beboernes

valg av fritidsaktiviteter/fritidsbruk, om de ansatte trodde at beboerne var fornøyde med fritiden sin, hvilken tenkning som lå til grunn for fritidsarbeidet ved institusjonen og om mestringsfokus var en del av denne. Intervjuene ble gjennomført av én forsker, de ble tatt opp på minidisk og et fyldig sammendrag av hvert enkelt intervju ble nedskrevet. Varigheten på intervjuene varierte fra om lag 35 minutter til 60 minutter. Ansatte ved fem av de ti institusjonene som var representert i det samlede datamaterialet fra ansattes spørreskjemaundersøkelse ble intervjuet.

3 Fritid

3.1 Hva er fritid?

I norsk språk er fritid et relativt nytt ord som er nært forbundet med en økonomi basert på lønnsarbeid og fremveksten av en vestlig ungdomsrolle (Heggen og Øia 2005). Å ha fritid innebærer at en også har arbeidstid. De to begrepene er gjensidig utelukkende; det foreligger med andre ord en arbeids - fritidsdikotomi. Denne typen dikotomisering brukes også i forhold til barn og unge, selv om overgangen mellom arbeid og fritid i deres hverdag kan være noe flytende. Fritiden gir som regel et større rom for selvbestemmelse enn arbeidstiden/skoletiden, og for barn og unges utvikling er også det som skjer etter skoletid vesentlig.

I den danske rapporten "Fritidsliv i børnehøjde" avgrenses fritiden til: "... primært at være den tid, de tilbringer uden for skolen" (Olsen og Dahl 2008:22-23). Rapporten omhandler fritidslivet til utsatte barn, og baserer seg på en kvalitativ undersøkelse hvor 27 barn og unge ble intervjuet individuelt, i tillegg til at et utvalg av disse ble intervjuet gjennom fokusgruppeintervju. Undersøkelsen kartlegger og analyserer blant annet fritiden til barn og unge som er i "familiepleie" (fosterhjem) og i døgninstitusjon. I denne rapporten inntar skolen "rollen" som arbeid, og vi ser at avgrensningen mellom arbeid og fritid opprettholdes. Det bemerkes at det vokste fram en institusjonalisering av fritiden i forbindelse med denne typen avgrensning som oppsto under industrialiseringen. Dette innebar at deler av fritiden ble organisert gjennom institusjoner, bevegelser og organisasjoner, og at selve struktureringen hadde felles trekk med den som tilhørte arbeidslivet. (Aktiviteten er knyttet til bestemte tidspunkter, og den tiden som brukes til de ulike aktivitetene har et planlagt innhold). Også Øksnes (2008) skriver om den fremtredende institusjonaliseringen av fritida i sin doktorgradsavhandling, som blant annet omhandler lek i skolefritidsordningen (SFO).

Säfvenbom (2005) ønsker ikke å avgrense eller å sette en endelig definisjon på fritid. Han mener det er viktig å være klar over at fritid kan betraktes på ulike måter; den kan forstås som den tiden som kommer etter skole og arbeid, som nevnt ovenfor, eller den kan forstås som en midlertidig tilstand som både kan oppleves i arbeids- og skoletiden, og i tiden etter at arbeid og skole er unnagjort. Forøvrig hevder Säfvenbom at vi ikke kommer utenom det faktum at hverdagen splittes i produktive og ikke-produktive deler. For barn og unge representerer skoledagen som regel den produktive delen, mens

den øvrige tiden (utenom skolen), fritiden, representerer den ikke-produktive delen. Det foreligger ulike forventninger knyttet til skoletid og fritid. Skole forbindes ofte med arbeid. Fritid forbindes gjerne med det å kunne ta for seg av livets gode sider - den delen av dagen som er uten obligatoriske oppgaver. Formeninger om hva det gode liv er vil alltid variere, men tilfredsstillelsen av forventninger knyttet til fritiden og livets gode sider er viktig, også for barn og unge. I denne forbindelse setter Säfvenbom et viktig søkelys på fritiden til barn og unge med ulike problemer og utfordringer knyttet til atferd:

”Blant mange barn og unge med større eller mindre atferdsproblemer vet vi at disse forventningene ofte ikke innfris, og det etableres store mangler i kunnskapen omkring opplevelsen av det gode liv”
(Säfvenbom 2005:19).

3.2 Typer fritidsaktiviteter

Fritidsaktiviteter kan være både organiserte og uorganiserte. Øksnes (2008) skriver blant annet om formell, alvorlig fritid (som kan jamføres med en organisert), og om uformell fritid (som kan jamføres med en uorganisert), og i denne forbindelsen viser Øksnes blant annet til Rojek (1995) som kritiserer studier av fritiden som isolerer erfaringen av fritid fra lek og moro. Den formelle alvorlig fritiden, en type formell ”utdanning” for fritid, er profesjonalisert og institusjonalisert og fokuserer på selvforbedring og selvrealisering. Den uformelle fritiden knyttes ikke opp mot noen rasjonelle mål, men kjennetegnes ved å være leken og karnevalsk. Øksnes viser til Rojek (1995) som mener; at den lekne siden ved fritiden mest sannsynlig har blitt utelatt i fritidslitteraturen opp gjennom årene, og at den har blitt sett på som moralsk underlegen alvorlig fritid.

Olsen og Dahl viser også at fritiden kan bestå av motsetningsfylte aktiviteter. De skriver:

”Fritidslivet består [...] for de fleste af både planlagte og ikke-planlagte aktiviteter, af aktiviteter, som er organisert af andre, og af aktiviteter som er planlagt af oss selv eller af aktiviteter, som opstår helt spontant i situationen. At have fri tid er blot ét aspekt af fritiden, mens den bundne fritid er et andet” (Olsen og Dahl 2008:23).

Säfvenbom (2005) bruker ”passiv konsumorientert aktivitet” og ”selvinvolverende aktivitet” for å differensiere fritidsaktiviteter blant barn og unge. Den første betegnes ved at en deltar ved blott å være til stede, mens den siste betegnes ved at en deltar gjennom

involvering. En må selv bidra aktivt for i det hele tatt å kunne opprettholde aktiviteten. Selvinvolverende aktiviteter forutsetter at den enkelte deltaker foretar handlingsvalg, slik at det i det hele tatt kan forekomme utvikling.

3.3 Er fritiden fri?

Øksnes (2008) skriver om det moderne samfunns ”skolarisering av fritiden” og stiller spørsmålet: ”*Hvor frie er barn egentlig?*”. Skillelinjene mellom, på den ene side, frihet (privat liv, lek og moro som ideelt sett skulle kunne knyttes til fritids-begrepet), og på den annen side, ufrihet (offisielt liv, plikt og alvor som gjerne forbindes med arbeid), ser ut til å forsvinne. Har fritiden, kun tilsynelatende, fått sin kraft ved å betraktes som et motstykke til arbeid (ikke-fri tid)? Øksnes snakker om en utviskning av skillet mellom arbeid og fritid i og med at våre aktiviteter, oftere og oftere, velges ut ifra om vi oppfatter disse som nyttige eller ei. Det handler ikke så mye om lek, men om alvorlig fritid. For barns del har fritiden gjerne blitt forbundet med aktiviteter som er lekne, men også leken ser ut til å bli styrt. Leken er underordnet instrumentelle formål: Leken skal være ordnet og en snakker om at barn skal lære av leken i barnehage, skole og så videre. Kjørholt understreker viktigheten av å se sammenhengen mellom en god barndom, frihet og fri tid. Hun skriver som følger:

”En god barndom forbindes i en nordisk kontekst blant annet med frihet og rikelig fri tid. Barndom er sett som en tid der barn kan engasjere seg i aktiviteter og lek med jevnaldrende ut fra egne interesser og behov” (Kjørholt 2008:222).

Det synes likevel å være slik at barns frihet begrenses i den forstand at det alltid kreves en viss innordning. En ser en tendens til at voksne styrer og organiserer barns livssituasjon mer og mer; barndommen institusjonaliseres. Øksnes (2008) viser blant annet til Beck (1990) som hevder at barns hverdagsliv overorganiseres og pedagogiseres, og at de bruker mer og mer tid på å omgås ansatte med pedagogiske kvalifikasjoner, motiver og målsettinger. Dette er et poeng som i særlig grad vil gjelde for alle barn og unge som bor i barneverninstitusjoner. De omgås ansatte med pedagogiske kvalifikasjoner døgnet rundt, både i skole og i fritid. Barn og unge som plasseres i institusjon står således i en særstilling. Säfvenbom mener at de vanskeligstilte og sårbare, som er tatt hånd om av barnevernet, og som bor i ungdomshjem, har et spesielt behov for å oppleve støtte, oppmuntring og tilrettelegging, når de skal stake ut fritiden sin og fylle den med meningsfulle fritidsaktiviteter. Det ligger et pedagogisk potensial i arbeidet rundt fritiden og alle de aktivitetene den kan fylles med, og miljøarbeidere i barneverninstitusjoner har en viktig jobb å gjøre i denne forbindelse (Säfvenbom 2005).

3.4 Barn plasserte utenfor foreldrehjemmet - rettigheter og fritid

FNs konvensjon om barnets rettigheter kom i 1989 og ble ratifisert av Norge i 1991. I 2003 ble barnekonvensjonen norsk lov gjennom inkorporering i Lov om menneskerettigheter; noe som ga barnekonvensjonen stor juridisk makt. I henhold til bestemmelser i menneskerettsloven skal konvensjonens bestemmelser gå foran annen lov ved eventuell motstrid. Barnekonvensjonen forfekter et subjektsyn; det vil si at barn og unge ses på og synliggjøres som sosiale aktører som innehar spesielle rettigheter på selvstendig basis. I konvensjonens artikkel 31 *”Lek og fritid”* heter det at: *”Barnet har rett til hvile, fritid og lek, og til å delta i kunst og kulturliv”*, og artikkel 12 *”Å si sin mening og bli hørt”* garanterer barns rett til å gi uttrykk for egne synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og sier at barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Barn som plasseres utenfor foreldrehjemmet har, i tillegg til de rettigheter som står nedfelt i barnekonvensjonen og Lov om barn og foreldre (1981), spesifikke rettigheter som formidles i Lov om barneverntjenester (1992). I denne loven fastsettes blant annet barns rett til medvirkning under saksbehandling (§ 6-3, som for øvrig ble endret i 2003). Her heter det at barn som er fylt sju år har rett til informasjon og til å uttale seg om egen sak. Barn og unges behov og perspektiver skal også ivaretas når de er plasserte utenfor foreldrehjemmet. Lov om barneverntjenester har blant annet et eget kapittel (5) om barneverninstitusjoner, og barns rett til medvirkning i institusjoner fastsettes i § 5-9. Her står det som følger:

”Institusjoner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål, og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenlig med barnas alder og modenhet, med formålet med oppholdet, og med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel”.

”Barna skal ha rett til å bevege seg både i og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes av hensyn til behovet for trygghet og trivsel”.

Følgende sentrale forskrifter om barneverninstitusjoner, som utfyller lovbestemmelsene i Lov om barneverntjenester kapittel 5, er utgitt av Barne- og familiedepartementet:

Rettighetsforskriften

Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (2002.12.12 nr. 1594) med merknader.

Kvalitetsforskriften

Forskrift om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner (2003. 10.27 nr. 11282).

Godkjenningsforskriften

Forskrift om godkjenning av private og kommunale institusjoner som skal benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven (2003. 10.27 nr. 1283) med merknader.

Tilsynsforskriften

Forskrift om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling (2003.12.11 nr 1564) med merknader.

Med de begrensninger som fastsettes i § 5-9 i Lov om barneverntjenester heter det i rettighetsforskriftens § 5 ”Vern om personlig integritet” at forholdene skal:

- a) ”(...)legges til rette for at den enkelte beboer får delta i utformingen av institusjonens daglige liv og andre forhold som berører den enkelte”, og
- b) ”(...)legges til rette for at den enkelte beboer skal ha anledning til å dyrke sine personlige interesser og fritidsaktiviteter”.

Videre heter det i kvalitetsforskriftens § 9. ”Beboernes medvirkning” at:

”Beboerne skal sikres deltakelse og innflytelse i saker som gjelder institusjonens daglige rutiner og gjøremål, felles fritidsaktiviteter og lignende”.

Å anerkjenne barn som selvstendige individer innebærer at de har rett til å komme til orde i alle saker som har betydning for dem. Det betyr at barn skal være med på å påvirke de avgjørelser som tas i forbindelse med spørsmål som angår dem selv. Dette gjelder selvfølgelig også i forbindelse med spørsmål som angår fritid/fritidsbruk blant barn og unge som bor i barneverninstitusjoner. Ett av de tre grunnleggende prinsippene som Lov om barneverntjenester bygger på er ”barnets beste”. I tillegg til ”barnets beste” inngår ”det biologiske prinsipp” og ”det mildeste inngreps prinsipp” som grunnleggende prinsipper i barnevernloven (Høstmælingen, Kjørholt og Sandberg 2008). For å komme fram til og bedømme hva som er barnets beste anses det som helt nødvendig å la barn få gi uttrykk for sine synspunkter i saker som angår dem, og å for-

søke å gripe og begripe barnets perspektiv i de enkelte saker. Det anses også helt nødvendig å la barna komme til ordet for å kunne ivareta deres verdighet og integritet og for å vise dem respekt. Voksne skal ikke ta selvstendige avgjørelser over hodet på barna. Som Skivenes (2007) skriver om barns rett til medbestemmelse i forbindelse med fritid: *”Hvis barn skal være deltagere, så fordrer det at voksne inviterer dem inn og slipper dem til når avgjørelser skal tas”*.

3.5 Fritidsaktiviteter og utviklingsmuligheter i institusjonen

I det omtalte ”medvirkningsprosjektet” stilte vi spørsmål ved om rettigheter knyttet til medvirkning er en realitet for barn og unge som bor i institusjon. Selv om fritid ikke var et overordnet tema i denne studien, ga mange av våre informanter uttrykk for at fritiden til barn og unge som bor i institusjon burde undersøkes nærmere. Vi hadde ikke anledning til å foreta noen grundig gjennomgang av ungdommenes fritid i medvirkningsprosjektet, men vi fikk ”servert smakebiter”. Vi ble blant annet gjort oppmerksomme på at den enkelte institusjons struktur og tenkemåte (graden av regler og rutiner som beboerne måtte forholde seg til i det daglige) kunne legge til rette for eller begrense/hindre den enkelte i å foreta selvstendige valg knyttet til fritid/fritidsbruk. Vi ble også gjort oppmerksomme på at den enkelte institusjons beliggenhet kunne ha en viss betydning i forhold til beboernes faktiske fritid/fritidsbruk (Tjelflaat og Ulset 2007). Disse opplysningene dannet et klart utgangspunkt for gjennomføringen av ”fritidsprosjektet”.

Studsrod (2000) har gjennomført en kvalitativ studie av barneverninstitusjonens bruk av aktivitet. Hun viser til flere forfattere, blant annet Ask (1997), Larsen og Selnes (1995), Säfvenbom (1990), Ericsson og Johansson (1975), som har formidlet at ungdom i institusjoner er passive; de trekker seg ofte fra vanlige fritidsaktiviteter som annen ungdom deltar i, selv om de sier at de egentlig ikke ønsker å gjøre det, og fraværet av aktivitet er påfallende. I forbindelse med påstandene om passive ungdommer i institusjon er Studsrød opptatt av å vise at fritid ikke er et nøytralt område. Hun mener at disse påstandene om at ungdom i institusjoner ofte er passive og lite aktive, også sier noe om at ungdommenes valg av aktiviteter er problematiske for de som undersøker dem; de voksne.

”Valg og vurdering av aktivitet bunner i verdier, moral og etikk”, skriver Studsrød. Det er dette hun legger i forståelsen ikke-nøytralt område. *”Man er passiv eller aktiv for noen, i forhold til noe. I hvilken kontekst og av hvilke aktører er det at de unge får*

sin fritid styrt og vurdert?”. Hun understreker videre at institusjonene og deres ansatte har portner funksjon og kan legge premisser i forhold til beboernes fritid. De ansatte kan åpne opp for, eller stenge av for, ulike aktiviteter alt ettersom hvilke de anser som positive og hvilke de anser som negative. Beboeres og ansattes vurderinger av hva som er positive eller hva som er negative fritidsaktiviteter er ikke nødvendigvis samstemt, men ofte kan det være samhandlingen mellom beboere og ansatte i en barneverninstitusjon som avgjør hvordan fritiden formes⁹. Studsrød begrenser sitt fokus til å favne om institusjonens forming av beboernes fritid, eller kanskje riktigere: forholdet mellom ungdommene og de ansatte i institusjonene, og hvordan dette påvirker valg av fritidsaktiviteter og forming av fritid.

3.6 Institusjonelle strukturer og fritid

Olsen og Dahl (2008) formidler at barn som bor i danske institusjoner ofte har et aktivt fritidsliv, men at det er tilrettelagt etter institusjonens strukturer og derfor ikke selvvalgt. På grunn av at aktivitetene er valgt ut fra hva som passer i forhold til institusjonsstrukturen, så oppleves ikke aktivitetene nødvendigvis som lystbetonte av barna. Rapporten formidler at mye av fritiden foregår innenfor institusjonsområdet, og at barna derfor ikke blir integrerte i lokalmiljøet. I forbindelse med intervjuing av ungdommer, som deltok i ”medvirkningsprosjektet”, kom det fram at mange opplevde klare begrensninger i forhold til valg av egne aktiviteter, det å treffe venner og å være spontane. Flere ga uttrykk for at institusjonen, enten det var dens lokalisering eller dens regler og rutiner, i altfor stor grad styrte hverdagen og fritiden deres.

Lov om barneverntjenester kapittel 5, § 5-9 omhandler rettigheter under opphold i institusjon. Her står det blant annet at ”*Institusjoner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenlig med barnets alder og modenhet, med formålet med oppholdet, og med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel*”. Barne- ungdoms- og familiedirektoratet har utarbeidet egne brosjyrer til barn og unge som bor i barneverninstitusjoner, hvor de ønsker å formidle rettigheter på en forståelig måte for beboerne (www.bufdir.no). I brosjyrene står det blant annet under overskriften ”Frihet”: ”*Du har rett til å gjøre ting du liker. De voksne skal legge til rette for og hjelpe deg slik at du får fortsette med dine interesser og fritidsaktiviteter. De voksne skal også hjelpe deg til å finne nye fritidsinteresser, og de skal gjøre det de kan for at du*

⁹ Studsrøds grunnleggende antagelse i studien er at når beboere velger sine fritidsaktiviteter, så spiller institusjonen og dens ansatte også en rolle. Her er hun på linje med Säfvenbom, som mener at de ansatte har en vesentlig oppgave i det å forsøke å støtte og motivere beboerne i forhold til aktiviteter i fritiden.

skal få bruke tilbudet som finnes i nærheten.” Det presiseres imidlertid at rettighetene for barn og unge som er plasserte etter barnevernloven § 4-24 eller § 4-26 er noe mer begrensede. Et sentralt spørsmål er om beboere i barneverninstitusjoner opplever at denne typen rettighet, som omhandler frihet og fritid, ivaretas innenfor institusjonene i dag.

I Rundskriv Q-27/2006 B fra Barne- og likestillingsdepartementet foretas et interessant skille mellom uformell og formell medvirkning: *”Den uformelle medvirkningen handler om hvordan de voksne er i stand til å ta innspill fra barn og unge på sparket, og sette i gang en prosess som får en rask reaksjon”*. Her er det snakk om at premissene for medvirkning baserer seg på barna. Ved uformell medvirkning tar barn og unge selv initiativ. Den formelle medvirkning kjennetegnes som mer fastlåst. Denne typen medvirkning framstår som voksenbasert og rutinepreget og mindre umiddelbar enn uformell medvirkning. Er det den formelle typen medvirkning som dominerer i barneverninstitusjonene? Little (1992) hevder i alle fall at dersom beboere skal kunne medvirke og være aktive deltakere i definering av hverdag og fritid i en barneverninstitusjon, så må pragmatisme erstatte en voksendefinert regelstyring. Innenfor byråkratiske, rigide institusjonssystemer er det ikke mye plass til uformell medvirkning, spontanitet og uorganisert aktivitet. For å ivareta beboernes individuelle behov, og tilrettelegge for den enkelte, burde institusjonene framstå som mer fleksible, og mindre som kollektive regimer.

3.7 Mening og mestring

”Det er ikke sikkert barn vil ha det moro hvis tingene skal tas i ro og orden – kanskje vil de at tingene skal skje raskt og kaotisk?” (Øksnes 2008:16¹⁰).

Det som gir mening i fritiden til barn og unge er ikke nødvendigvis i samsvar med det som ses på som meningsfull fritid blant voksne. Selv om det som skjer i fritiden, fra den voksnes perspektiv, har befatning med begreper som læring, realisering, sosialisering og dannelse, er det tvilsomt at barnets erfaring av egen fritid har befatning med disse begrepene. Barn og unges syn på fritid og lek er ikke nødvendigvis knyttet til en formålverden. Barn og unge er dessuten forskjellige: de representerer ikke én ensartet gruppe, men har ulike erfaringer med fritidsbruk og fritidsaktiviteter, og derfor ulike oppfatninger med hensyn til hva som er meningsfylt fritid.

¹⁰ Viser til Kvello, Ø., Wendelborg, C. 2002.

I en studie av fritiden til utsatte barn og unge i Oslo (Säfvenbom 1998) viste det seg å være forskjeller i fritidsmønsteret til disse ungdommene sammenlignet med andre ungdommer. På samme tid viste det seg også å være noen likhetstrekk. Blant annet var opplevelsen av frihet svært sentralt for begge gruppene. Fritidsaktiviteter som ble oppfattet som meningsfulle var ofte knyttet til opplevelse av frihet. Säfvenbom hevder at frihetsopplevelser avspeiler aktivitetens frigjørende forhold, og symboliserer det motsatte av en instrumentell aktivitet der en gjør aktiviteten for å oppnå et eller annet. Frigjørende aktiviteter er ikke forbundet med rutine eller kjedsomhet. Det er snakk om aktiviteter som gjennomføres fordi de er interessante for ungdommene, og ikke fordi de skal medføre bestemte effekter. En annen variabel som var avgjørende for alle ungdommene som deltok i undersøkelsen, om enn ikke i like stor grad som frihetsvariabelen, var opplevelsen av sosial støtte. Støtten måtte imidlertid virke motiverende, ikke kontrollerende.

Säfvenbom mener at miljøarbeidere og pedagoger i barneverninstitusjoner skal bidra til å endre eventuelle mistillitsforhold som beboerne, i løpet av oppveksten, har fått til voksne. Gjennom involvering i felles fritidsaktiviteter kan tilliten den unge har til voksne, endres i positiv retning. Det kan være av stor betydning for barn og unge som bor i institusjoner å oppleve voksne som viser at de har glede av - og nyter barnlige fritidsaktiviteter som en del av voksenrollen. Dette vil framstå som et alternativ til andre voksenroller, som den unge allerede har sett og erfart (Säfvenbom 2005).

Utover de ovennevnte funnene avslørte analysen at de utsatte ungdommene, som hadde hatt en problematisk oppvekst, i liten grad var opptatt av muligheten til å mestre (i betydningen prestere) aktivitetene:

”(…), det er grunn til å merke seg at opplevelsen av ferdighet, mestring, fremgang og prestasjon ikke er avgjørende for om fritidsaktiviteter blir sett på som meningsfulle. Til sjuende og sist er det aktivitetens frigjørende effekt, hvor den unge slipper å forholde seg til hverdagens problemer, kompetanse og prestasjon, som er avgjørende for om aktiviteten innbyr til mer involvering” (Säfvenbom 2005:86).

Säfvenbom argumenterer for å anvende begrepet mestring i tilknytning til opplevelser, ikke i tilknytning til prestasjoner. Opplevd mestring framstår som en frigjørelse fra alle sosiale normer og læringsaspekter. Den forstås og brukes ikke som et mål på dyktighet og prestasjon i forhold til andre, eller individuell fremgang. Den handler om det å oppleve og nyte. Denne forståelsen og anvendelsen av mestringsbegrepet synes å være sunn i den forstand at den ivaretar og favner om det frigjørende aspektet, som ung-

dommene i Säfvenboms undersøkelse vektla sterkt, når de skulle redegjøre for hva en meningsfylt aktivitet var for dem.

Heggen og Øia (2005) velger et perspektiv hvor mestring knyttes til handling og kommer til uttrykk gjennom sosial integrasjon. De snakker om god og dårlig mestring, og om hvordan personer er i stand til å håndtere utfordringer. I forhold til bokens tema, som omhandler ungdom mellom 13-19 år, benyttes mestring som overordnet begrep knyttet til ungdommenes håndtering av ungdomslivet som livsfase. Heggen og Øia presiserer at de legger til grunn et bredere og mer overordnet perspektiv på mestringsbegrepet enn det som er vanlig. De viser blant andre til Lazarus og Folkman (1984), som har en prosessorientert definisjon av mestring, og hevder at en gjennom sosial integrasjon kan forvente at mestring kommer til uttrykk, og at en gjennom marginalisering kan forvente at mangel på mestring kommer til uttrykk.

3.8 Noen tidligere undersøkelser om barn og unge og deres fritid

Litteratursøk viser at det er skrevet en del bøker og rapporter med fokus på barn og ungdoms fritid i Norge de seneste årene. (Blant andre Sandbæk og Einarsson 2008, Øksnes 2008, Strandbu og Øya 2007, Mjaavatn og Gundersen 2005, 1999, Säfvenbom 2005, Ingebrigtsen og Sæther 2005).

Mange av disse har fokus på fysisk aktivitet i fritiden. Det er også gjennomført undersøkelser for spesielle barne- og ungdomsgrupper som har behov for særlig bistand og tilrettelegging i sin fritid. (Blant andre Midtsundstad 2005, Carlsson og Haaland 2004, Hougen 2000, Säfvenbom 1998). Lite synes imidlertid å ha blitt gjort av undersøkelser som har fokus på fritid/fritidsbruk blant barn og unge som bor i barneverninstitusjoner.

Et vidt spekter av fritidstilbud, men ønske om flere møteplasser for uorganiserte aktiviteter

I en undersøkelse gjennomført av NOVA; ”Barn og unge rapporterer til FN om rettighetene sine” (Sandbæk og Einarsson 2008), kartlegges barn og unges synspunkter på hvordan det er å vokse opp i Norge. Informantene gir også tilbakemelding på spørsmål knyttet til FNs barnekonvensjon og barns rettigheter. Barnekonvensjonens artikkel 31 ”Lek og fritid” blir behandlet ved å kartlegge ulike sider ved barnas fritid: hvilke tilbud barn og unge benytter seg av i de forskjellige kommunene, hva de synes om kommunens tilbud og hva de eventuelt ønsker i tillegg til de tilbud som allerede eksis-

terer. Det blir også stilt spørsmål ved om barna har reell innflytelse i forhold til valg av fritidsaktiviteter.

Alt i alt viser undersøkelsen at det er et vidt spekter av fritidstilbud tilgjengelige i de kommunene som deltar i studien. Men til tross for at tilbudene er mange etterlyser enkelte barn og unge, spesielt ”uorganisert ungdom”, flere fritidstilbud. Kartleggingen viser blant annet at kommunenes idrettslag legger beslag på anleggene / hallene, slik at mulighetene til å drive med uorganisert idrett (innendørs) er små. Ungdommene etterlyser steder hvor de kan drive med idrett på egen hånd uten å være med i et organisert, voksenstyrt idrettslag. Det gis uttrykk for tilfredshet blant ungdommene i de kommunene hvor det finnes egne steder for utøvelse av uorganisert idrett. De fleste informantere i undersøkelsen hevder at det er de selv som bestemmer hvilke fritidsaktiviteter de skal delta i, men at de gjerne tar en diskusjon med foreldrene før endelig avgjørelse faller. Faktorer som synes å begrense deltakelse i fritidsaktiviteter er dårlig økonomi og plikter i hjemmet.

Organisert idrett - frafallsproblematikk, mestring og trivsel

Solnes og Strandbu (2007) skriver om organiserte fritidsaktiviteter i boka ”Ung i Norge”. De hevder at idretten er den som samler flest ungdommer i Norge, og at det er en relativt utbredt oppfatning blant folk at det er bra at ungdom driver med idrett. Forfatterne viser også til Tangen (1984) som peker på at helseaspektene som legitimeringsgrunn for idretten ble særlig viktige etter 1950, i forbindelse med den økende mekaniseringen av arbeid og fritid.

Det viser seg at ungdom velger å trene mindre utover i tenårene. Hvorfor gjør de det? En påstand er at frafallet har sin årsak i intensiveringen av alvoret i idretten. Solnes og Strandbu viser blant annet til Ommundsens doktorgradsavhandling (1992) om fotballgutter i Oslo, som viser at opplevelsen av glede og moro er avgjørende for om guttene fortsetter å spille fotball, og at denne er avhengig av vurdering av egne prestasjoner samt følelsen av å bli sosialt akseptert på laget. Ommundsens studie viser også at det går et skille som knytter seg til alder i forhold til om det anses som mest betydningsfullt å ha sosialt aksept innad i laget, eller om det anses viktigere å ha gode fotballferdigheter. Det viste seg at for spillere mellom 12 og 13 år som falt fra, for øvrig de yngste i Ommundsens materiale, var årsaken oftere knyttet til sosial aksept enn egne vurdering av ferdighet, mens det motsatte var tilfellet med spillere mellom 14 og 16 år. Disse skillene kan forklares med at følelse av mestring i forbindelse med (fritids) aktiviteter blir viktigere med økende alder, mens det å være sammen med venner framstår som det viktigste i tidligere alder. Det er mulig å forklare skillet med at for-

ventningene endres oppover i årsklassene, og at det etter hvert blir vanskeligere å finne seg til rette dersom prestasjonene ikke er på topp.

Doktoravhandlingen til Sisjord (1993) blir også omtalt av Solenes og Strandbu. Sisjord var blant annet opptatt av å finne ut hva som motiverte ungdom til å bli med - og ikke minst fortsette i et idrettslag. Hun fant én viktig hovedforskjell mellom de ungdommene som var aktive og de som sluttet. Denne forskjellen omhandlet opplevelsene de hadde hatt gjennom idretten: mestringsfølelse og trivsel var særdeles viktig i forhold til om den enkelte ungdom fortsatte å være aktiv, eller om han/hun sluttet. Denne mestringsfølelsen var knyttet til prestasjon og dyktighet, og ikke til opplevelse/nyttelse (se diskusjon under avsnittet mening og mestring). Dette kan sies å være i samsvar med det Ommundsen viser gjennom sitt materiale. Solenes og Strandbu skriver som følger:

”Mestringsfølelse knyttes både til sammenlikning med andre, evaluering fra omgivelsene i form av laguttak og liknende og ens egen opplevelse av å mestre aktiviteten. De fleste i gruppen som sluttet oppgav ulike former for prestasjonsmessig nederlagsfølelse eller at de gikk lei eller kjedet seg som grunn til å slutte” (Solenes og Strandbu 2007).

NOVAs brukerundersøkelse i norske barneverninstitusjoner

I 2005/2006 gjennomførte NOVA en brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene i Norge (Gautun, Sasaoka og Gjerustad 2006). De mest sentrale spørsmålene i undersøkelsen var i hvilken grad ungdommenes rettigheter blir ivaretatt mens de er på institusjon, og om ungdommene vet hvilke rettigheter de har etter konvensjon, lover og forskrifter. En forsøkte å finne svar på om ungdommenes juridisk definerte rettigheter (*de jure* rettigheter) samsvarte med deres erfarte/opplevde rettigheter (*de facto* rettigheter). Studien hadde ikke fokus på beboernes fritid, men i rapporten omtales likevel fritidsaktiviteter og sosialt liv over noen få sider. Undersøkelsen bestod av en stor spørreskjemaundersøkelse, og en mindre undersøkelse hvor tolv ungdommer fra sju forskjellige institusjoner ble intervjuet.

Det som formidles av funn i tilknytning til beboernes fritid er at tre av de tolv ungdommene som ble intervjuet, drev med faste fritidsaktiviteter én eller flere kvelder i uken. Videre rapporteres det at en del ungdommer oppholdt seg mye på institusjonen sammen med ansatte og andre beboere i fritiden sin. Enkelte informanter hevdet at det var greit å bruke fritiden sin på denne måten, mens andre mente at det var kjedelig å være så mye på institusjonen. Beboere ga uttrykk for at det var lite å finne på innenfor institusjonsområdet, og at det ble for mye tv-titting. De skulle ønske det var enklere å komme bort fra institusjonsområdet for å gjøre andre ting. Noen av informantene hevdet dessuten at de hadde lite fritid, ettersom det var lite tid igjen til egne aktiviteter når

skole eller jobb, plikter på institusjonen og diverse møter, som de måtte delta på flere kvelder i uka, var unnagjort. Disse ungdommene var misfornøyde, og mente at de burde hatt mer tid til å gjøre det de selv ønsket i fritiden.

To av tolv ungdommer fortalte at de ønsket å være minst mulig innenfor institusjonsområdet, og at de strevde etter å tilbringe mest mulig tid sammen med venner utenfor institusjonen. De tolv informantene, som deltok i intervjuundersøkelsen, hadde delte oppfatninger angående fritiden: noen ga uttrykk for at fritiden var helt grei, mens andre var misfornøyde og mente at institusjonen regulerte fritiden i for stor grad. Forfatterne av rapporten skriver i oppsummeringen at ungdommenes opplevelser i forhold til det å bo i institusjon varierte fra person til person. De understreker at ungdommenes ulike bakgrunner, og typer vedtak for plassering i institusjon, indikerte at den enkeltes situasjon var unik, og at de derfor også ville oppleve tilværelsen forskjellig. De poengterer også at institusjonene i seg selv kunne være ganske forskjellige avhengig av hvilke formål de hadde.

Forskjeller i fritidsmønsteret til ungdom i barneverninstitusjoner og øvrig ungdom

En studie fra Oslo (Säfvenbom 1998) viser at det er viktig å ta sårbare unges fritidsinvolvering på alvor. I studien fant man ulikheter i mønster og erfaringer knyttet til fritidsaktiviteter, sosiale kontekster på fritiden og fritidsarenaer. Undersøkelsen slo fast at ungdom, som var plasserte i ungdomshjem, ikke deltok i selvinvolverende aktiviteter i like stor grad som andre ungdommer. Derimot var de desto med involverte i passive, konsumorienterte aktiviteter. Disse krevde ikke noen aktiv involvering fra ungdommenes side. Det viste seg også at ungdommene som bodde i institusjon tilbrakte mye av fritiden sin alene og at de, sammenlignet med sine jevnaldringer, tilbrakte bare halvparten så mye tid på offentlige fritidsarenaer. Med andre ord; de var ikke involverte i det samme fritidstilbudet som andre ungdommer. Säfvenbom formulerer dette på følgende måte:

”Resultatene indikerer at terskelen for å ta del i selvinvolverende aktiviteter kan oppleves som høy, og at det ekskluderer vanskeligstilte ungdommer på en måte som gjør at de ikke får anledning til selv å ta del i sin egen utvikling på samme måte som andre unge” (Säfvenbom 2005:82-83).

Når det gjaldt ungdommenes opplevelse av egen fritid dokumenterte denne studien at sammenlignet med sine jevnaldringer erfarte beboerne i institusjon generelt sett mindre mestring. Gruppene var imidlertid enige i at de opplevde større grad av mestring og selvtillit, når de deltok i selvinvolverende aktiviteter sammenlignet med passive, konsumerende aktiviteter. Dette, mener Säfvenbom, forteller at denne typen aktiviteter bør

fremheves i fritidsarbeidet med vanskeligstilte barn, og at det er urovekkende og direkte uheldig at barn og unge i institusjoner bruker mye av fritiden sin til passive aktiviteter, som ikke gir dem mestringsopplevelser, kompetanse og selvtillit.

Den danske undersøkelsen

Rapporten ”*Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn*” (Olsen og Dahl 2008) setter søkelyset på ulike barnegruppers fritid/fritidsliv: barn som bor i pleiefamilier, barn som bor hjemme og som har støttekontakt og barn som bor i institusjon. Formålet med den danske undersøkelsen har vært å gi et innblikk i barnas opplevelser av fritid, og å foreta en analyse av hvordan barnegruppene blir ekskludert og inkludert i fritidslivet, i samspill med omgivelsene de lever i. BUS Midt-Norges ”medvirkningsprosjekt” og ”fritidsprosjektet” har begge to likhetstrekk med den danske undersøkelsen med hensyn til tema: barn og unges medvirkning og barn og unges fritid Den danske studien omhandler imidlertid flere utsatte barnegruppers fritidsliv, mens våre omhandler én gruppe spesielt; barn og unge som bor i barneverninstitusjoner.

4 Beboernes fritid

I dette kapitlet presenteres datamateriale som er knyttet til ungdommenes deltakelse i undersøkelsen. Dataene kommenteres fortløpende. Data fra intervjuundersøkelsen blir presentert der det er relevant for å utdype data fra spørreskjemaene.

4.1 Bakgrunnsopplysninger

16 beboere i alderen 13-17 år, ni jenter og sju gutter fra sju institusjoner i Midt-Norge deltok som informanter i spørreskjemaundersøkelsen. 11 beboere ved fem av disse sju institusjonene ble i tillegg intervjuet. De 16 ungdommene var alle oppvokst i Norge. Én var født utenfor landet. Gjennomsnittsalderen på de som deltok var 15 ½ år. Fjorten av informantene gikk på skole, mens to jobbet som lærlinger. Halvparten av ungdommene bodde i utkanten av en by før de flyttet på institusjon, fire bodde i by og fem bodde i bygd¹¹.

Ni av informantene var plasserte i institusjon etter § 4-4, 5. ledd (hjelpetiltak uten omsorgsovertakelse basert på frivillighet) og fem var plasserte etter § 4-12 (vedtak om å overta omsorgen for et barn). Dette betyr at minst fjorten av de 16 ungdommene som deltok i undersøkelsen *ikke* var plasserte etter ”atferdsparagrafer”, noe som også betyr at ingen av disse måtte forholde seg til særlige regler ved plasseringer etter § 4-24 og § 4-26, som står beskrevet i rettighetsforskriftens kapittel 4 To av informantene ga ingen opplysninger om hvilken hjemmel i loven som lå til grunn for deres plasseringer.

Sju ungdommer hadde bodd i institusjon i over ett år på det tidspunktet de besvarte spørreskjemaet, tre hadde bodd der mellom seks måneder og ett år, én hadde hatt opphold i fem til seks måneder, to i tre-fire måneder og tre i kun en-to måneder. Dette viser at oppholdstiden blant våre informanter varierte, men at et forholdsvis stort antall, nesten halvparten, hadde bodd i institusjon i over ett år. Mange hadde altså god erfaring med å bo i institusjon.

¹¹ I forbindelse med svarene som informantene gav på spørsmål knyttet til fritiden *før* plassering i institusjon viser det samlede datamaterialet ingen klare tendenser i forhold til om bosted (by, utkant av by eller bygd) hadde betydning for ungdommenes reelle fritidsbruk. Datamaterialet viser variasjoner; en ungdom som bodde i by kunne delta i svært få eller ingen fritidsaktiviteter før plasseringen i institusjon, mens en ungdom som bodde i bygd kunne delta i flere aktiviteter før plassering i institusjon og vise versa.

4.2 Ungdommenes forståelse av fritid

Hva forstår du med fritid? Når mener du at du har fritid? Disse to spørsmålene ble beboerne bedt om å svare på både gjennom spørreskjema og intervju. I spørreskjemaet besvarer 14 av 16 beboere spørsmålet ”Hva forstår du med fritid?”. De skriver som følger:

- *Være i sentrum.*
- *Alt utenfor skole. Være sammen med venner, hobby og så videre.*
- *Jeg er ute eller inne og spiller.*
- *Når du ikke har noe spesielt å gjøre, at du har tid fri til å gjøre ting.*
- *Er med venner, eller på nettet, institusjonen.*
- *Lekser.*
- *Artig, mer frihet, spille musikk, B-menneske.*
- *Avslapping, venner, tur.*
- *Barn som leker.*
- *Å kunne gjøre egne ting, være med venner og få tid til å ha det gøy.*
- *Jeg forstår fritid at da er det venner og familie jeg skal være sammen med.*
- *Etter skoletid og helger og ferier.*
- *Jeg kan gjøre det jeg vil.*
- *Fritiden er den tiden du har til å gjøre ting du har lyst til.*

Sitatene ovenfor viser at ungdommene forstår fritid både likt og ulikt: en god del assosierer fritid med det å være sammen med venner. En annen fritidsforståelse som formidles av flere ungdommer, og som for så vidt kan innbefatte det å være sammen med venner, er å gjøre egne ting/gjøre ting *jeg* har lyst til. Frihet, lek, avslapping, å ha det artig blir også assosiert med fri tid. Noen få ungdommer viser til ulike uorganiserte aktiviteter når de forklarer hva fritid er for dem. Ingen viser til organiserte aktiviteter. Dette kan være et uttrykk for at de ikke deltar i noen faste, organiserte aktiviteter i fritiden og derfor heller ikke forbinder fritid med slike aktiviteter, det kan være et uttrykk for at de ikke assosierer deltakelse i organiserte aktiviteter som fri tid og/eller det kan være at de forsøker å si noe generelt om hva fritid er, uten at de spesifiserer *hva* den eventuelt favner om av ulike aktiviteter.

Som svar på spørsmålet ”Når mener du at du har fritid?” velger de fleste beboerne å bringe inn skolebegrepet. 11 ungdommer forstår den tid som kommer *etter* skoletid som fri. Dette stemmer godt overens med det som belyses i kapittel 3 hvor fritid blir definert/får sin betydning i relasjon til begrepet arbeid. Denne typen dikotomisering benyttes også i forbindelse med barn og unges fritid, men i deres tilfeller er det skole (i

stedet for arbeid) som fastsetter og avgrenser fritiden. I tillegg til beskrivelsen ”etter skole/skoletid” bringer en del av informantene inn helger/ferier for å redegjøre for *når* de har fritid. Én av informantene skriver at hun/han i hovedsak har fritid i helgene, og bare av og til etter skolen. En annen svarer ”aldri” på spørsmålet. Vedkommende viser gjennom hele spørreskjemabesvarelsen at hun/han er særdeles utilfreds med institusjonsoppholdet og mistrives sterkt. Fritidsproblematikken er én viktig grunn til at vedkommende er misfornøyd med oppholdet.

I forbindelse med intervjuing av beboere i institusjoner, spurte vi ungdommene om de assosierte fritiden under institusjonsoppholdet med frihet. Noen sa at de gjorde det, andre var i sterk tvil. Ei 17 år gammel jente, som hadde bodd i institusjon i over tre år, svarte dette:

”Frihet og frihet. Vi har jo sånn innetid og sånn da. [...]. Så har vi middagstider, også er det jo egentlig regler på alt da. Vi må spørre om vi får lov til å ha besøk også. Institusjonen har planleggingstid mellom ansatte og beboere hver dag etter middag. Så er det stilletid fra fem til seks. En dag i uka er det husmøte etter stilletiden. Da er vi ikke ferdig før klokka sju. Da har du ikke så mye fritid den dagen. På mandager etter stilletid skal vi vaske rommene våre. På onsdagene har vi fellesaktivitet. Det blir lite fritid”.

En annen jente (17 ½ år) som har bodd i samme institusjon som den ovennevnte jenta, også hun i over tre år, sier dette om forholdet mellom fritid og frihet:

”Det er jo forskjellig fra ungdom til ungdom. Jeg hadde en time frihet i begynnelsen, så fikk jeg to og tre timer frihet. Jeg hadde rømt mye før da jeg bodde i fosterhjem. Så var det sånn at i tilfelle jeg skulle rømme igjen, så fikk jeg kort frihet. Jeg fikk liten frihet for ikke å rekke å dra noen plass. Først var alt under oppsyn, så begynte de å kjøre meg dit jeg skulle da jeg fikk to timer frihet. Så stakk jeg av to ganger. Da ble alt inndratt igjen. Jeg måtte opparbeide med frihet igjen”.

I sitatene ovenfor peker beboerne på at de mange fastlagte virksomhetene i institusjonshverdagen begrenser, eller nærmest stjeler av deres fritid. Det som egentlig skulle vært fritid, slik de ser det, blir ikke det. Sånn sett assosierer de heller ikke fritiden under institusjonsoppholdet med frihet.

En beboer (17 ½ år) forbinder frihet med det å kunne bestemme selv, men mener at fritiden ved opphold i institusjon ikke kan assosieres med frihet. Han sier dette:

”Når jeg har fritid, så har jeg jo på en måte frihet til å gjøre det jeg selv vil, men jeg får ikke bestandig bestemme over fritiden min, ikke for de ansatte”.

Gutten, som i intervjusituasjonen ikke legger skjul på at han er frustrert over en del av reglene i institusjonen, uttrykker det slik når han blir spurt om de ansatte er med og bestemmer i fritiden:

”Ja, men jeg synes de skal la det være. De snakker til oss som om vi skulle være 5-åringer”.

4.3 Fritidsbruk før og under institusjonsoppholdet

I spørreskjemaundersøkelsen ble ungdommene bedt om å svare på en del spørsmål om sin fritid/fritidsbruk *før* institusjonsoppholdet og *nå*, under selve institusjonsoppholdet. Nå-delen var den mest omfattende. I denne ønsket vi blant annet å få svar på hva beboerne brukte fritiden sin til innenfor og utenfor institusjonsområdet, om de mente at de ble hørt/støttet fra institusjonens ansatte i forhold til egne fritidsønsker, om de selv fikk bestemme fritidsbruken og om det forelå noen spesielle faktorer som begrenset deres egen mulighet til å påvirke fritiden. Vi stilte også ungdommene en del spørsmål om deres fritid/fritidsbruk før institusjonsoppholdet for å fange opp eventuelle endringer i fritidsbruk etter plasseringen.

Vi var ute etter å få innsikt i hva beboerne brukte fritiden sin til både før og nå. Ungdommene ble bedt om å redegjøre for fritiden ved å spesifisere hvilke aktiviteter/sysler de drev med. I forlengelsen av dette spørsmålet ble ungdommene bedt om å angi hvor de brukte det meste av fritiden sin; innenfor eller utenfor institusjonsområdet/hjemmet. I tilknytning til informantenes fritid nå ønsket vi også en spesifisering av den fritid som ble brukt *innenfor* institusjonsområdet.

Tabell 4.1 synliggjør likheter og forskjeller ved fritidsaktiviteter mens de bodde hjemme og mens de bor i institusjon. Aktivitetene foregår utenfor hjemmet eller institusjonen, og de er inndelt i organiserte aktiviteter, uorganiserte aktiviteter og være sammen med venner. Vi har også skilt mellom fysisk aktivitet og kultur under henholdsvis organiserte og uorganiserte aktiviteter.

Tabell 4.1 Hva brukte/bruker du fritiden din til? (N=16)

Aktiviteter	Før	Nå	Endring
Organiserte aktiviteter	19	13	-6
*Idrett/fysisk aktivitet	11	7	-4
*Kultur/annet	8	6	-2
Uorganiserte aktiviteter	23	28	+5
*Idrett/fysisk aktivitet	13	14	+1
*Kultur/annet	10	14	+4
Være sammen med venner	14	12	-2

Organisert og uorganisert aktivitet

I spørreskjemaet hadde informantene anledning til å spesifisere de ulike aktivitetene de deltok i, både organiserte og uorganiserte aktiviteter. Disse kunne sorteres under ulike idretter/fysiske aktiviteter og ulike kulturelle aktiviteter. Det totale antallet i tabell 4.1 overskrider derfor antall informanter, ettersom den enkelte beboer kan delta på flere ulike aktiviteter.

Av tabellen kan vi lese at beboerne bruker mer av sin fritid på uorganiserte enn på organiserte aktiviteter under institusjonsoppholdet. Dette gjelder både for fysiske aktiviteter og kultur. Dette er trolig i tråd med beboernes egne ønsker knyttet til fritid; mange synes å foretrekke uorganiserte aktiviteter som ikke er faste og planlagte¹². Her er noen sitater hentet fra intervju situasjoner med beboere i ulike institusjoner, hvor vi snakker om ulike typer aktiviteter og fritidsønsker. De viser at ungdommene setter pris på fritid og aktiviteter, men ikke nødvendigvis organiserte sådanne:

”Jeg vil ikke ha så masse fast for da blir det så fullt, vil ha tid til overs. Hvis det blir for masse rammer, synes jeg det blir vanskelig å følge opp. Det er bra med all ekstratid som ikke er fylt med aktiviteter” (Jente, 17 år).

”Jeg har lyst til å ha noe å gjøre, vil bruke kroppen. Men jeg vil ikke ha så mye fast opplegg i fritiden. Det blir altfor mye stress. Det ville jeg ikke ha klart” (Jente, 17 år).

”Fritid er det samme som å ha fri. Da kan jeg gjøre det jeg vil. Er ikke med på faste, organiserte aktiviteter, nei. Orker ikke å sykle. Ikke fotball, ikke noe idrett. Jeg har aldri drevet med idrett. Jeg er interessert i mekking” (Gutt, 15 år).

¹² Denne typen fritidsbruk er ikke nødvendigvis i tråd med de ansatte og institusjonenes ønsker: mange ansatte foretrekker at beboerne deltar i organiserte, planlagte aktiviteter til bestemte tider. Dette blir behandlet nærmere i kapittel 5.

Tabell 4.1 viser også at ungdommene drev på med flere uorganiserte enn organiserte aktiviteter *før* institusjonsoppholdet, men vi ser at differansen (mellom organiserte og uorganiserte) langt fra er like betydelig som *nå*, under institusjonsoppholdet. Om vi sammenligner *før* og *nå* er det tydelig at deltakelse i organiserte aktiviteter har sunket, men til gjengjeld ser vi at antall uorganiserte sysler har øket. Det er spesielt de organiserte idrettsaktivitetene som har sunket, og de kulturelle uorganiserte aktivitetene som har øket. I overkant av halvparten av ungdommene i informantgruppen svarer at de hadde én eller flere former for organiserte fysiske aktiviteter *før* de flyttet på institusjon. Det er spesielt deltakelse i organisert lagidrett som har sunket, samt at flere av ungdommene bruker deler av fritiden til å bowle og å dra på kino nå enn før.

Årsakene til disse endringene kan være flere. Når det gjelder nedgangen i deltakelse i lagidretter kan én årsak til dette være at mange beboere, i forbindelse med institusjonsplassering, må flytte fra hjemkommunene sine. Dermed må de også avslutte eventuell deltakelse i organisert (lag)idrett. Selv om ungdommene kan ha mulighet til å starte på nytt med samme (lag)idrett, også etter institusjonsplassering, kan dette for enkelte oppleves vanskelig, fordi de er på en ukjent plass uten de vennene de pleide å dele fritidsopplevelsene med.

En annen mulig årsak kan være strukturen og dagsrytmen i den enkelte institusjon. Regler og rutiner kan hindre beboerne i å delta på aktiviteter til bestemte tider utenfor institusjonen. En tredje forklaring kan være at ungdommene har blitt eldre, og at de derfor ikke ønsker å delta i organisert idrett. Forskning på barn og fritid viser at de har en tendens til å trekke seg ut av organiserte aktiviteter jo eldre de blir (se punkt 3.8). Forhold knyttet til strukturering av de ansattes arbeidstid og varigheten av oppholdet kan også ha betydning for grad av deltakelse i organiserte aktiviteter. Dette kommer vi tilbake til.

Når det gjelder økningen i kulturelle uorganiserte aktiviteter, som viser seg å gjelde kino og bowling, kan denne endringen skyldes økonomiske forhold. I forbindelse med intervjuing hevdet flere ansatte ved ulike institusjoner at beboernes oppvekster før institusjonsplassering ofte har vært opplevelsesfattige. På grunn av familieforhold og økonomi har ikke alle beboere hatt anledning til å bedrive fritidsaktiviteter som har kostet penger før de ble plasserte i institusjon. Ansatte forteller at de derfor er opptatte av å gi beboerne slike opplevelser nå i ettertid.

Å være sammen med venner

Tabell 4.1 viser at vennsamvær er den mest populære fritidssyssele både *før* institusjonsoppholdet og *nå*. Tolv ungdommer hevder at de bruker deler av fritiden sin uten-

for institusjonsområdet til å være sammen med venner. Til sammenligning brukte fjorten ungdommer deler av fritiden til vennsamvær før plassering. Fem av disse fjorten informantene svarer at de brukte fritiden *kun* til vennsamvær før institusjonsplassering. Nå bruker tre av disse ungdommene fritiden til flere andre aktiviteter: ikke kun vennsamvær.

Fire beboere (to gutter og to jenter ved fire forskjellige institusjoner, som har vært plasserte i alt fra 3-4 måneder til over ett år) hevder at de ikke tilbringer fritid sammen med venner *utenfor* institusjonsområdet. Tre av disse får heller ikke besøk av venner *innenfor* institusjonsområdet. Dette betyr at flere beboere opplever en hverdag uten vennerelasjoner. Selv om noen av ungdommene heller ikke opplevde dette i stor grad før de ble plasserte i institusjoner, så tyder alt på at fravær av venner/vennerelasjoner øker etter plassering. Det kan være flere årsaker til dette, men én av de vesentligste er, som nevnt tidligere, at mange ungdommer blir plasserte i institusjoner hvor de ikke kjenner nærmiljø og lokalbefolkning fra før. De må flytte fra hjemkommunen sin. Dermed har de heller ingen venner på stedet og må søke å opparbeide seg nye vennerelasjoner. Dette kan være en vanskelig og tidkrevende prosess, hvor noen lykkes bedre enn andre¹³.

4.4 Fritid innenfor og utenfor hjem og institusjon

Fritidsbruk innenfor institusjonsområdet

Vi ønsket også å kartlegge hva beboerne brukte fritiden sin til når de befant seg innenfor institusjonsområdet. Tabell 4.2 viser en oversikt.

Tabell 4.2 Hva bruker du fritiden din til *innenfor* institusjonsområdet? (N=16)

Aktiviteter	Antall svar
Massemedier	
* PC	15
* TV	9
Sosialt samvær	
* Beboere	9
* Ansatte	12
* Venner	10
Fysisk aktivitet	10
Dyrehold og stell av dyr	5
Organiserte møter	7

¹³ Vennetemaet blir behandlet også i kapittel 5 og 6.

Tabellen viser at mange ungdommer bruker deler av fritiden innenfor institusjonsområdet på massemedier og sosialt samvær. Av tallene går det fram at de fleste ungdommene har tilgang på en PC og at de sannsynligvis bruker deler av fritiden til surfing på internett, spilling, chatting etc, slik øvrige jevnaldringer gjør. Langt færre formidler at de tilbringer tid foran TV-skjermen¹⁴. I forbindelse med intervjuing av beboere og ansatte kom det frem at de fleste ungdommene hadde tilgang på PC, men i flere institusjoner var det i praksis slik at samtlige beboere måtte dele på én og samme maskin. Enkelte steder måtte ungdommene skrive seg på en liste for å få tilgang på PC, og i én institusjon hadde de satt et tak på maks én times tilgang på internett pr. beboer pr. døgn.

Av tabell 4.2 kan vi også lese at mange beboere tilbringer fritid sammen med ansatte i institusjonen, mens kun litt over halvparten hevder at de tilbringer fritid sammen med andre beboere¹⁵. Ti av ungdommene sier at de har besøk av venner og driver med uorganiserte fysiske aktiviteter innenfor institusjonsområdet. Dette betyr at over 1/3 ikke opplever å få besøk av venner i fritiden. I følge ansatte ved flere institusjoner er dette en tendens. Mange beboere har ikke venner i nærmiljøet utenfor institusjonen og får derfor aldri besøk av venner. Dette temaet blir behandlet mer inngående i kapittel 5.

Tabellen viser også at nesten halvparten av informantgruppen bruker deler av fritiden sin til diverse møtevirksomhet i institusjonen. Denne ”fritidssysselen” gjelder for beboere ved fem av sju institusjoner, både private og statlige. Beboerne mener at møtene skjer i det tidsrommet som defineres som fritid. En god del ansatte hevder, på sin side, at fritiden faller utenom disse obligatoriske møtene som skjer på ettermiddags- og kveldstid. I forbindelse med intervjuing av ansatte og beboere ble vi gjort oppmerksomme på at dette dreier seg om daglige møter, eller flere faste ukentlige møter som for eksempel husmøter, planleggingsmøter, individuelle møter, ettermiddagsmøter etc. Dette er ikke møter som beboerne selv tar initiativ til å gjennomføre, men det er møter som institusjonene fastsetter.

¹⁴ Ved én institusjon, hvor tre beboere deltar som informanter, hevder samtlige at de ikke bruker fritid til tv-titting. Fritiden til ungdommene ved denne institusjonen skiller seg noe fra de fleste andre informantenes fritid. Blant annet viser dataene at de tre ungdommene er mer fysisk aktive enn de øvrige informantene. Dette har sannsynligvis sammenheng med institusjonens tenkning og praksis knyttet til fritid, fritidsaktiviteter og mestring.

¹⁵ Sju ungdommer ved fem ulike institusjoner hevder at de ikke tilbringer fritid sammen med andre beboere innenfor institusjonsområdet. Årsaken til dette kan være flere. En kan være at enkelte informanter bor på egne hybler som er tilknyttet institusjonen, og at de dermed ikke har så mye omgang med de øvrige beboerne. En annen kan være at institusjonen har kun én beboer på det tidspunktet undersøkelsen gjennomføres. En tredje at de ungdommene, som det her gjelder, ikke kommer godt overens med de andre beboerne, at de har ulike interesser og at de derfor har lite sosial omgang med hverandre.

Selv om møter (mellom ansatte og beboere) synes å være en utbredt virksomhet i midtnorske institusjoner, så viser det seg å være forskjeller med hensyn til den enkelte institusjons syn på det å arrangere møter i hverdagen og i fritiden til beboerne. Ved én institusjon forteller ansatte at de helst ikke arrangerer faste møter hvor beboerne må delta. De begrunner dette med at de ønsker at institusjonen skal framstå som ”så nært opp til et normalt hjem som mulig”. I et vanlig hjem snakker familiemedlemmene med hverandre - tar opp spørsmål, gir beskjeder og diskuterer - mer uformelt, når de møtes og tilbringer tid sammen. ”Normalen” er ikke å arrangere formelle, faste møter flere ganger i uken hvor en krever at alle familiemedlemmene skal delta, mener ansatte i denne institusjonen.

Ved en annen institusjon forteller ansatte at det er helt nødvendig for dem å arrangere møter hver dag etter middag, slik at de får planlagt hva ettermiddagen og kvelden skal innholde av aktiviteter for den enkelte beboer. Dette er blant annet viktig i forhold til spørsmål som har å gjøre med logistikk og prioriteringer, hevder de. Flere institusjoner fremhever nødvendigheten av å planlegge fritid/fritidsbruk med tanke på logistikk. Ofte lar det seg ikke gjøre å kjøre beboerne til uorganiserte aktiviteter i nærmiljøet, som de ønsker å delta på der og da. Flere institusjoner ligger slik til at beboerne ikke kan ta seg fram til nærmiljøet og aktivitetstilbudet på egen hånd. Institusjonens beliggenhet synes å ha betydning i forhold til hvor mye tid som går med til den type møtevirksomhet som omhandler planlegging knyttet til beboernes fritid/fritidsbruk og logistikk.

En beboer sier blant annet dette, når vi snakker om institusjonens møtevirksomhet, dens tidligere beliggenhet og hvordan dette påvirket fritidsmulighetene:

”Jeg føler meg litt innelåst med alle disse møtene, stilletiden og fellesaktivitetene [...]. I hvert fall der institusjonen lå før. Der var det øde. Da måtte vi ta buss for å komme oss rundt omkring til aktivitetene. Det tok tid å komme seg til aktivitetene. Tre kvarter hver vei. Det ble lite tid igjen. Og så måtte vi ha avtaler for å kunne ta buss i fritiden også. Det var forskjellig fra ungdom til ungdom. Mange ettermiddager var det ikke aktuelt å finne på ting utenfor institusjonen i fritida, fordi tiden var fylt opp fra før. Det ble lite fritid”.

Utover PC-bruk, sosialt samvær med ansatte, beboere og venner, uorganisert fysisk aktivitet og møtevirksomhet bruker en del av beboerne fritiden innenfor institusjonsområdet til å stelle dyr. Noen institusjoner i Midt-Norge satser spesielt på dyrehold som en del av sitt (aktivitets-) tilbud til beboerne, men ”problemet” for noen av disse institusjonene er at mange av ungdommene som plasseres hos dem ikke er spesielt in-

teresserte i dyrehold. Aktivitetstilbudet blir derfor like mye et arbeidsoppgavetilbud; beboerne får tilbud om å tjene noen ekstra ukepenger om de påtar seg arbeidsoppgaver knyttet til stell av dyrene.

Hvor tilbringes det meste av fritiden?

I forlengelsen av informantenes spesifisering av fritidsbruk før og nå, ble de bedt om å vurdere hvor de tilbrakte det meste av fritiden sin; innenfor eller utenfor hjemmet/institusjonsområdet, eller like mye innenfor/utenfor?

Tabell 4.3. Hvor tilbringer du det meste av din fritid? (N=16)

Svaralternativer	Før	Nå	Endring
Innenfor hjemmet/institusjonsområdet	3	5	+ 2
Utenfor hjemmet/institusjonsområdet	9	6	- 3
Like mye innenfor og utenfor	4	4	0

Tabell 4.3 viser de samlede svarene knyttet til før- og nå-situasjonen. (Én av informantene svarer ikke på spørsmålet om hvor han/hun tilbringer mest fritid nå). Nå-situasjonen viser at tallene fordeler seg nokså jevnt; seks beboere tilbringer mest fritid utenfor institusjonen, fem mest innenfor og fire like mye innenfor/utenfor. Om vi sammenholder disse tallene med før-situasjonen ser vi at en større andel av ungdommene tilbrakte mer av sin fritid utenfor tidligere, det vil si at i overkant av halvparten hevder at de var mest utenfor hjemmet i fritiden før de flyttet på institusjon.

Endringsoversikten viser at færre ungdommer tilbringer mest fritid utenfor/i nærmiljøet sammenlignet med før, og at flere tilbringer mest fritid innenfor sammenlignet med før. Bakgrunnen for denne endringen kan være sammensatt. Blant annet kan en tenke seg at forhold innad i den enkelte informants familie kan ha vært problematiske i tiden før institusjonsplassering, slik at en del har valgt å være mest mulig borte fra hjemmet. De fleste ungdommene som deltar i undersøkelsen er dessuten plasserte i institusjoner som ikke ligger i deres respektive hjemkommuner: noe som gjør det vanskelig å opprettholde kontakten med tidligere venner. Dette kan føre til at en del ungdommer velger å oppholde seg mer innenfor institusjonen, enn utenfor. Videre er det grunn til å tro at flytting fra ett sted til et annet, i mange ungdommers tilfelle, fører til at tidligere fritidsaktiviteter opphører, og at det tar tid å komme i gang med samme/eventuelt nye aktiviteter etter plasseringen. Enkelte ungdommer blir derfor værende mer innenfor (institusjonsområdet) i fritiden nå, sammenlignet med før. En må også ta i betraktning den enkelte institusjons beliggenhet. Avsidesliggende institusjoner, hvor ungdommene ikke kan komme seg til og fra ulike fritidsaktiviteter i nærmiljøet på egen hånd, kan føre til at færre tilbringer mest fritid utenfor "hjemmet" sammenlignet med tidligere.

Endelig er det sannsynlig at en del av årsaken skyldes struktur og dagsrytme i institusjonene. En rekke tidfestede gjøremål, fast møtevirksomhet mellom ansatte og mellom ansatte og beboere og felles/obligatoriske aktivitetsdager innenfor institusjonsområdet kan føre til at mer fritid blir tilbrakt "hjemme" nå, sammenlignet med før. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 5 og 6.

Logistikk og fritid

I hvilken grad er beboerne selvstendigjorte når de skal delta på aktiviteter og tilbringe fritid utenfor institusjonsområdet, i nærmiljøet? Og, i hvilken grad var de selvstendigjorte før de flyttet på institusjon? Vi har formidlet at institusjonens lokalisering har betydning i forhold til logistisk planlegging og prioritering knyttet til beboernes fritid. I spørreskjemaet stilte vi ungdommene følgende spørsmål: *"Hvordan kommer du deg til/fra fritidsaktiviteter nå? Hvordan kom du deg til/fra fritidsaktiviteter før?"*

Samtlige informanter (16) svarer på spørsmålet knyttet til nå-situasjonen, mens 14 svarer i forhold til før-situasjonen. 13 beboere hevder at de blir skyssset av ansatte når de skal delta på aktiviteter som foregår utenfor institusjonsområdet. I forhold til før-situasjonen svarer halvparten, det vil si sju informanter, at de kom seg til og fra fritidsaktiviteter på egen hånd. Like mange svarer at de ble skyssset av sine foreldre/foresatte. Om vi sammenligner før og nå-situasjonene er det tydelig at langt flere ungdommer var mer selvstendigjorte før institusjonsplassering. Med andre ord; mange synes å ha blitt mer avhengige av de voksne/ansatte i forbindelse med fritid og gjennomføring av fritidsaktiviteter etter at de flyttet på institusjon¹⁶. I tilknytning til nå-situasjonen ble informantene bedt om å svare på dette oppfølgingsspørsmålet; *"Dersom en voksen/ansatt kjører deg; hva er årsaken til dette?"*. Tolv informanter besvarer spørsmålet. Ti av disse hevder at årsaken er institusjonens beliggenhet; den ligger for langt unna fritidsaktivitetene. De ti ungdommene er beboere ved fire forskjellige institusjoner; noen beliggende i bygder som ikke tilbyr kollektive transportmidler og som ligger langt utenfor nærmiljøområder.

Det er ikke tvil om at enkelte institusjoners beliggenhet hindrer beboerne i å bevege seg fritt i hverdagen og fritiden. Den logistiske avhengigheten, som mange beboere opplever i forbindelse med institusjonsopphold, kan ha stor betydning i forhold til fritiden, og i hvilken grad de settes i stand til å bestemme over denne. I forbindelse med disse funnene kan det stilles spørsmålstegn ved om beboernes rettigheter knyttet til

¹⁶ I spørreskjema til ansatte stiller vi de samme spørsmålene knyttet til logistikk og fritid. De fleste svarer at "en voksen/ansatt kjører beboerne til/fra fritidsaktiviteter". Dette blir presentert nærmere i kapittel 5.

fritid/fritidsmuligheter i § 5 og § 6 i kapittel 2 i rettighetsforskriften og § 4 i kapittel 1 i kvalitetsforskriften til Lov om barneverntjenester, blir ivaretatt.

Diverse fritidsønsker som ungdommene har, kan oppleves som vanskelige å gjennomføre på grunn av den logistiske avhengigheten. Beboerne formidler gjennom intervjuene at de svært ofte er prisgitt de ansattes velvilje og støtte. Ei jente på 15 år, som har bodd i en svært avsidesliggende institusjon i 3 ½ år, sier dette under intervju:

”Jeg hadde nok vært mer utenfor institusjonen, i nærområdet, om den hadde ligget mer sentralt”.

En gutt som bor i en annen institusjon, som også ligger slik til at beboerne er avhengige av ansattes velvilje og støtte om de skal delta på aktiviteter eller besøke noen i nærområdet, forteller hvordan han opplever å bli straffet gjennom det logistiske avhengighetsforholdet:

”[...] Det er vel meninga at vi skal prøve å leve et normalt liv vi også, i vår viktigste periode som ungdommer. Det er jo som å bo i et fengsel da. Jeg har jo regler som en 13-åring har i et vanlig hjem.[...] Kommer jeg hjem ti minutter for sent en kveld, så får jeg ikke lov til å ha besøk neste dag og blir ikke kjørt noen plass for eksempel. Jeg må sitte hjemme hele dagen. Det er jo straff – dem prøver jo å straffe meg”.

Gutten, som har bodd i institusjonen i 2 ½ år, føler at de ansatte har mye makt over ham på grunn av institusjonens beliggenhet. Lokaliseringen brukes for det den er verdt, blant annet som frihetsberøvelse i forbindelse med fritid.

Om en ungdom ønsker å aktivisere seg selv utenfor institusjonsområdet, innebærer dette også at vedkommende ofte må planlegge/avtale dette på forhånd, slik at det passer i forhold til de andre beboernes planer og ønsker. Dette betyr at beboeren ikke kan gjennomføre aktiviteten på det tidspunktet han/hun får ideen. Å dra på kino, bowling, svømming eller andre uorganiserte fritidstilbud må som regel tas opp til diskusjon og planlegges i god tid på forhånd. Denne delen av institusjonslivet, som i høyeste grad berører beboernes fritid, kan fremstå som tungvint og kontrastfylt sammenlignet med det som mange jevnaldringer er vant til å forholde seg til i livet utenfor en institusjonssetting, og som også disse ungdommene har forholdt seg til før de ble plasserte. Dette vil vi komme tilbake til i kapittel 6.

4.5 Muligheter og begrensninger

I spørreskjemaundersøkelsen stilte vi flere spørsmål om hvor mye, og eventuelt hvordan, ungdommene medvirket, var selvstendigjorte og hadde frihet når de tok avgjørelser knyttet til fritidsbruk, og når de utøvet fritiden sin. Vi ønsket blant annet å få svar på om institusjonsstrukturene og institusjonenes fysiske beliggenhet på noen måte kunne begrense beboernes bevegelsesfrihet, samt deres muligheter til å ta selvstendige fritidsvalg. Vi ønsket også å få innblikk i beboernes forhold til planlagte/organiserte - versus spontane/uorganiserte fritidsaktiviteter, og om institusjonene la mer eller mindre til rette for den ene eller andre typen aktivitet.

Struktur, rutiner, regler og oppgaver i institusjonen

Beboerne ble stilt overfor følgende spørsmål: ”*Finnes det noen spesielle tidspunkter hvor du/dere ikke får lov til å forlate institusjonsområdet?*” I så fall: ”*Hva er årsakene til dette?*”

Sju ungdommer i informantgruppen hevder at det foreligger spesifikke tidspunkter hvor de ikke kan forlate institusjonsområdet, mens åtte hevder at det ikke gjør det. Én informant er usikker. De sju ungdommene er beboere ved fire institusjoner geografisk plasserte både i Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Møre og Romsdal. Ungdommene, som hevder at det foreligger bestemte tidspunkter, blir bedt om å redegjøre for årsaker. Seks av sju besvarer oppfølgingsspørsmålet. De skriver som følger:

- *Når det er leksetid.*
- *Leksetid og husmøtetid.*
- *Husmøte, søndagsmøte og vaskedagen.*
- *Møter og lekser.*
- *Enten møter eller leggetid for det meste.*
- *Det er stilletid 1 time i hverdagene og husmøte hver tirsdag.*

Sitatene viser at det i hovedsak er diverse møter knyttet til spesifikke tidspunkter, som hindrer beboerne i å forlate institusjonen. Videre hevder enkelte av ungdommene at årsakene kan være leksetid, vaskedag og stilletid. Stilletid praktiseres ved flere av institusjonene som deltar i vår studie. Mange steder innebærer stilletiden at den enkelte beboer, i en time etter middagsmåltidet (mandag til fredag), må tilbringe fritiden alene inne på rommet sitt. Poenget er at det i denne timen skal være stille i institusjonen. Beboeren kan for eksempel gjøre lekser, høre på musikk, lese eller aktiviserer seg via

pc, dersom vedkommende har tilgang på en. De ansatte kan gjennomføre (personal)møter i stilletiden¹⁷.

I enkelte institusjoner foreligger det en rekke tidspunkter (på ettermiddags- og kveldstid) som reguleres av ansatte, ikke av beboerne selv. Noen av disse tidspunktene, for eksempel de angitte møtene, frarøver beboerne fritid og/eller begrenser deres mulighet til å bestemme over egen fritid. Dersom en legger til grunn ungdommenes forståelse av ”når de har fritid” (se punkt 4.2) styrkes denne slutningen¹⁸. Om vi legger til grunn de ansattes forståelse av ”når beboerne har fritid” får vi et annet bilde, ettersom mange ansatte definerer beboernes fritid noe annerledes enn ungdommene selv. Både beboere og ansatte er enige i at *fri* tid er den tiden beboerne har utover skole- og arbeidstid. Mange av de ansatte hevder imidlertid at det er langt mer enn skole, lekselesing og arbeid som regulerer beboernes fritid. De nevner for eksempler faste gjøremål i institusjonen, faste aktiviteter (i institusjonen) og diverse obligatoriske møter.

Planlegging og spontanitet

I ”medvirkningsprosjektet” (Tjelflaat og Ulset 2007) fortalte flere ungdommer at det var vanskelig å få gjennomført spontane fritidsønsker, fordi institusjonen prioriterte å støtte opp om planlagte aktiviteter. Er dette et generelt trekk som er representativt for midtnorske institusjoner? I så fall; hvorfor foretrekkes planlagt fritid framfor åpen og mer spontan fritid? I fritidsprosjektet ble beboere og ansatte bedt om å svare på spørsmål knyttet til planlagt versus åpen fritid.

Seks beboere, ved fire av sju institusjoner, hevder at institusjonene og de ansatte foretrekker at ungdommene planlegger fritiden sin. Fem beboere hevder at så ikke er tilfelle, mens fem er usikre på dette. Svarene viser at ungdom som er plasserte i én og samme institusjon kan ha ulike oppfatninger. Skjemaene viser også at de fleste som svarer ”vet ikke/usikker” har hatt betydelig kortere oppholdstid i institusjon sammenlignet med de som bekrefter eller avkrefter. Dette kan tyde på at det tar tid for ungdommene å få innsikt i institusjonens/de ansattes synspunkter¹⁹.

Ti beboere mener at de kan være spontane i fritiden sin. De resterende mener at de ikke kan være spontane, eller de er usikre på om de kan være det. Samtlige som hevder

¹⁷ Ansatte i institusjonene svarer på det samme spørsmålet som beboerne. Om lag 2/3 hevder at det foreligger spesifikke tidspunkter hvor beboerne ikke kan forlate institusjonen. Ansattes svar presenteres nærmere i kapittel 5.

¹⁸ Den styrkes også ved å legge til grunn beboeres uttalelser i NOVAs brukerundersøkelse i barneverninstitusjoner (Gautun, Sasaoka og Hjerustad 2006), hvor enkelte hevder at de har lite fritid, ettersom det er lite tid igjen til egne aktiviteter når skole eller jobb, plikter på institusjonen og diverse møter, som de må delta på flere kvelder i uka, er unnagjort.

¹⁹ Datamateriale fra ansatte viser at nesten samtlige hevder at institusjonene foretrekker planlagt fritid.

at de ikke kan være spontane svarer ”vet ikke/usikker” på spørsmål om institusjonen hører og støtter deres fritidsønsker. Sju av de ti informantene som hevder at de kan være spontane har bodd i institusjon i over ett år. Dette kan tyde på at ungdom med forholdsvis lange institusjonsopphold bak seg opplever fritiden noe friere, enn andre som har forholdsvis korte opphold bak seg. Samlet sett viser svarene at et flertall av beboerne mener at de kan være spontane i fritiden, og videre at et klart flertall av de som hevder dette har bodd forholdsvis lenge i institusjon²⁰.

Om å bli hørt - om å bestemme

”Institusjonen hører og støtter som regel mine ønsker tilknyttet fritid/fritidsbruk”. Denne påstanden berører beboernes medvirkning i forbindelse med fritid. Den sier noe om det å få lov til å delta aktivt i utformingen av egen hverdag og fritid ved opphold i institusjon og favner derfor om beboernes medvirkningsrettigheter. I vår undersøkelse bekrefter 12 av beboerinformantene denne påstanden²¹. I alt åtte av disse 12 sier at de er fornøyde eller svært fornøyde med sine respektive institusjonsopphold. Dette kan tyde på at de fleste som er tilfredse med institusjonsoppholdene sine føler at de blir hørt/støttet i forbindelse ønsker knyttet til fritid/fritidsbruk. Det synes med andre ord å være en sammenheng mellom følelsen av å bli hørt/støttet, det vil si ivaretagelse av beboernes medvirkningsrettigheter i forbindelse med fritid/fritidsbruk, og ungdommens tilfredshet med oppholdet.

Ungdommene ble også bedt om å forholde seg til den ovennevnte påstanden i tilknytning til sin fritid/fritidsbruk *før* plassering i institusjon. Svarene viser at det ikke foreligger betydelige forskjeller mellom før- og nå-situasjonen. Ti informanter hevder at de ble hørt og støttet også før institusjonsplassering, én mener at hun/han ikke ble det mens fire er usikre. (Én svarer ikke på spørsmålet). Ni av de ti som hevder at de ble hørt/støttet var fornøyde med fritiden sin før de flyttet på institusjon. De samlede svarene viser en liten oppgang i antall ungdommer som føler at de blir hørt/støttet i forhold til sine fritidsønsker, etter plassering i institusjon. I skjemaet spør vi ikke *hvorfor* de føler dette, men det kan tenkes at enkelte opplever at de har fått mulighet til å delta på flere aktiviteter etter institusjonsplassering. Denne antagelsen er tuftet på ansatte som hevder at mange beboere er fattige på fritids- og ferieopplevelser. I oppveksten

²⁰ I denne forbindelse er det viktig å huske på at ingen av ungdommene i vår informantgruppe opplyser at de er plasserte etter ”atferdsparagrafer” (§ 4-24, § 4-26). Om noen av dem hadde vært plasserte i henhold til disse paragrafene kunne de opplevd flere restriksjoner knyttet til fritid/fritidsbruk, ettersom lovverket gir institusjonene mulighet til å begrense atferdsplasserte beboeres hverdag og fritid i større grad enn omsorgsplassertes.

²¹ Fire jenter, som er beboere ved fire forskjellige institusjoner, er usikre på om institusjonen hører på dem og støtter dem. Disse jentene viser seg å være misfornøyde/svært misfornøyde med sine respektive institusjonsopphold. De samlede spørreskjemabesvarelsene avslører dette.

har de blant annet ikke kunnet delta på så mange aktiviteter som har kostet penger. Dette økonomiske aspektet gjelder ikke i samme grad etter institusjonsplassering. Flere ungdommer kan oppleve at fritidsønsker som kinobesøk, bowling, slalåm/snowboard og så videre blir realiserte i forbindelse med opphold i institusjon. De opplever dermed at de blir hørt og støttet av de ansatte i institusjonen.

I overkant av halvparten av informantene, i spørreskjemaundersøkelsen, mener at det er de selv som bestemmer mest i forhold til egen fritidsbruk. Tre hevder at det er de ansatte som bestemmer mest. Like mange hevder at fritidsbruken bestemmes i samråd med ansatte. En beboer sier det på denne måten:

”I begynnelsen av oppholdet fikk jeg ikke bestemme så mye over fritiden min. Da skulle de teste meg, vet du, hvordan jeg var. De sa mye nei til meg, når jeg spurte om noe i forbindelse med fritida. [...] De ansatte vil alltid ha et ord med i laget i fritida. De bryr seg. Vil vite, så de ikke blir bekymra. [...] Jeg er fornøyd med fritida, men den blir bedre når jeg blir 18 år. Friere. Jeg får bestemme selv - ingen voksne som flyr rundt og sjekker” (Jente, 17 år).

Beboeren som siteres ovenfor formidler at hun har opplevd en viss progresjon i forhold til hvordan fritiden kan brukes, og hvor mye hun får lov å bestemme selv. Jenta gir imidlertid uttrykk for at den optimale, ønskede fritiden først kan bli en realitet når hun er myndig.

Dataene viser at beboere ved én og samme institusjon kan ha ulike oppfatninger. Kun ved én institusjon er ungdommene samstemte. Ved denne institusjonen hevder samtlige ungdomsinformanter at de selv bestemmer mest. Om vi sammenholder nå-situasjonen med de svarene som informantene gir på det samme spørsmålet tilknyttet før-situasjonen foreligger det ingen betydelige variasjoner. Omlag halvparten av ungdommene mener at de selv bestemte mest også før plassering i institusjon.²².

4.6 Grad av tilfredshet

I vår undersøkelse hevder seks av ungdomsinformantene at de er fornøyd med institusjonsoppholdene, to sier de er svært fornøyd, fem sier at de er misfornøyd og to svært misfornøyd. Ved to av sju institusjoner er samtlige informanter misfornøyd eller svært misfornøyd med sine opphold, ved to institusjoner er beboerne delt i sine

²² Svarene fra ansatte viser at de aller fleste mener at det er beboeren, i samråd med ansatte, som bestemmer mest. Dette behandles nærmere i kapittel 5.

oppfatninger mens ved tre institusjoner er samtlige beboere fornøyde eller svært fornøyde. Samlet sett viser altså svarene at nesten halvparten av ungdommene er misfornøyde eller svært misfornøyde med sine respektive institusjonsopphold. De øvrige er fornøyde eller svært fornøyde²³.

Når det gjelder tilfredshet med fritid/fritidsbruk svarer i overkant av halvparten av ungdommene, seks gutter og tre jenter som bor i fire forskjellige institusjoner, at de er fornøyde med fritiden sin nå. I underkant av halvparten, én gutt og seks jenter som bor i fire forskjellige institusjoner, svarer at de ikke er fornøyde med fritiden sin under opphold i institusjon. Bakgrunnsopplysninger viser at samtlige institusjoner hvor beboere ikke er fornøyde med fritiden sin, beskrives som omsorgsbaserte ungdomshjem hvis målgrupper er barn og unge plasserte etter § 4-4, 5 ledd, § 4-6 og § 4-12. Institusjonene er for øvrig geografisk plasserte innenfor alle de tre fylkene i regionen, noen ligger i bygder andre nær en by eller i by, noen er statlige andre er private.

Fritiden til ungdom som er fornøyde

Fem av de ni ungdommene som er fornøyde med fritiden sin deltar i organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonene, i nærmiljøet. Tre av disse er beboere i samme institusjon og deltar i organisert fysisk aktivitet, de øvrige deltar i organiserte kulturelle aktiviteter. Sju av ungdommene svarer at de bruker fritid sammen med venner utenfor institusjonen. Disse ungdommene bruker også fritid utenfor institusjonsområdet til diverse uorganiserte aktiviteter som bowling, kino, snowboard, løping og friluftsliv.

Åtte av ungdommene, som er fornøyde med fritiden sin, bedriver også fysiske aktiviteter *innenfor* institusjonsområdet. Like mange bruker en del av fritiden sin på dataaktiviteter. Åtte opplever å få besøk av venner, og sju sier at de er sammen med andre beboere i fritiden sin innenfor institusjonsområdet. Like mange forteller at de tilbringer fritid sammen med ansatte. Fire beboere deltar på obligatorisk møtevirksomhet, arrangert av institusjonene, i fritiden. Tre av ni ser på TV i fritiden²⁴.

²³ Om en ser på bakgrunnsopplysningene for den enkelte ungdom, viser disse blant annet at av de totalt fem ungdommene som hadde bodd i fosterhjem før de ble plasserte i institusjon, var fire fornøyde eller svært fornøyde med institusjonsoppholdene sine. Dette kan tyde på at ungdommene *selv* har ønsket å flytte ut fra fosterhjemmene sine, og at de har ansett plassering i institusjon som en bedre løsning.

²⁴ Fire tilbringer like mye fritid innenfor som utenfor institusjonsområdet, to tilbringer mest fritid utenfor mens to er mest innenfor institusjonsområdet i fritiden sin. Én informant svarer ikke på dette spørsmålet.

Sju av ungdommene som er fornøyde med fritiden nå, hevder at de også var fornøyde med fritiden før. Dette betyr at to av informantene i den fornøyde gruppen har opplevd en positiv endring i forbindelse med fritid/fritidsbruk etter institusjonsplassering.

Fritiden til ungdom som ikke er fornøyde

Fire av de sju ungdommene som ikke er fornøyde med fritiden sin, tre jenter og én gutt, deltar i organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonene. Tre deltar i organiserte idretter og én deltar i en organisert, kulturell aktivitet. Fem av ungdommene svarer at de er sammen med venner i fritiden utenfor institusjonen. Ellers bruker de fritiden utenfor institusjonsområdet til uorganiserte aktiviteter som for eksempel kino, svømming, bowling og snowboard.

Når det gjelder fritidsbruk innenfor institusjonsområdet bruker kun to av sju ungdommer denne til fysisk aktivitet. Like mange hevder at de får besøk av venner i institusjonen. Samtlige bruker en del av fritiden på data og TV. Kun to av informantene svarer at de bruker fritid innenfor institusjonen til å være sammen med andre beboere. Like mange deltar på obligatorisk møtevirksomhet arrangert av institusjonen i fritiden²⁵.

Fire av ungdommene som ikke er fornøyde med fritiden nå, hevder at de var fornøyde med fritiden før. Dette indikerer at fire av de sju informantene som ikke er fornøyde med fritiden nå har opplevd en negativ endring knyttet til fritid/fritidsbruk etter institusjonsplassering.. Vår undersøkelse kan imidlertid ikke fastslå om denne endringen skyldes institusjonsplasseringene alene, eller om det er andre, mer individuelle forhold som har frembrakt disse.

Forskjeller i fritiden til ungdom som er fornøyde med den, og ungdom som ikke er det

Datamaterialet viser ingen betydelige forskjeller med hensyn til hvordan beboere som er fornøyde med fritiden, og beboere som ikke er det, bruker denne utenfor institusjonsområdene.

Imidlertid viser det seg å være mer betydelige forskjeller mellom gruppene hva angår fritidsbruk innenfor institusjonsområdene. Blant annet viser dataene at de fleste ungdommene som er fornøyde bruker fritid til uorganisert fysisk aktivitet innenfor institusjonen, mens et fåtall av de som ikke er fornøyde gjør det samme. Videre viser svarene at de aller fleste som er fornøyde får besøk av venner i fritiden sin, mens de færreste som ikke er fornøyde får det. Svarene viser også at flere av de som er fornøyde til-

²⁵ Fire tilbringer mest fritid utenfor institusjonsområdet, tre tilbringer mest fritid innenfor.

bringer tid sammen med andre beboere, sammenlignet med de som ikke er fornøyde. Når det gjelder TV viser dataene at et fåtall av de fornøyde ungdommene bruker tid på dette, mens de fleste som ikke er fornøyde bruker en del tid på å se TV. Alt i alt viser dataene at de fornøyde bedriver et bredere spekter av aktiviteter innenfor institusjonsområdet, sammenlignet med de som ikke er fornøyde²⁶.

De betydeligste forskjellene i fritidsbruken (til de som er fornøyde/de som ikke er det) finner vi altså i den som tilbringes *innenfor* institusjonsområdene. Ulikhetene omfatter først og fremst grad av deltakelse i uorganisert fysisk aktivitet og omfang av vennere-lasjoner/vennebesøk, men det er også forskjeller med hensyn til grad av sosialt samvær med andre beboere, tilbud/omfang av aktivitetsformer i institusjonen og bruk av TV som fritidssyssele. I forbindelse med intervjuing formidlet ungdom som var misfornøyde med institusjonsoppholdene, at de var misfornøyde med fritiden også. En beboer, en gutt på 17 ½ år, som blir spurt om han er fornøyd med fritiden sin, sier dette:

”Jeg har egentlig ikke noen kommentar til det for jeg får ikke noe mer fritid eller lenger utetid likevel. [...] Jeg må være inne klokka elleve. Andre ungdommer får jo lov til å være mye lenger de. [...] Jeg er ute uansett jeg, selv om jeg ikke får lov”.

”Bryter du reglene du da”, spør intervjuer?

”Ja, jeg må jo det hvis jeg skal få leve livet til en vanlig ungdom”.

Det synes å være en klar sammenheng mellom tilfredshet med fritid og tilfredshet med opphold. Generelt sett er fritiden ansett å være en viktig del av ungdommers hverdag. De fleste barn og unge setter stor pris på denne tiden, blant annet fordi de er mer fristilte. De kan definere mye av denne tiden selv; være sammen med venner, drive med aktiviteter som de liker og mestrer, slappe av og nyte livet. Men, når hverdagens fritid er slik at den påvirkes av ytre (fysiske) og indre (strukturelle) faktorer som begrenser både bevegelsesfrihet og mengde tid som kan defineres som fri, så mister den mye av det som ungdommene forbinder med – og forventer av fritiden. For ungdom som bor i barneverninstitusjoner synes slike innflytelsesrike faktorer å resultere i en utilfredshet både med opphold og fritid.

²⁶ På spørsmål om grad av fritidsbruk innenfor versus utenfor institusjonen ser vi at dette varierer både mellom beboere innad i gruppene og mellom gruppene. Forskjellen mellom gruppene viser blant annet at flere beboere som ikke er fornøyde tilbringer mest fritid utenfor institusjonsområdet sammenlignet med de fornøyde. De som ikke er fornøyde med fritiden tilbringer enten mest fritid innenfor eller utenfor. Ingen hevder at de tilbringer like mye fritid innenfor og utenfor institusjonsområdet.

Kjønnsforskjeller

I vår undersøkelse er langt flere jenter enn gutter misfornøyde med fritiden sin. Seks av ni jenter (mellom 14 og 17 år gamle) sier at de ikke er fornøyde med fritiden under institusjonsoppholdet. Kun én av disse seks jentene er fornøyd med selve oppholdet. Dette indikerer at det er en sammenheng mellom grad av tilfredshet med fritid, og grad av tilfredshet med opphold. Bakgrunnsinformasjonen viser at jentene har hatt ulike familie- og bosituasjoner før de ble plasserte i institusjon. De har ikke noen felles bakgrunn sånn sett²⁷. På spørsmål om de foretrekker den fritiden de opplever nå, eller den fritiden de opplevde før svarer tre av jentene ”den jeg hadde før”, to svarer ”den jeg har nå”, mens en svarer ”vet ikke/usikker”.

De fleste guttene som deltok i spørreskjemaundersøkelsen, seks av sju (mellom 13 og 17 år gamle), svarer at de er fornøyde med fritiden nå. Fem av disse seks hevder at de også er fornøyde eller svært fornøyde med institusjonsoppholdene. Tre av disse fem er beboere i samme institusjon. På lik linje med jentene, tyder også guttenes svar på at det er en sammenheng mellom grad av tilfredshet med fritid, og grad av tilfredshet med opphold.

Bakgrunnsdataene viser at guttene enten har hatt opphold i institusjon i kortere eller lengre tid enn jentene. En kan ikke utelukke at oppholdstiden har en viss betydning i forhold til grad av tilfredshet med egen situasjon. Jentene som deltar i undersøkelsen er verken uerfarne beboere, som opplever å bli tatt spesielt vare på av ansatte av den grunn, eller erfarne beboere som er godt kjent med institusjonslivet, som kanskje har innfunnet seg med sin situasjon og som kan øve en viss innflytelse over andre, mer uerfarne beboere. Det kan tenkes at en del av jentene opplever at de befinner seg i en vanskelig mellomfase.

Dataene viser forøvrig at guttene er mer fornøyde med fritiden sin både før og nå, sammenlignet med jentene. Fire guttebeboere foretrekker den fritiden de har nå, mens tre foretrekker den de hadde før.

4.7 Ønsket fritid/fritidsbruk

I undersøkelsen fikk informantene anledning til å beskrive sine fritidsønsker. Ungdommene ble bedt om å utdype sine meninger og gi uttrykk for hva som er verdifull fritid for dem. Vi antok at de utdypende beskrivelsene kunne hjelpe oss å fange opp

²⁷ I likhet med jentene hadde også guttene ulike familie- og bosituasjoner før institusjonsplassering. Tidligere familie- og boforhold viser ingen likhetstrekk blant guttene, som skiller dem fra jentene.

mulige motsetningsforhold mellom faktisk fritidsbruk (under institusjonsoppholdet) og ønsket fritidsbruk.

Ungdommene ble oppfordret til å beskrive ”*hvordan de aller helst ønsker at fritiden skal være*”. Fjorten av seksten beboere fulgte oppfordringen. Her er deres beskrivelser:

- *Være ned i sentrum/kjøpesenter.*
- *Være med venner.*
- *Jeg skulle ønske ingen kunne mase på meg lenger.*
- *Det varierer fra dag til dag.*
- *Vænna og typen, kanskje litt her da sånn at dæm slapp å savn mæ.*
- *Sammen med mammaen min, og litt med hest.*
- *Som æ vil.*
- *Friluft, være mye ute.*
- *Den skal være fri og jeg får velge hva jeg vil gjøre.*
- *Reglene blir i institusjonen, men at møtene og aktivitetene vi måtte være med på var tidligere på dagen, eller ikke i det hele tatt. Tilpasset enkelte.*
- *Være mye i lag med venner. Være mer i lag med familie. Få være litt mer ute på kveldene, når det ikke er skole dagen etter.*
- *Trene og være med venner.*
- *Jeg bestemmer selv.*
- *Angstfri og artig. Gjøre noe sammen med en person jeg liker og stoler på.*

Venner, frihet og selvbestemmelse

Utsagnene (ovenfor) viser at ungdommene har ulike fritidsønsker, men enkelte faktorer framstår som mer vesentlige enn andre. En del ungdommer vektlegger vennene/det å være sammen med venner som viktig. Videre formidler flere ungdommer frihet/å bestemme selv som grunnleggende viktig. Familie, mamma og kjæreste er viktige relasjonelle forbindelser som inngår i den ønskede fritiden til enkelte informanter. Utsagnene viser også at noen kritiserer forhold innad i institusjonene, som for eksempel møtevirksomheten, faste aktiviteter og masing, som de mener hindrer dem i å utøve ønsket fritid. Utover dette er fritidsønskene mer spesifikke og personlige:

Fritidsønskene til guttene og jentene skille seg ikke nevneverdig fra hverandre annet enn at jentene fremhever venner/vennerelasjoner noe oftere enn guttene, og guttene nevner frihet og selvstendighet noe oftere enn jentene. I forbindelse med intervjuundersøkelsen redegjør en gutt for grad av frihet og selvbestemmelse på følgende måte:

”Jeg kunne fått gjort litt mer som jeg ville selv. Spesielt i helgene. Om vi skal ha dataparty på natta som er ganske vanlig nå til dags, så måtte det gå an å få være med på det uten at jeg fikk straff dagen etter og måtte sitte hjemme hele dagen. Jeg blir så stresset når jeg hele tiden må være tilbake til en fastlåst tid. Jeg reagerer på forskjellen til andre hjem.” (Gutt, 17 ½ år).

Tre jenter fremhever viktigheten av de nære relasjonene, når de kommenterer fritidsønskene sine:

”Jeg ville vært mye ute sammen med venner og tilbrakt mer tid sammen med familien min.” (Jente, 15 år).

”Fritid med dyr. Jeg forguder dyr. Også venner selvfølgelig. Venner er viktig å ta vare på.” (Jente, 17 ½ år).

”Den er jo omtrent sånn nå, egentlig... Det er det å ha guttebesøk og sånn da. Reglene hindrer muligheten til det.” (Jente, 17 år).

Selv om noen flere jenter fremhever viktigheten av å pleie de nære relasjoner (til familie, venner og kjærester) i tilknytning til fritiden, og noen flere gutter fremhever viktigheten av frihet og selvbestemmelse i tilknytning til denne, så gir ikke dette anledning til å hevde at en her har å gjøre med generelle / typiske trekk som skiller jentene fra guttene og vise versa.

Uorganiserte aktivitetsformer, og delte oppfatninger om behovet for ansatte som fritidsinspiratorer

De fleste ungdommene som deltar i vår undersøkelse, tolv av seksten beboere, sier at de i utgangspunktet ønsker en fritid som innbefatter både organiserte, faste aktiviteter og uorganiserte aktiviteter. I forbindelse med intervjuundersøkelsen forteller imidlertid mange av de samme informantene at de *foretrekker* uorganiserte aktiviteter framfor organiserte. Selv om de kanskje kan tenke seg å prøve noen organiserte fritidssystemer, så favoriserer de likevel uorganiserte aktivitetsformer.

Halvparten av ungdommene sier at de ønsker oppmuntring, støtte og veiledning fra de ansatte i forbindelse med fritidsbruk. I underkant av halvparten sier at de ikke ønsker dette. En ungdom, som sier at han ønsker minst mulig innblanding fra de voksnes side, redegjør for sin oppfatning på følgende måte:

”De forstår ikke hvordan ungdom er nå til dags, de som jobber på institusjonen. Om de hadde forstått oss bedre og stolt på oss, så hadde

det kanskje gått bedre for oss ungdommene også. [...] Jeg har bare blitt verre og verre på det å ikke høre etter, etter at jeg kom hit, jeg. Jeg vet det. Jeg merker det selv. Jeg plages med voldsomme raserianfall. Det hadde jeg ikke noe av før jeg flyttet hit’.

Vårt materiale viser ingen påfallende kjønnsforskjeller med hensyn til hvem som ønsker støtte og oppmuntring og hvem som ikke ønsker det, og beboere i én og samme institusjon har gjerne ulike oppfatninger. Når det gjelder beboernes alder viser dataene ingen betydelige forskjeller i gjennomsnittsalderen til de som ønsker oppmuntring/veiledning og de som ikke gjør det. Det er heller ingenting som tyder på at det er noen klar sammenheng mellom lengden på oppholdet til beboeren, og ønsket om oppmuntring/veiledning fra de voksne eller ei. Imidlertid kan det synes som det er en viss sammenheng mellom ønsket om frihet/selvstendighet; noe som flere informanter formidler i sine beskrivelser av hvordan de ønsker at fritiden skal være, og ønsket om minst mulig innblanding fra de ansattes side.

Når faktisk fritid ikke stemmer overens med ønsket fritid

Er det godt samsvar mellom beboernes faktiske fritid og ønsket fritid, eller er det dårlig samsvar mellom disse?

Halvparten av ungdommene hevder at de ønsker den fritiden de har i dag, fem svarer at de ikke ønsker denne mens tre er usikre. Fem gutter og tre jenter ønsker dagens fritid, fire jenter og en gutt ønsker en annen fritid, to jenter og én gutt er usikker. Ved én institusjon svarer samtlige ungdommer (tre gutter), at de ønsker at fritiden skal være slik den er i dag²⁸. Beboerne i de øvrige institusjonene er ikke like samstemte.

De fem som sier at de ikke ønsker den fritiden de har i dag, sier også at de er misfornøyde med fritiden sin. Og tilsvarende; de som ønsker den fritiden de har i dag sier at de er fornøyde med fritiden sin. Dette er logisk. Fem av de ungdommene som er fornøyde med fritiden har vært beboere i barneverninstitusjoner i over ett år. Flere av disse har bodd i institusjon i mange år, opptil fem år. Dette synes å indikere at mange av de med forholdsvis lange institusjonsopphold bak seg er mer positivt innstilte til fritiden sin, enn de med kortere opphold bak seg. I denne forbindelse må det imidlertid tas i betraktning at tre av de fem ungdommene som har erfart lange institusjonsopphold bor i samme institusjon. Denne institusjonen synes å investere noe mer tenkning, tid

²⁸ De tre beboerne som deltar som informanter fra denne institusjonen synes å være overveiende positive til den fritiden de erfarer. Institusjonen satser spesielt på fritid og ulike typer aktivisering, og de ser betydningen av mestringsopplevelser i forbindelse med fritid. Kapittel 5 og 6 redegjør nærmere for fritidstenkning – og praksis ved denne institusjonen.

og penger i beboernes fritid, enn de øvrige institusjonene. Nettopp dette kan like godt kan være hovedårsak bak informantenes positive omtale av fritiden.

”Hvis du per dags dato ikke bruker fritiden din slik du helst ønsker å bruke den; Hva er årsaken til dette?” Kun halvparten av ungdommene svarer på dette spørsmålet, noe som indikerer at den resterende halvpart opplever at den faktiske fritiden stemmer godt overens med den ønskede fritiden. Antallet er i overensstemmelse med de som tidligere har hevdet at de ønsker den fritiden de har i dag. Seks jenter og to gutter sier at de ikke bruker fritiden sin, slik de helst ønsker å bruke den. De svarer som følger på spørsmålet om hvorfor de ikke bruker fritiden, slik de ønsker:

- *Vært på spillerommet og spilt bionicle heroes. Ikke mer enn 1 time bestemmer de voksne.*
- *Alt er nytt. Har ikke klart å komme i gang med aktiviteter enda.*
- *Like itj plassen æ bor på og heller ikke folkan.*
- *Mer til byen. Bor på landet i huttaheiti.*
- *For mye som skjer på institusjonen til at jeg får gjøre det jeg heller vil.*
- *Noen ganger er det ikke noe årsak, av og til vil jeg bare slappe av.*
- *Angst og depresjon.*
- *Vil ha mer fritid!*

I utsagnene ser vi at flere peker direkte på ytre og indre faktorer knyttet til institusjonen og institusjonslivet, når de formidler hvorfor de ikke utøver den fritiden de selv ønsker. Uttalelsene oppfattes umiddelbart som et uttrykk for misnøye fra beboernes side. Noen bemerkninger er knyttet til institusjonens beliggenhet og hvordan denne kan hindre ønsket fritid/fritidsbruk, noen til institusjonens struktur/regler og hvordan disse virker inn på fritid/fritidsbruk, andre til de personene en blir tvunget til å leve sammen med i institusjonen og den mistrivsel som kan oppstå i hverdag og fritid i forbindelse med dette.

5 Barneverninstitusjonenes fokus på beboernes fritid

I dette kapitlet presenteres resultatene fra de ansattes deltakelse i spørreskjemaundersøkelsen. I alt 28 ansatte fra ti barneverninstitusjoner i Midt-Norge, like mange menn som kvinner, besvarte spørreskjemaet og ni ansatte ved fem av de ti institusjonene ble i tillegg intervjuet. Tema og struktur i intervjuundersøkelsen var i overensstemmelse med spørreskjemaundersøkelsen, men informantene fikk i større grad anledning til å utdype sine svar i forbindelse med intervjuene. Resultater fra intervjuundersøkelsen blir presentert der dette er relevant for å utdype temaene ytterligere.

5.1 Bakgrunnsopplysninger

Institusjonene og de ansatte

Informantenes ansettelsesforhold i institusjonene varierte fra to måneder og opptil 17 år. Gjennomsnittlig varighet på ansettelsesforhold var ca. fire år. Institusjoner fra alle de tre fylkene i regionen; Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Møre og Romsdal, er representert i datamaterialet. Fem av institusjonene er privat drevet og fem er statlig drevet. Én institusjon ble opprettet på 1970-tallet, fire ble opprettet på 80-tallet, tre ble opprettet på 90-tallet og to ble opprettet etter årtusenskiftet. Seks av de ti barneverninstitusjonene blir definert som ungdomshjem, tre blir definert som omsorgsinstitusjoner og én blir definert som bo- og arbeidskollektiv.

Elleve av de 28 informantene er utdannet som barnevernspedagoger. De øvrige har stort sett ulik helse- og sosialfaglige utdanninger. De ti barneverninstitusjonene som deltar med ansatteinformanter i undersøkelsen har kapasitet til å ta i mot rundt 60 barn og unge. På det tidspunktet de ansatte besvarte spørreskjemaet (høsten 2008) var det til sammen 48 barn og unge, 19 jenter og 29 gutter, plassert i de respektive institusjonene. Institusjonene hadde med andre ord et samlet belegg på 80 %.

Ansattes spørreskjemasvar viser at det ikke er uvanlig at én og samme barneverninstitusjon er godkjent for å ta i mot barn og unge som er plasserte både etter atferds- og omsorgsparagrafer. Det synes heller ikke å være uvanlig at institusjoner fungerer som bosted både for omsorgsplasserte, som har tilhold der over mange år, og akutt plasserte som har tilhold der kun en kort periode før endelig vedtak fattes.

Beboernes problemer, utfordringer, hjelpe- og omsorgsbehov

Vi ba de ansatte om å beskrive hvilke problemer, utfordringer, hjelpe- og omsorgsbehov beboerne i deres institusjoner har. Dette gjorde vi for å danne oss et inntrykk av bakgrunnen for plassering av barn og unge i institusjon. En sammenfatning av de ansattes svar ved de ti institusjonene presenteres i tabell 5.1.

Tabell 5.1 Hva ligger ofte til grunn for ungdommenes plassering i institusjonen; hvilke problemer, utfordringer, hjelpe- og omsorgsbehov har beboerne?

Institusjoner	Ansattes svar
Institusjon 1	Omsorgsovertakelser. Omsorg og tilrettelegging i hverdagen.
Institusjon 2	Mangel på omsorg, atferdsvansker, ADHD, rus og kriminalitet. Behov for omsorg, grensesetting, struktur, trening til selvstendighet.
Institusjon 3	Mangel på omsorg i hjemmemiljøet. Har ofte levd under vanskelige forhold i lang tid. Liten utholdenhet, dårlig konsentrasjon, skolevegring.
Institusjon 4	Sosiale, emosjonelle, psykososiale problemer. Ulike psykiatriske diagnoser, relasjonsskader. Behov for stabilitet, trygghet, omsorg, forutsigbarhet, et godt skoletilbud og et stabilt nettverk.
Institusjon 5	Atferdsproblemer, sosiale problemer.
Institusjon 6	Atferd, psykiatri, rus, ulike tilknytningsforstyrrelser, relasjonsskader.
Institusjon 7	Kan ikke bo hjemme på grunn av problemer hos foreldrene. Lærevansker, konsentrasjonsvansker, ADHD, tilknytningsvansker.
Institusjon 8	Omsorgsplasseringer. Omsorg – behovsomsorg, utviklingsomsorg, oppdragelsesomsorg. I dette ligger også behandling (familie- og nettverksjobbing).
Institusjon 9	ADHD, Tourette, Asberger, tilknytningsforstyrrelser, nonverbale lærevansker. Behov for trygge og faste rammer.
Institusjon 10	Omsorgssvikt, ADHD, selektiv mutisme, Asberger-autisme, reaktiv tilknytningsforstyrrelse.

Tabell 5.1 viser at mangel på omsorg og omsorgssvikt nevnes oftest som bakgrunnsproblematikk/årsak til at ungdommene plasseres i institusjonene. Relasjonsskader og tilknytningsforstyrrelser nevnes oftest i beskrivelsene av ungdommenes problemer/utfordringer. Dette henger sammen med mangel på omsorg og omsorgssvikt. I tillegg nevner en del ansatte ADHD og atferdsproblematikk i tilknytning til bakgrunn og utfordringer. Tabellen viser at problemer/utfordringer knyttet til rus og kriminalitet ikke er utbredt blant ungdommene. I kun to av ti institusjoner beskrives rus og kriminalitet som én av flere typer bakgrunnsproblemer²⁹. Utover dette viser svarene at typer utfordringer og behov for hjelp, blant beboere i én og samme institusjon, kan være svært sammensatte.

²⁹ Våre vokseninformanter, ansatte ved ti forskjellige barneverninstitusjoner i Midt-Norge, opplever tydeligvis *ikke* de samme rus- og kriminalitetstendenser, som har blitt koblet til beboere i (ordinære) barneverninstitusjoner i media den senere tid, og hvor dette har blitt beskrevet som en omfattende problematikk.

5.2 Institusjonenes fokus på fritid

Hvordan definerer de ansatte beboernes fritid? Er institusjonene genuint opptatte av beboernes fritid? Står mestring sentralt i institusjonenes tenkning og satsing på fritid? Hvilke fritidsaktiviteter prioriterer institusjonene å støtte opp om? Differensierer institusjonene tilbudene knyttet til fritid overfor ulike målgrupper? Disse spørsmålene behandles i det følgende.

Når har beboerne fritid?

De ansatte ble, på lik linje med beboerne, bedt om å redegjøre for hva de anser å være fritid? Sitatene nedenfor viser et utvalg av informantenes svar på følgende spørsmål: *Hva definerer du som beboernes fritid ved opphold i barneverninstitusjon?*

- *Når de ikke er på skole eller jobb.*
- *Tidsrommet etter skole/jobb til legging.*
- *Fritid er det ungdommene planlegger selv, utenfor faste aktiviteter. De har fritid etter at faste oppgaver er unnagjort, med mindre annet er avtalt.*
- *Utenom faste aktiviteter (skole, arbeid, faste møter og faste oppgaver).*
- *Beboerne har fritid når de ikke har plikter i forhold til skole, jobb eller dagsplanfestede/pålagte oppgaver i institusjonen. Kan da gjøre avtaler og bevege seg fritt.*
- *De har fritid under visse forutsetninger fra middag kl 16 og fram til kl 21.*
- *Tiden utenom skole, deltidsjobb og møter - eksempelvis ansvarsgruppemøter.*
- *Fri på kvelden etter endt lekselesing og organisert aktivitet, helger, sommerferie og så videre.*
- *Ettermiddager etter skoletid, helger og ferier.*
- *En mulig definisjon er: mellom alle faste gjøremål som er bestemt.*
- *Tiden utenom faste aktiviteter som skjer i institusjonen.*

Sitatene er hentet fra spørreskjemaene og favner om alle de ulike aspekter for når beboerne, i de ansattes øyne, har fritid. Om vi sammenholder svarene til ansatte med svarene til beboerne, som er presentert i kapittel 4, ser vi at informantgruppene stort sett er enige i at fritid er den tiden beboerne har etter eller utover skole og arbeid. Til forskjell fra ungdommene mener imidlertid mange ansatte at det er langt mer enn skole, lekselesing og arbeid som regulerer beboernes fritid; De nevner blant annet pålagte, faste gjøremål i institusjonen, organiserte aktiviteter i institusjonen og diverse møtevirksomhet i institusjonen.

Også i intervjudelen av undersøkelsen ble ansatte bedt om å definere beboernes fritid. Tre ansatte ved to forskjellige institusjoner svarer slik:

”Jeg regner fritid på institusjon som den tiden på døgnet hvor du ikke er bundet opp til det du må: enten skole, at du må på et møte, at du skal gjøre husarbeid eller lekser – det regner jeg ikke som fritid”. (Kvinne, ansatt i institusjon i over 15 år).

”Fritid vil jeg si er den tiden du har til egendisposisjon for så vidt, men i tilfellet institusjon og ungdom på institusjon, så blir det ikke så enkelt fordi da bestemmer vi voksne en del over den fritiden som ungdommene har til disposisjon. Sånn må det være, synes jeg. [...]”. (Mann, ansatt i institusjon i over 15 år).

”Her oppe så er det liksom den tida der ungdommene ikke har annet fastsatt program i regi av institusjonen kan du si. For vi har leksetid mellom fire og fem eller stilletime, og det kan vi jo ikke beskrive som fritid. [...]. De har jo noen plikter også. De har en dag i uka de vasker klærne sine, og hver torsdag har de romvask. [...]. Og om mandagene klokka fem så har vi husmøte og det kan vi heller ikke regne som fritid”. (Kvinne, ansatt i institusjon i over 15 år).

I sitatene ovenfor forklarer ansatte at beboernes fritid kommer etter alle rutiner og plikter som er organisert fra institusjonens side, og at det er de voksne som bestemmer dette. Uttalelser fra ansatte tyder på at svært mange av dem regner flere faktorer, utover skole og arbeid, som bestemmende i forhold til hvilken tid beboerne kan disponere fritt. Beboernes fritidsdefinisjon, som det refereres til i kapittel 4, omfatter stort sett all tid utenom skole og lærlingarbeid. Dette kan bety at beboerne, i praksis, mener seg fratatt en del fritid gjennom institusjonenes ulike tidfestede virksomheter og rutiner. De ansatte, på sin side, likestiller institusjonens rutiner, aktiviteter og gjøremål med skole og arbeid og mener at beboerne må forstå at fritiden kommer utover alt dette.

Alt tyder på at institusjonene og deres ansatte ønsker å være med på å regulere og definere den tiden som beboerne har til overs utenom skole og arbeid. Ved å etablere bestemte rutiner, aktiviteter og gjøremål innenfor institusjonssettingene, som beboerne må forholde seg til, evner de å skape en viss kontroll og oversikt over den i utgangspunktet åpne og frie tiden.

Fritid, medvirkning og mestring

I hvilken grad er institusjonene opptatte av beboernes fritidsbruk? Hører de på beboernes fritidsønsker, og støtter de som regel disse? Forankrer institusjonene begrepet

mestring til fritid/fritidsaktiviteter? I spørreskjemaundersøkelsen, og også til dels i intervjuundersøkelsen, ble de ansatte bedt om å redegjøre for disse spørsmålene.

I spørreskjemaundersøkelsen hevder 20 av 28 ansatte at deres institusjon er svært opptatt av beboernes fritid/fritidsbruk. Sju ansatte hevder at institusjonen er opptatt av dette mens én informant synes at institusjonen er lite opptatt av denne delen av beboernes liv. Samlet sett viser svarene at institusjonene, i følge de ansatte, er opptatte av- og legger vekt på, beboernes fritid. Men, hva tenker de ansatte om beboernes medvirkning og mestring i tilknytning til fritiden?

27 ansatte hevder at deres institusjon som regel hører på og støtter beboerne, når de formidler ønsker om fritidsaktiviteter. I tabell 4.3 hevder 12 av 16 beboere det samme som ansatte. Dette tyder på at de fleste institusjonene legger til rette for medvirkning i forbindelse med fritid, og at beboerne er med på å bestemme sin egen fritidsbruk. Selv om flere beboere enn ansatte er usikre på om de virkelig blir hørt og støttet, mener de fleste at så er tilfelle. Her bør en ta i betraktning at ingen av de ungdommene som deltar som informanter i vår undersøkelse bekrefter at de er plasserte etter § 4-24 og § 4-26. For barn og unge som er plasserte i barneverninstitusjon etter disse bestemmelsene gjelder det noen særlige og strengere regler. Blant annet har institusjonene mulighet til å begrense bevegelsesfriheten deres³⁰. En kan derfor ikke se bort i fra at barn og unge som er plasserte etter § 4-24 og § 4-26 kan sitte med andre opplevelser og oppfatninger knyttet til medvirkning og fritid, enn barn og unge som er plasserte etter hjelpe- eller omsorgstiltak (§ 4-4, 5. ledd og § 4-12).

Hva formidler de ansatte om mestringsbegrepet? Forankres mestring til fritid? 26 av 28 ansatte hevder at institusjonen forbinder mestringsbegrepet med fritid/fritidsbruk, men mange svarer ikke på spørsmål om hvordan og hvorfor mestring står i fokus i forbindelse med institusjonens satsning på fritid/fritidsbruk. Dette kan bety at spørsmålet oppfattes som vanskelig/uklart, og/eller at det i realiteten ikke foreligger noen klar tenkning og praksis i forbindelse med fritid og mestring i mange av institusjonene. Her er et utvalg av svarene fra de ansatte:

- *Vi jobber ut i fra at mestring fører til positivt selvbilde og motivasjon for nye utfordringer.*
- *Tilpasser aktiviteter som beboerne er i stand til å mestre.*
- *Finne gofoten - gjøre ungdommene sikre på å kunne utvikle evner/interesser ut fra alder og modenhet.*

³⁰ Kapittel 4. § 23. Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.

- *Bygge selvtillit og øke selvfølelsen. Gir ringvirkninger/påvirker alle livsområder positivt.*
- *De fleste av ungdommene som blir plassert har lav/liten mestringsfølelse. Det er derfor en stor del av miljøterapien at en vektlegger øking av mestringsfølelse.*
- *Legger inn mestringsopplevelser i opplegget rundt bruk av naturen og andre fritidssysler.*
- *Mestring har overføringsverdi til andre områder enn fritid, og denne følelsen/opplevelsen er viktig for å finne meningen i å prøve ting.*
- *Opplevelsen av mestring er viktig for den enkelte ungdom, når de skal styrkes både fysisk og psykisk i sin utvikling.*

Sitatene viser at mange enten svarer på hvordan eller på hvorfor, ikke både - og. En del ansatte poengterer at det å oppleve mestring er viktig fordi det fører med seg utvikling; psykisk, fysisk, i forhold til selvbilde/selvtillit, evner og interesser. Andre hevder at mestringstenkning er selve kjernen i miljøterapiarbeidet, og at det er spesielt viktig å praktisere denne overfor barn og unge som fra før har lav mestringsfølelse. Noen presiserer at aktivitetene må være på et nivå som er overkommelig for den enkelte ungdom, slik at den ønskede mestringsfølelsen kan oppnås.

Mestring var også et tema i intervjuene med de ansatte. Ved én institusjon synes mestring og mestringsopplevelser å være gjenstand for stor oppmerksomhet i det daglige, spesielt i samband med fritidsaktiviteter. En mannlig ansatt ved institusjonen sier dette:

”Mestringsbegrepet er det veldig fokus på. Det er veldig dypt forankret i institusjonens ideologi. Mestringsbegrepet og det å legge opp aktiviteter og fritid sånn at ungene får oppleve mestring. Vi prøver å legge opp tette relasjoner mellom barn og voksen, så når vi er i en situasjon eller aktivitet hvor det kan oppleves mestring, så prøver vi på en måte å se ungene og å anerkjenne dem. Så vi håper at det vil være med å bygge opp selvbildet eller selvfølelsen, som i mange tilfeller er ganske lav i utgangspunktet”.

En mannlig ansatt ved en annen institusjon, som har arbeidet ved ulike institusjoner de siste 20 årene, svarer noe annerledes på spørsmålet om mestring står sentralt i fritidstenkningen ved deres institusjon:

”Ja..., men jeg vet ikke om det er det som står først, nei. Det vi er mest opptatt av er struktur. Du ser jo det opplegget som er i institusjon

sant, i forhold til regler. Det er kanskje det som er førsteprioritet. [...].”

Ved en tredje institusjon sier en mannlig ansatt dette om institusjonens fokus på mestring og fritid:

”Vi snakker ikke om dette med mestring daglig, men det ligger nok bak i hodet på oss hele tiden”.

Gjennom intervjuene kom det fram at fokus og tenkning rundt fritiden til beboerne kunne være svært forskjellig fra institusjon til institusjon. Noen hadde et tydelig fokus på muligheter, og de så få begrensninger i forbindelse med fritid og aktivisering. De fleste institusjonene syntes likevel å stå for en tenkning hvor fritiden var noe som måtte innordnes i forhold til fastlåste strukturer og begrensninger i hverdagen.

Aktiv og planlagt fritid

For å få mer spesifikk informasjon om fritidstenkningen ble de ansatte bedt om å beskrive institusjonenes fokus på beboernes fritid og fritidsbruk. Nedenfor presenteres et utvalg av de ansattes svar ved ni av ti institusjoner:

- *God oversikt, tilbud om organiserte aktiviteter, krav om deltakelse på fellesaktiviteter.*
- *Vi har lagt ulike aktiviteter inn i de daglige rutinene. Vi oppfordrer også ungdommene til å ha minst en aktivitet utenfor huset.*
- *Alle skal ha skole/dagtilbud tilpasset den enkelte. Alle bør delta i fritidsaktiviteter og helst ha en fast aktivitet utenfor institusjonen.*
- *Motiverer for aktiv fritid alene med jevnaldrende eller sammen med personalet. Foreslår aktiviteter hvis ungdommene har fri.*
- *Beboerne er svært ofte opplevelsesfattige. Vår oppgave er å gi dem opplevelser sammen med andre barn, ungdom og voksne. Gjennom dette bygges relasjoner. Det legges til rette for de fleste aktiviteter. Individuell tilrettelegging.*
- *Viktig at de aktiviseres på fritiden – samhandling med jevnaldrende – sosialisering. Tilrettelegging av fritid til hver enkelt beboer.*
- *Jobber hardt for å aktivisere beboerne – både sammen med de andre beboerne, men også i nærmiljøet – organiserte aktiviteter.*
- *Prøver å motivere ungdommene til å delta på aktiviteter, fylle tiden med ting som er med på å gjøre dagene meningsfulle. Samt at det også legges vekt på at man skal kunne nyte fritiden med å slappe av og hvile.*

- *Ønsker at ungdommene skal ha en aktiv fritid. Ønsker at de skal komme seg ut og være mer sammen med jevnaldrende.*
- *Lager ukeplaner for fritida. Integrering i nærmiljøet.*
- *Nedfelt i planer for institusjonen. Det er et tema man jobber med for den enkelte ungdom, ikke minst i forhold til mestring.*
- *Kartlegging av interesser og ferdigheter. Oppfordring til deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter samt tilrettelegging for deltakelse. Varierte aktiviteter i institusjonens regi, både i samlet gruppe og individuelt.*

Utsagnene ovenfor viser at institusjonene har fokus på aktiv og planlagt fritid. Aktiviteter, aktivisering, planer og planlegging; dette er ord som ofte gjentas i beskrivelsene. I svarene tydeliggjøres det at institusjonene ønsker eller foretrekker aktive beboere. Flere informanter hevder dessuten at institusjonen ønsker at beboerne skal delta i organiserte fritidsaktiviteter i nærmiljøer, utenfor institusjonssettingen. De ser viktigheten av deltakelse i fritidsaktiviteter i forhold til samhandling og sosialisering. Noen finner det dessuten viktig å tilby beboerne nye opplevelser i forbindelse med fritiden, fordi mange av ungdommene i utgangspunktet er opplevelsesfattige. Andre poengterer at institusjonen arrangerer aktiviteter for beboerne, både for hele gruppen og den enkelte. Ved én institusjon har de til og med valgt å legge en del aktiviteter inn i de daglige rutinene, og i en annen krever de at den enkelte beboer deltar på fellesaktiviteter som arrangeres ved institusjonen. Én informant hevder at institusjonen er opptatt av at beboerne skal kunne nyte fritiden gjennom avslapping og hvile. I vårt materiale framstår dette som et særegent fokus som ikke er representativt for de øvrige institusjonene³¹.

Samlet sett viser svarene at svært få ansatte bruker begrepet mestring direkte, når de beskriver institusjonens fokus på fritid. De fleste er interesserte i at beboerne skal være aktive både utenfor og innenfor institusjonsområdet, men de færreste formidler at dette fokuset er knyttet til betydningen av å mestre noe. Når såpass få informanter velger å gjøre bruk av mestringsbegrepet kan dette selvfølgelig ha sammenheng med forståelsen av det. Om mange ansatte forbinder begrepet med prestasjoner, som et slags mål på dyktighet, er det ikke så overraskende at de sjelden bruker dette, når de beskriver institusjonenes fritidstenkning. Det er derimot vanskeligere å forstå at de ikke bruker begrepet om de forstår mestring i tilknytning til opplevelser, hvor opplevd mestring framstår som frigjørelse fra sosiale normer og læringsaspekter, slik Säfvenbom argu-

³¹ Om dette er representativt for en del av tenkningen rundt fritid i denne institusjonen, så ivaretar og favner den om det frigjørende aspektet som Säfvenbom snakker om, og som ungdommene i hans undersøkelse vektla så sterkt når de skulle redegjøre for hva en meningsfylt fritid/aktivitet måtte romme. (Se kapittel 3).

menterer for at begrepet bør anvendes i sin studie av vanskeligstilte ungdommer (Säfvenbom 2005, 1998). (Denne studien refereres til i kapittel 3 og i kapittel 6). Å anvende mestringsbegrepet i tilknytning til opplevelser innebærer at en ikke vektlegger faktorer som måling, dyktighet og prestasjon.

Ved én institusjon formidler ansatte et opplevelsesperspektiv knyttet til beboernes fritid. Den ene informanten skriver dette:

”Beboerne er svært ofte opplevelsesfattige. Vår oppgave er å gi dem opplevelser sammen med andre barn, ungdom og voksne. Gjennom dette bygges relasjoner. Det legges til rette for de fleste aktiviteter. Individuell tilrettelegging”.

Den andre sier dette i forbindelse med intervju:

”Mestringsbegrepet står veldig sentralt. Det er egentlig det vi jobber mest med; å gi dem mestring, la dem oppleve at de er verd noe og får til noe de også”.

Sitatene (ovenfor) er fra to mannlige ansatte ved den institusjonen i vår undersøkelse som synes å satse noe mer på fritid og aktivisering, enn de øvrige institusjonene. I forbindelse med intervju forteller ansatte i denne institusjonen at det er, og skal være, kort vei fra aktivitetsforslaget foreligger til gjennomføring skjer i praksis. Om en beboer gir uttrykk for at han kan tenke seg å prøve padling så venter de ikke ei uke eller to med å gjennomføre dette i praksis, om de har mulighet samme dag. Ansatte i institusjonen forteller at de, helt bevisst, er ”*raske til å henge seg på*” om en beboer foreslår en aktivitet. Vi vil komme mer tilbake til virkningene av denne typen tenkning i kapittel 6.

Fritid og differensiering

Flere av institusjonene som deltok i undersøkelsen ivaretok beboere som tilhørte ulike målgrupper; beboere i én og samme institusjon kunne være plassert etter både omsorgs- og atferdsparagrafer. Vi spurte om institusjonene differensierte fritidstilbudene overfor de ulike målgruppene? 19 ansatte sier at institusjonen differensierer tilbudene. 7 ansatte sier at de ikke gjør det. De som differensierer tilbudene blir bedt om å redegjøre for *hvordan* dette gjøres i praksis. Nedenfor gjengis et utvalg redegjørelser som danner et representativt utvalg, fordi de favner om alle de momenter som informantene formidlet:

- *Tas utgangspunkt i den enkeltes evner, ressurser og interesser.*
- *[...] Vi ansatte tar de med på aktiviteter som er satt sammen i forhold til alder. Ungdommene er med på å bestemme aktiviteter selv.*
- *Kanskje ikke differensiering knyttet til målgruppe, men vi foretar individuelle differensieringer som til en viss grad gjenspeiler problematikk/målgruppe.*
- *Det blir lagt opp til egne interesser.*
- *Beboere på tvang følges opp tettere i forhold til fritid.*
- *Tilbudene blir individtilpasset hver enkelt ungdom.*
- *Tilbyr aktiviteter ut ifra hver enkelts interesser og hobbyer. Individuelle målsettinger blir utarbeidet for den enkelte.*

Utsagnene viser at informantene fortrinnsvis viser til tre momenter. Det ene omhandler den enkelte beboers interesser og ønsker; at tilbudet skal være individtilpasset, det andre momentet er knyttet til alder og modenhet; at tilbudet skal tilpasses disse egenskapene og det tredje omhandler plasseringsgrunnlag; at tilbudet tilpasses i forhold til om plasseringen er hjemlet som frivillig hjelpetiltak (§ 4-4 5. ledd), som omsorgstiltak (§4-12) eller som atferdstiltak (§4-24). Mange informanter peker på at den type differensiering som skjer dreier seg om at tilbudene tilpasses i forhold til den enkeltes interesser og ønsker.

Planlagte og spontane aktiviteter

Det ble nevnt innledningsvis i rapporten at vi, i forbindelse med medvirkningsprosjektet, fikk inntrykk av at institusjonene prioriterte å støtte opp om fritidsaktiviteter som var planlagte og organiserte. Beboerne, på sin side, ga ofte uttrykk for at de ønsket en åpen fritid uten så mange fastlagte og organiserte aktiviteter. Det syntes dermed å være en viss avstand mellom institusjonenes/de ansattes ønsker på den ene siden, og beboernes ønsker på den andre. I forbindelse med fritidsprosjektet ble det viktig å innhente noe mer kunnskap om denne mulige avstanden. Er det slik at institusjonene generelt sett prioriterer å støtte opp om planlagte, organiserte fritidsaktiviteter framfor spontane, uorganiserte aktiviteter? I så fall; hvorfor er det slik?

I spørreskjemabesvarelsene hevder 25 av de 28 ansatte at de støtter opp om *både* planlagte, organiserte aktiviteter og spontane, uorganiserte aktiviteter. Tre ansatte, ved tre ulike institusjoner, hevder at planlagte og organiserte aktiviteter prioriteres. De fleste institusjonene ser altså verdien både i organisert og uorganisert fritid. Imidlertid hevder hele 26 ansatte at institusjonen foretrekker at beboerne planlegger fritiden sin. ”Hvorfor er planlagte og organiserte aktiviteter å foretrekke?” Her presenteres svar fra ansatte ved åtte av ti institusjoner:

- *Vi prioriterer begge deler, men foretrekker planlagt framfor spontan. Dette fordi mange av våre ungdommer har ekstra stort behov for struktur for å få livet til å fungere.*
- *Dette er ofte ungdom som har levd spontant hele livet, og derfor trenger å lære seg å planlegge å få struktur på livet sitt.*
- *Å planlegge fritiden er med på å skape rammer og kontinuitet i hverdagen – noe som er viktig for disse ungdommene.*
- *Gjennomgående behov for økt strukturering av hverdagen. Manglende strukturering fører til mye henging ved kjøpesenter. Strukturering/planlegging gjør det mulig å følge opp ungdommenes aktiviteter.*
- *Ungdommene lærer å planlegge og å vente på at noe skal skje, altså utsette et behov.*
- *Lettere for institusjonen å planlegge rundt aktiviteter. Lettere å få beboere til å gjennomføre aktiviteter, hvis disse er planlagte.*
- *Sikre aktivitet og god logistikk.*
- *Viktig å ha faste aktiviteter/holdpunkter gjennom uka. Dette er med på å gi hverdagen struktur som ungdommene trenger.*
- *Fordi ungdommene trenger rammer og rutiner i hverdagen. [...].*
- *Lettere å planlegge uka/helga. Mer forutsigbart, når det er mange ungdommer på huset, dersom de planlegger.*
- *Ønske om struktur samt planlegging i forhold til andre ungdommer i institusjonen.*

Om vi gjør en oppsummering ser vi at svært mange argumenterer for at planlagte og organiserte fritidsaktiviteter skaper struktur og forutsigbarhet i hverdagen, både for beboerne og for de ansatte i institusjonen, og at dette er udelt positivt. Det blir også pekt på at planlagte aktiviteter er mer praktiske. Det er lettere for de ansatte å ha kontroll med ungdommene i fritiden, og det er lettere å tilby skyss i forbindelse med aktiviteter og tilbud, dersom disse er faste, organiserte og planlagte. Det argumenteres også for at planlegging og struktur er til beboernes beste, fordi de ofte har levd spontant hele livet før plassering i institusjon. Gjennom planlagte, organiserte aktiviteter blir ungdommene presentert for viktige sosialiseringsarenaer.

Intervjuundersøkelsen avdekket at selv om institusjonene var svært opptatte av at beboerne skulle delta i organiserte aktiviteter i nærmiljøet, så lyktes de ikke så godt med å få til dette i praksis. Mange ansatte ga uttrykk for at problemet eller utfordringen lå hos ungdommene selv; her er to uttalelser fra henholdsvis en mannlig og en kvinnelig ansatt ved to forskjellige institusjoner:

”Vi vil jo helst sluse dem inn i noe organisert, slik at de kan få et liv utenfor institusjonen. Det er ikke så lett bestandig. [...]. Det kan være ganske vanskelig. Det er ikke alle som får til organiserte aktiviteter like godt. Enkelte kan ha negative erfaringer fra før, mens for andre igjen er det helt nytt. [...]. Kan være vanskelig å prøve på en ny lagaktivitet når du er 13-14 år”.

”Vi ønsker det veldig vi, og vi har det i handlingsplanen også, ofte som et mål, at den enkelte skal være med på en fast fritidsaktivitet. [...]. Noe av grunnen til det er at vi ser at mange av ungdommene våre har behov for struktur. [...] Men det er ikke enkelt i det hele tatt. De kan snakke om det; det har jeg lyst til og det vil jeg, men når det kommer til stykket så trekker de seg. Jeg tror kanskje ungdommene her kan være mer redd for å prøve noe nytt, eller de sier at de ikke gidder og så er det litt sånn frykt for å ikke mestre. [...]. Vi har også sett at hvis det blir så trygt og godt og koselig her hjemme, så blir de her”.

Utover de ovennevnte utfordringer knyttet direkte til beboerne, samt til institusjonens hjemmeatmosfære, ble det formidlet som et problem at institusjonene ofte ikke visste hvor lenge den enkelte beboer skulle bli værende hos dem og/eller at de visste at oppholdet ville vare kun noen få måneder eller et halvt års tid. Usikkerheten, eller vissheten om det kortvarige oppholdet, gjorde at institusjonen ikke arbeidet like iherdig med å motivere beboeren til å begynne med organiserte aktiviteter i nærmiljøet, slik de gjorde det før, når oppholdene ofte varte over noe lengre tid.

Muligheter for åpen fritid?

Ansattes svar i spørreskjema og intervju levner liten tvil om at institusjonene foretrekker at beboerne planlegger fritiden sin. Men, kan beboerne velge en helt åpen fritid, uten noen faste aktiviteter, om de ønsker det?

17 ansatte svarer ja, mens ni svarer nei på dette spørsmålet. To besvarer ikke spørsmålet. Utover dette viser svarene, som så mange ganger før, at ansatte i én og samme institusjon kan ha ulike oppfatninger. Dette aspektet kan tyde på at det ikke foreligger noen formelle regler i forhold til planlagt versus åpen fritid i institusjonene, men at det hele beror på individuelle oppfatninger og skjønn. Ansatte som hevder at beboerne ikke kan velge en helt åpen fritid om de ønsker det, blir bedt om å redegjøre for hvorfor det er slik. Nedenfor vises et utvalg svar som favner om alle argumentene informantene oppgir:

- *Må delta på fellesaktiviteter. På grunn av mestringsopplevelser, på grunn av gruppefellesskap.*
- *Det vil alltid være noe ungdommene må delta på i forhold til at vi arbeider med dem som gruppe. Vi er imidlertid fleksible med permisjon fra faste aktiviteter dersom andre aktiviteter er positive og mestringsgivende for ungdommene.*
- *Alle har behov for en fast struktur, noe de fleste har manglet før institusjonsoppholdet.*
- *De fleste beboerne på institusjonen trenger tett oppfølging og støtte på grunn av sine utfordringer.*
- *Vi er opptatt av at alle har en meningsfull fritid med sunne, fornuftige aktiviteter og tilrettelegger deretter.*
- *Synes det er vesentlig at det er aktiviteter som beboere skal være med på. I motsetning tilfelle ville det vært altfor mye tv, data og lignende.*

Argumentene som gis gjennom sitatene ovenfor varierer. Noen mener at ønsket om en åpen fritid ikke kan innfris, fordi de fleste har behov for en fast struktur noe som må innebære planlagte aktiviteter. Noen hevder at dette ikke kan tillates, fordi resultatet vil bli en fritid med altfor mye tv og data. Andre hevder at beboerne må delta på fellesaktiviteter i fritiden sin, fordi dette gir dem mestringsopplevelser. Noen sidestiller tilsynelatende faste aktiviteter med den eneste meningsfulle, sunne og fornuftige fritiden.

Sitatene viser at mange argumenterer for hvorfor de mener at planlagte, faste aktiviteter i fritiden må på plass, heller enn å forklare hvorfor en åpen fritid ikke kan aksepteres. Kort oppsummert; planlagt fritid, som inkluderer faste aktiviteter, forbindes blant annet med struktur, mestring, gruppefellesskap, oppfølging, fornuft og sunnhet.

Er institusjonenes fokus på fritid god nok?

I spørreskjemaundersøkelsen blir ansatte bedt om å evaluere institusjonens fokus og praksis i forhold til beboernes fritidsbruk; er fokus og praksis, slik de ser det, god nok?

22 ansatte hevder at institusjonens fokus og praksis er god nok. Fire er usikre/vet ikke, to mener at den ikke er det. Hvorfor mener informantene at det arbeidet de gjør er godt nok? Flere ansatte unnlater å svare på dette spørsmålet. Her presenteres noen av de svarene som ble formidlet:

- *Fokus er bra nok, men vi har for få tilbud å spille på.*
- *Stort fokus på aktiviteter og arbeider med ungdommene i forhold til dette.*

- *Fokus er tilfredsstillende. I praksis burde det kanskje gjøres mer for å få ungdommene til å delta på organiserte fritidsaktiviteter, samt begrenset ytterligere ørkesløs henging på kjøpesenteret.*
- *Etterstreber at hver enkelt beboer får tilrettelagte aktiviteter som passer deres funksjonsnivå. Fokus på mestring.*
- *Både/og. Kan alltid bli bedre. Har nå planer om fast aktivitet i helgene da det er der potensialet ligger.*
- *Fordi det er stort fokus på å legge til rette for mestringsfølelser ut fra hvert individs ståsted og muligheter. Få begrensninger i hva vi kan gjøre, også økonomisk.*
- *Fokus OK. Praktisk og økonomisk kunne det vært bedre.*

Svarene viser at nesten samtlige oppfatter at institusjonens fokus på fritid er god nok. Noen mener også at praksis er god nok, men enkelte peker på at selve arbeidet med ungdommenes fritid kunne vært gjort bedre. Noen få hevder at utilfredsstillende praksis henger nøye sammen med økonomiske betingelser. Midlene strekker ikke til, dermed blir fritidsarbeidet og fritidstilbudet noe mangelfullt.

I forbindelse med intervjuundersøkelsen presenteres også arbeidstidsordning/turnus som en faktor som kan ha stor betydning i forhold til hvilken fritid institusjonen faktisk kan tilby beboerne. En ansatt formidler at det blant annet er vanskelig å tilby ungdommene turer og opplevelser i helgene, fordi turnusen ikke er tilrettelagt i forhold til dem og deres institusjonsopphold. Når det skal foretas tre arbeidsskift hver dag, så styrer og begrenser dette beboernes hverdag og fritid i stor grad, mener den ansatte. Andre peker på at institusjonen nok kunne vært flinkere til å være mer i forkant med å ta kontakt med ulike klubber og foreninger i nærmiljøet; de kunne arbeidet mer aktivt for å få i gang et sterkere samarbeid.

5.3 Institusjonsstrukturer og fritid

Planlegging av beboernes fritid

De fleste institusjonene synes å foretrekke at beboerne planlegger fritiden sin. Samtlige ansatteinformanter bekrefter at institusjonen deltar i planlegging av den enkelte beboers bruk av fritiden, men det er ikke alle som nedfeller dette i en skriftlig plan. Den felles planleggingen mellom ansatte og beboere kan være en viktig bakenforliggende forklaring på hvorfor så mange som 24 ansatte mener at beboere og ansatte, i samråd, bestemmer ungdommenes fritid/fritidsbruk. Fritiden framstår dermed som et felt som

beboere og ansatte diskuterer og samhandler om, og ikke noe som den enkelte beboer tar hånd om og bestemmer alene.

I alt 17 ansatte ved sju institusjoner bekrefter at institusjonen og den enkelte beboer fører en skriftlig plan, som forteller hva vedkommende skal gjøre i fritiden. Samlet sett forteller svarene at planlegging av den enkelte beboers fritid ofte er et felles prosjekt, og at den ikke baserer seg på tilfeldigheter og spontanitet. Selv om mange beboere bruker fritiden til diverse uorganiserte aktiviteter, fysiske, kulturelle og vennsamvær, trenger ikke dette bety at fritiden er åpen og fri. Tvert i mot synes det som om mange uorganiserte fritidssysler også må planlegges.

Informanter som bekrefter at institusjonen og den enkelte beboer fører skriftlige fritidsplaner, blir bedt om å forklare hvorfor de gjør dette. Her er noen av de forklaringene vi fikk:

- *For å strukturere, for å bevisstgjøre, for å motivere.*
- *Oversiktlig hverdag.*
- *Gjelder struktur, samt tilpasse aktiviteter til øvrige planer.*
- *For at hverdagen skal bli forutsigbar.*
- *Dette skrives i handlingsplan. Da er det synlig og forplikter.*
- *Gir beboeren forutsigbarhet og trygghet i hverdagen. [...]*
- *Beror på hva/hvilke aktiviteter/oppgaver det gjelder. Det finnes arbeidsplaner, planer for organisert aktivitet og så videre. [...]*
- *Forutsigbarhet. Forhindrer mye tv-titting.*
- *Av mange grunner, men det gjør dagene oversiktlige og man kan lettere jobbe målrettet med en plan.*

Å skape oversikt, forutsigbarhet, trygghet og struktur formidles som mål med de skriftlige fritidsplanene. Disse forklaringene er for så vidt i overensstemmelse med de som gis i forbindelse med spørsmålet; ”Hvorfor mener institusjonen at planlagte/organiserte aktiviteter er å foretrekke?” En hovedmålsetting med planene synes å være å skape oversikt og struktur i beboernes fritid, slik at ungdommene har noe meningsfullt å fylle den med, samt at institusjonen skaffer seg en viss oversikt og kontroll over den enkeltes fritid. Enkelte informanter poengterer også at forutsigbar og oversiktlig fritid gir beboerne trygghet i hverdagen.

Hvem bestemmer fritidsbruken?

En langt større andel beboere, enn ansatte, mener imidlertid at de selv bestemmer mest i forhold til egen fritidsbruk. Den felles planleggingen av beboernes fritid, som formid-

les ovenfor, kan tenkes å være en viktig bakenforliggende årsak som forklarer hvorfor så mange ansatte mener at ungdommenes fritid bestemmes i samråd. Men selv om de ansatte ser det slik; at felles fritidsplanlegging er det samme som at også de er med på å bestemme, er det sannsynligvis ikke slik at beboerne deler denne oppfatningen ³².

I forbindelse med intervjuundersøkelsen stilte vi de ansatte følgende spørsmål: *Får beboerne stort sett bestemme over sin egen fritid/fritidsbruk selv?* Vi mottok ulike svar på dette spørsmålet, men nokså mange mente at beboerne ikke får lov til å bestemme over fritiden sin selv. Her er fire uttalelser fra ansatte ved tre forskjellige institusjoner:

”Nei, jeg vil ikke si det. Det er begrensninger med å bo på en institusjon ut ifra at du skal jobbe miljøterapeutisk og faglig med dem. Ikke bare det, men jeg tror også at de opplever at de har lite fritid, fordi det er så mye de skal igjennom. [...]. Jeg tror at de opplever veldig lite av den tiden som de selv ville ha definert som fritid. Lite tid til å gjøre det de selv vil”. (Kvinne)

”Jeg kan jo ikke si det, ettersom de har redusert tid til å spille på data og så videre. [...]. Vi har en PC stående på kjøkkenet, så vi liksom har litt oversikt over hva de holder på med, og da har vi en liste som de kan skrive seg på hver dag, slik at de kan sitte en time pr. dag.[...]. Poenget er jo det å finne ut av ting sammen. Hvilke muligheter det er hvis de har lyst til å begynne med noe”. (Kvinne)

”Institusjonen ønsker at de skal drive med det de ønsker. Vi prøver å pushe dem litt til å komme med forslag selv, så de får en viss tanke om det å finne på noe selv, så det ikke blir aktivisering hele tiden – at det er vi som finner på noe for dem bestandig. Og enkelte dager gjør vi det sånn at det skjer ikke noe før de kommer med forslag selv. Og da må de jo tenke litt selv, planlegge litt”. (Mann)

”Jeg vet ikke. Jeg har lyst til å si ja, men jeg er usikker på hvor mye vi dirigerer. Vi begrenser jo en del, men så fremt de har positiv bruk av fritida si, så får dem lov til å bruke den slik de selv vil”. (Mann)

Tre av uttalelsene ovenfor viser at institusjonene/de ansatte begrenser ungdommenes mulighet til å bestemme over sin egen fritid. Institusjonsregler og rutiner gjør det vanskelig for en del ansatte å bekrefte at den enkelte beboer bestemmer over sin egen

³² En må også her ta i betraktning at de fleste beboerne som deltar i undersøkelsen er plasserte på hjelpe- eller omsorgstiltak. Dette kan bety at de fleste av våre informanter ikke opplever de omtalte planleggingsmøtene i forbindelse med fritiden. De ansatte svarer for et mye større antall beboere enn de som er representert i undersøkelsen, også for de som er plassert på atferd og som kanskje er den målgruppen som oftest må forholde seg til slike møter.

fritid. Én ansatt forsøker imidlertid å forklare at institusjonen ønsker at beboerne selv tar initiativ til fritidsaktiviteter, men at det ofte er vanskelig å få dem til å foreta seg noe som helst om de ansatte ikke engasjerer seg på deres vegne.

Faste aktiviteter, arbeidsoppgaver og rutiner

Mange ansatte mener at beboernes fritid faller utenom alle faste virksomheter i institusjonshverdagen. Noen få antyder at institusjonens virksomheter foregår i beboernes fritid. Det er spørreskjemasvarene som viser dette.

I intervjudelen ble ansatte spurt om de tror beboerne selv assosierer fritiden med frihet, og om beboerne opplever fritiden som fri? Svarene viser til dels motstridende oppfatninger. Noen mener at fritiden i utgangspunktet bør kunne assosieres med frihet, slik som denne informanten gir uttrykk for:

”Ja, tror de mesteparten av tida opplever at de kan gjøre stort sett det de ønsker. Prøver å legge til rette for at de får gjøre det de vil, så lenge aktiviteten er innenfor det som er..., de opplever derfor fritida som fri. De har veldig lite rutiner som skal følges på ettermiddagen. Sjelden de har felles møter, husmøter. De må ikke være til stede på institusjonen ved overlappingsmøter og så videre”. (Mann)

Andre mener at beboerne bare delvis – eller ikke i det hele tatt, assosierer fritiden med frihet, slik denne informanten uttrykker:

”For disse ungdommene så tenker jeg at deres opplevelse av frihet ikke nødvendigvis er tilstede, fordi det er styrt fra oss en del. [...]. Mye av dagen er planlagt. Strukturen i en institusjon er jo sånn at det ikke er rom for å være impulsiv bestandig. I min fritid opplever jeg at jeg kan være mer impulsiv. Her er det mye mer struktur. Min opplevelse er at dette spesielt legger stort bånd på den uorganiserte fritiden. [...]. Jeg tror ungdommene opplever dette som frustrerende. I utgangspunktet er det jo ikke noen ønskesituasjon å være på institusjon, men det at det er så lite rom for den impulsive biten, at så mye avhenger av personalet, og det at de er prisgitt hvem som er på arbeid - uansett om de liker oss eller ikke - det tenker jeg, ...jeg tolker de fleste ungdommene til å si at det er frustrerende og negativt”. (Kvinne)

I spørreskjemasvarene bekrefter 26 av 28 ansatte at beboerne må forholde seg til bestemte tidfestede aktiviteter, arbeidsoppgaver og/eller rutiner i institusjonen som har innvirkning på fritiden deres. De ansatte blir bedt om å gi eksempler på hva slags aktiviteter, arbeidsoppgaver og/eller rutiner det er snakk om. Her er et utvalg svar fra ansatte ved åtte institusjoner:

- Romvask, badevask, ungdomsmøte, trening med mer.
- ART, onsdagsaktivitet i en time, fysisk aktivitet som ungdommene er med på å planlegge, ungdomsmøte, romvask.
- Faste aktiviteter for hele gruppen kl. 18-20 hver mandag. Gruppemøter/planleggingsmøter 17.30-18.00 tre dager i uken. Romvask hver onsdag. Individuell samtale annen hver uke. Faste tider for måltider.
- Romvask, klesvask, fellesmøter (ART og ungdomsmøte), fellesaktivitet.
- Kjøkkentjeneste, individuelle samtaler, felles møte for beboerne, fysisk aktivitet på mandager, vask av rom.
- Felles mandagsaktivitet, gruppemøter/planleggingsmøter tre dager i uka, romvask hver onsdag, individuell samtale hver annen uke, faste tider for måltider
- Husmøter, romvask og leksetid.
- Lekser, trening på renhold av rom/oppholdsrom, kveldsmøter, guttemøter, hyggekveld.
- Stilletime, lekselesing, vaskedag/romvask, husmøte og søndagssamling.
- Lekser, holde orden – helgevask, stell av hest – mat, ridning, reparasjon av gjerdet etc.
- Spisetider, planlegging av ettermiddag/kveld, lekse/stilletid, innetid og leggetid, husmøte, felles aktivitetsdag.

Vaskedager, møtevirksomhet, felles aktivitetsdager i regi av institusjonen samt lekselesing er de eksemplene som nevnes oftest. I tillegg peker enkelte ansatte på måltider, stilletid og leggetid. Eksemplene viser at en god del faste virksomheter og rutiner innad i institusjonen ”stjeler” noe fritid fra beboerne. Ved enkelte institusjoner synes det å være svært mye fastlagt virksomhet som brer seg utover hele uken slik at den reelle fritiden, hvor beboerne kan bedrive uorganiserte og organiserte fritidssysler, begrenses betraktelig.

Ved enkelte institusjoner, spesielt ved én av de ti, er det noe mindre fastlåste virksomheter og rutiner. Her forklarer én av de ansatte hvordan de tenker og handler i deres institusjon:

”Det skal jo være så familielikt som mulig her, og det synes jeg på mange måter det er. Vi har samlet frokost, skolehverdagen går, vi kommer hjem til samlet middag, gjør lekser og drar ut på en aktivitet. Så på mange måter ligger det ikke noen begrensninger i tiden annet enn en fast døgnrytme som vi følger. Selvfølgelig har vi personalmøter, men det holdes jo når de er på skolen. Vi har Ikke noen arrangerede, faste husmøter heller. Vi tar det mer som en familie ville gjort, tror jeg. Vi har ikke noen stille time hver dag, eller i dag klokken to skal du

vaske rommet ditt. De skal vaske rommet en gang i uka, men når er opp til dem selv”.

Sitatet viser at ideen som ligger til grunn for det daglige livet i institusjonen er basert på et ønske og et mål om en viss familielikheter. Det ligger innbakt en form for ”normaliseringstankegang” i denne ideen; hverdagen og fritiden til beboerne skal ikke berøres av en hel del begrensninger som ikke er vanlige i andre hjemmesfærer.

Spesifikke tidspunkter som hindrer bevegelsesfrihet

18 ansatte ved sju av ti institusjoner hevder at det foreligger spesifikke tidspunkter i hverdagen hvor beboerne ikke kan forlate institusjonsområdet. Sju hevder at det ikke foreligger slike tidspunkter, mens to er usikre på dette. Svarene viser at ansatte i én og samme institusjon kan ha ulike oppfatninger, men det er et klart flertall som mener at det foreligger tidspunkter hvor beboerne ikke får lov til å forlate institusjonsområdet, og som dermed begrenser beboernes bevegelsesfrihet. Hva slags tidspunkter og begrensninger er det snakk om? Her er et utvalg svar fra ansatte ved ulike institusjoner;

- *Fellesaktiviteter, nattero.*
- *ART, ungdomsmøte, romvask og dersom de har skulket skole/jobb, eller er syke.*
- *Måltider, planleggingsmøter.*
- *Endringsarbeid og oppfølging i gruppe krever dagsstruktur der det er satt av tid til å møtes samlet.*
- *Når det er leksetid, hviletid og måltider + faste arbeidsdager, [...]. En del av grunnstrukturen.*
- *Beboerne skal følge ukeplan, samt at de har utfordringer som gjør at de ikke kan styre all fritiden sin selv.*
- *Leksetid, innetid på kvelder, husmøter, vaskedag.*
- *Leksetid, stilletid mellom klokken 17 og 18 (da skal man være i ro), faste møter.*

Sitatene ovenfor viser at tidspunktene/begrensningene langt på vei samstemmer med de fastlagte virksomheter og rutiner i institusjonene. Ansattes svar stemmer også langt på vei med beboernes svar på samme spørsmål. (se kapittel 4). Eksempler på tidspunkter/begrensninger i forhold til beboernes bevegelsesfrihet er fast møtevirksomhet, leksetid, faste arbeidsdager/vaskedager, måltider, ART (opplæring/undervisningsopplegg for reduksjon av atferdsvansker), fellesaktiviteter, hviletid/stilletid.

Kort oppsummert viser svarene at de tidspunkter på ettermiddager og kvelder, som begrenser beboernes fritid og bevegelsesfrihet, er knyttet til strukturer og rutiner i institusjonen. Enkelte av rutinene er sannsynligvis gjenkjennbare for jevnaldringer uten-

for institusjonssettingen; for eksempel; leksetid, måltider og innetid. Andre rutiner, som for eksempel faste møter, stilletid samt faste arbeids- og aktivitetsdager, er nok ikke det. Disse rutinene er med på å begrense beboernes fritid og bevegelsesfrihet på en måte som de fleste jevnaldringer utenfor denne settingen ikke er kjent med.

Logistikk og fritid

På lik linje med beboerne ble de ansatte bedt om å svare på spørsmål som omhandlet fritid og logistikk. Vi var ute etter å få kunnskap om i hvilken grad beboerne kan komme seg til og fra fritidsaktiviteter utenfor institusjonen på egen hånd. Vi var også ute etter å få vite noe om hvilke typer begrensninger som eventuelt foreligger, og som forhindrer denne typen bevegelsesfrihet.

I spørreskjemaundersøkelsen hevder 26 ansatte at beboerne må kjøres til og fra fritidsaktiviteter utenfor institusjonen, mens 13 hevder at beboerne kommer seg til og fra på egen hånd. Dette betyr at en del informanter har benyttet begge svaralternativer, antagelig fordi det kan være noe forskjell fra beboer til beboer. Vi ser likevel at langt flere hevder at en ansatt kjører beboerne til aktiviteter utenfor institusjonen, enn at beboerne kommer seg til og fra disse på egen hånd.

Hvilke årsaker ligger til grunn for at beboerne må bringes av ansatte, når de skal delta på fritidsaktiviteter utenfor institusjonen? 24 ansatte hevder at årsaken er institusjonens beliggenhet; den ligger langt unna de områder hvor fritidsaktivitetene tilbys. Fire hevder at årsaken er at beboerne ikke får lov til å dra alene, mens fem hevder at det foreligger andre årsaker. Disse årsakene blir ikke spesifiserte.

Svarene både fra beboere og ansatte viser at ungdommene ofte er avhengige av bilskyss fra ansatte, om de ønsker å delta på fritidsaktiviteter utenfor institusjonsområdet. Det viser seg at en del institusjoner er geografisk plasserte langt utenfor sentrum/nærområder, hvor de fleste aktiviteter tilbys, slik at beboerne i realiteten hindres i å bevege seg fritt i fritiden. Noen av institusjonene er såpass avsidesliggende at det ikke tilbys kollektivtransport i området³³.

Institusjonenes beliggenheter har betydning ikke kun i forhold til bevegelsesfriheten, men også mer spesifikt i forhold til de spontane utfoldelsesmuligheter i fritiden. Om beboerne er avhengige av å bli transportert av ansatte, når de skal aktivisere seg selv utenfor institusjonsområdet, innebærer dette at de som regel må planlegge og avtale

³³Det kan stilles spørsmål ved om § 4 "Institusjonens lokalisering" i "Forskrift om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner", tilknyttet "Lov om barneverntjenester", innfris i disse tilfellene. Dette kommenteres ytterligere i kapittel 6.

dette på forhånd, slik at det passer i forhold til andres planer og ønsker. Beboerne kan sjelden gjennomføre aktiviteten, eller nyttiggjøre seg tilbudet, på det tidspunktet de får ideen. Å dra på kino, bowling, svømming eller andre uorganiserte fritidstilbud må som regel diskuteres og planlegges i god tid på forhånd. Denne delen av institusjonslivet, som i høyeste grad berører beboernes fritid, kan fremstå som spesielt kontrastfylt sammenlignet med det mange av ungdommene har vært vant til å forholde seg til før plassering. Sann sett kan fritiden *nå* oppleves som svært forskjellig fra fritiden *før*.

5.4 Ansattes beskrivelse av beboernes fritid

Deltar institusjonsbeboere i mange faste, organiserte fritidsaktiviteter i nærmiljøet, utenfor institusjonen? Hvem tar oftest initiativ til deltagelse i organiserte aktiviteter? Hvor mye fritid tilbringes utenfor/innenfor institusjonsområdet? Er ansatte fornøyde med beboernes fritidsbruk? Disse spørsmålene behandles i 5.4. Datamaterialet vil også kaste lys over ansattes synspunkter, holdninger og forventninger knyttet til fritid og beboernes fritidsbruk, samtidig som det vil gi oss en viss pekepinn på om det er nærhet eller avstand mellom ansattes og beboeres synspunkter, holdninger og forventninger knyttet til samme tema.

Hvor tilbringes fritiden, hvem tilbringes den sammen med og hvor mange deltar i organiserte aktiviteter?

De ansatte vurderer det slik at beboerne enten tilbringer mest tid innenfor institusjonsområdet, eller like mye innenfor og utenfor området. De ansatte formidler sine svar ut fra mer generelle inntrykk; det vil si ut fra observasjoner og erfaringer med langt flere beboere, enn de som deltar som informanter i vår undersøkelse. Ut fra dette generelle bildet vurderer de at få beboere tilbringer mest fritid utenfor institusjonsområdet. Dette inntrykket harmonerer imidlertid dårlig med beboerinformantenes inntrykk, hvor de fleste hevder å tilbringe mest fritid utenfor institusjonsområdet. (Her: se kapittel 4). Hvordan kan dette forklares? Det kan simpelthen være at beboere og ansatte har ulike oppfatninger, eller det kan være at de ungdommene som deltar i undersøkelsen tilbringer mer fritid utenfor institusjonssettingene, enn det som er vanlig for ”gjennomsnittsbeboeren”.

Ansattes vurderinger tyder på at beboerne pleier mye sosial omgang med medbeboere og ansatte i sin fritid, og at mange har mer kontakt med folk innenfor enn utenfor institusjonssettingen. Vurderingene tyder også på at mange beboere ikke deltar i organiser-

te aktiviteter utenfor institusjonen, og at de i tillegg har lite venner i nærmiljøet³⁴. Dette kan bety at mange beboere ønsker å være mest mulig ”hjemme” i fritiden, og at de selv ikke ønsker å delta i aktiviteter utenfor institusjonen. På den annen side kan det også forklares ved institusjonens beliggenhet; det er vanskelig å komme seg til og fra ulike fritidssysler på egen hånd når institusjonen er avsidesliggende. En tredje mulig forklaring kan være institusjonsstrukturene som hverdagen er bygget rundt. Disse kan være med på å begrense beboernes bevegelsesfrihet. Vi ser med andre ord at de bakenforliggende årsaker kan være mange og sammensatte.

I spørreskjemaundersøkelsen ble de ansatte bedt om å redegjøre for beboernes deltakelse i faste, organiserte aktiviteter utenfor institusjonen. Tabell 5.2 viser hvor mange som deltar i forhold til det totale antall beboere på hver institusjon.

Tabell 5.2 Hvor mange beboere som er plassert pr. dato deltar i faste, organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonen? (N=28)

Institusjoner	Ansattes svar
Institusjon 1	4 (av 7) beboere
Institusjon 2	1 (av 5) beboere
Institusjon 3	1 (av 4) beboere
Institusjon 4	0 (av 4) beboere
Institusjon 5	1 (av 3) beboere
Institusjon 6	0 (av 3) beboere
Institusjon 7	1 (av 4) beboere
Institusjon 8	1 (av 1) beboere
Institusjon 9	4 (av 12) beboere
Institusjon 10	1 (av 5) beboere
Totalt	14 (av 48) beboere

Av tabell 5.2 kan vi lese at 14 av 48 beboere deltar i faste, organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonen. Dette betyr at omlag 70 % av det totale antallet beboere, i til sammen ti institusjoner i Midt-Norge, ikke deltar i organiserte aktiviteter i nærmiljøet.

Om vi sammenholder disse tallene med de som foreligger i en Fafo-rapport (Friberg 2005), hvor datamaterialet baserer seg på svar fra ungdom rundt 16 år i Oslo som ikke er beboere i barneverninstitusjoner, ser vi at prosentandelen ungdom som deltar i or-

³⁴ Det som formidles av funn knyttet til beboernes fritid i NOVAs rapport 09/2006 (Gautun, Sasaoka og Gjerustad 2006) er at tre av tolv ungdommer som intervjues driver med faste fritidsaktiviteter én eller flere kvelder i uka. Videre rapporteres det at en del ungdommer oppholder seg mye på institusjonen sammen med ansatte og andre beboere i fritiden sin. (For øvrige kommentarer om NOVAs rapport, se kapittel 3, punkt 3.8).

organiserte aktiviteter i fritiden i vårt materiale er mye lavere³⁵. Tallene for aktive medlemmer totalt (med norsk bakgrunn), det vil si prosentandel som er aktive i idrettslag eller andre foreninger, viser om lag 58 % i Fafo-rapporten. Av de totalt 48 beboerne som ansatte viser til i vårt materiale vet vi ikke hvor mange som har norsk bakgrunn, men vi vet at samtlige 16 beboere som deltar som informanter i undersøkelsen har vokst opp i Norge. 15 av 16 har norsk bakgrunn. Gjennomsnittsalderen på ungdomsinformantene i vår undersøkelse er 15 ½ år. Vi vet ikke gjennomsnittsalderen for de resterende 32 beboerne som de ansatte viser til i tabell 5.2.

Tallene i tabell 5.2 er for så vidt i overensstemmelse med de som ble presentert i forrige avsnitt, i den forstand at de kan være med på å forklare hvorfor så mange ansatte hevder at beboerne tilbringer mer tid innenfor, enn utenfor institusjonsområdet. I en studie fra Oslo (Säfvenbom 1998), som nevnes i kapittel 3, ble det slått fast at ungdom som hadde tilknytning til barnevernet, og som var plassert på ungdomshjem, ikke deltok i selvinvolverende aktiviteter i like stor grad som andre ungdommer. Data fra studien viste at ungdom som bodde i barneverninstitusjoner i Oslo var mye mer involvert i passive, konsumorienterte aktiviteter enn andre ungdommer. De viste også at ungdommene tilbrakte mye fritid alene og at de, sammenlignet med sine jevnaldringer, tilbrakte kun halvparten så mye tid på offentlige fritidsarenaer. De var med andre ord ikke integrert i det samme fritidstilbudet som de øvrige ungdommene. Mye kan tyde på at disse funnene, som er over ti år gamle, også er representative for ungdom som bor i norske barneverninstitusjoner i dag. Enkelte svar fra ansatte i forbindelse med intervjuundersøkelsen, hvor de redegjør for hvor beboerne tilbringer fritiden sin og hva de bruker den til, synliggjør dette:

”Jeg opplever at fritiden og interessen for organiserte aktiviteter generelt sett er laber. Det kan være at de føler at de kommer til kort. At det blir for stort for dem. Mange av dem som ikke vil drive med organiserte aktiviteter har heller ikke drevet mye med dette før. Interessen for organiserte aktiviteter har sunket. De vil være sammen med venner, se på TV og bruke PC”. (Mann).

”De er mest innenfor. Innenfor institusjonens grenser, men utenfor huset. De mangler veldig mye venner. Å få besøk hører med til sjeldenhetene. Det hender en gang i blant at noen kommer og spør om noen vil være med ut, [...]. Den blir ikke nedringt døra her, nei. Det er det som er den største utfordringen, synes jeg, at det er såpass dårlig med venner, og i hvert fall nære vennerelasjoner finnes ikke. En av

³⁵ Dette gjelder dersom en sammenligner med de ungdommene som har norsk bakgrunn i Fafo-rapporten. Det bør poengteres at antall ungdomsinformanter i Fafo-undersøkelsen er langt høyere, enn i vår undersøkelse.

ungdommene har bodd her i fem og et halvt år, men har ikke fått venner. Ungdommene gjør mer med de ansatte i fritiden”. (Mann).

”De ønsker mest uorganiserte aktiviteter. [...] De som har bodd her lenge, i flere år, har venner. Det tar tid å få venner. Det er problematisk på grunn av relasjonsskadene. Mange er det jeg kaller ”venneshoppere”: De blir gjerne fort kjent med mange, men de klarer ikke å holde på dem. Noen ganger velger de dem bort selv, fordi forventningene ikke innfrir i forhold til deres forståelse av hva venner er og skal være”. (Kvinne).

”Ungdommene har svært sjelden venner på besøk. De må avtale dette på forhånd, blant annet i forhold til de andre som bor her og hva som skal skje på huset. Det er ikke alle som vil vise at de bor her. Ungdommene kjenner mange, men hvor mye venner de har det vet jeg ikke. Det er nok litt overfladisk. Ungdommene kommer ikke fra området, derfor må de opparbeide seg en ny vennegjeng. Det er ikke like lett: ’Hei, jeg bor på institusjon, jeg. Vil du være vennen min, lik-som?’”. (Mann).

Utsagnene over peker på to spesielle aspekter ved mange beboeres fritid: de deltar ikke i organiserte fritidsaktiviteter, og de får ikke så lett venner i nærmiljøet utenfor institusjonssettingen. Disse aspektene kan for så vidt henge nøye sammen; en kan tenke seg at det er vanskelig å skape vennerelasjoner, i et nytt miljø, om en ikke deltar i organiserte aktiviteter. Og motsatt; det kan oppleves som vanskeligere å begynne i en organisert fritidsaktivitet om en ikke kjenner noen av de som deltar fra før. Utfallet av disse tendensene synes å være at ungdommene tilbringer mye av sin fritid innenfor institusjonsområdene, sammen med ansatte og medbeboere.

På spørsmål om hvem som oftest tar initiativ til deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonsområdet hevder 19 at det er ansatte, seks hevder at det er beboerne selv, mens tre er usikre. Det er altså langt flere voksne enn beboere, i følge de ansatte selv, som ivrer etter deltakelse i organiserte aktiviteter. Dette betyr sannsynligvis at flere beboere enn ansatte foretrekker en åpen og uformell fritid med spontane, uorganiserte aktiviteter. Selv om de fleste beboerne sier at de ønsker både organiserte – og uorganiserte aktiviteter i fritiden er det, om en legger de ansattes påstander til grunn, som er tuftet på kjennskap til langt flere beboere enn de 16 som deltar i undersøkelsen, liten iver å spore fra ungdommenes side med hensyn til å delta i organiserte aktiviteter.

Mye tyder på at beboere ofte foretrekker uorganiserte sysler. Dersom en legger til grunn de ansattes svar på ”*hvor beboerne tilbringer mest fritid*”, synes mange av akti-

vitetsønskene å være knyttet til institusjonsområdet, selv om mange tilbringer like mye fritid innenfor og utenfor. En vesentlig faktor som må tas i betraktning, som framkom i intervju med ansatte i enkelte av institusjonene, er at ønsker som er av uorganisert og spontan art, ofte ikke gjennomføres. De ansatte hører og støtter gjerne forslagene, men det tar tid før ønsket kan oppfylles fordi gjennomføringen må planlegges. Om en ungdom foreslår å dra på kino, bowling eller i svømmehallen, så kan vedkommende ikke regne med å få oppfylt dette ønsket samme dag som han gir uttrykk for det. Det må planlegges og fastsettes slik at det passer i forhold til institusjonsstrukturen, de andre beboernes gjøremål samt i forhold til logistikk.

Fritidsbruk innenfor og utenfor institusjonsområdet

De ansatte ble, på lik linje med ungdommene, bedt om å redegjøre for fritidsbruken blant beboerne, både innenfor og utenfor institusjonsområdet. Tabell 5.3. viser hovedsystemene som beboerne bedriver i fritiden *innenfor* institusjonsområdet, samt antall ansattes svar knyttet til hver syssel. Tabellen viser også hvor mange av de til sammen ti institusjonene svarene til enhver tid er knyttet til³⁶.

Tabell 5.3 Hva bruker beboerne fritiden sin til *innenfor* institusjonsområdet? (N=28)

Aktiviteter	Ansattes svar
Massemedier	
▪ PC	26 (ved 10 institusjoner)
▪ TV	27 (ved 10 institusjoner)
Sosialt samvær	
▪ Beboere	22 (ved 9 institusjoner)
▪ Ansatte	27 (ved 10 institusjoner)
▪ Venner	19 (ved 9 institusjoner)
Fysisk aktivitet	17 (ved 8 institusjoner)
Møter	12 (ved 7 institusjoner)
Dyrehold/stell av dyr	6 (ved 2 institusjoner)
Verksted	8 (ved 5 institusjoner)

Tabell 5.3 viser at de ansatte vurderer TV, PC/dataaktivitet og sosialt samvær med ansatte som beboernes hovedsysler *innenfor* institusjonsområdet. Dernest nevnes sosialt samvær beboerne i mellom og med venner, fysisk aktivitet og møtevirksomhet. Dette tyder på at beboerne er mest involvert i det Säfvenbom kaller ”passive, konsumorienterte aktiviteter” i den fritid som tilbringes innenfor institusjonsområdet. Om vi sam-

³⁶ Det er viktig å være oppmerksom på at vi presenterer datamateriale knyttet til de ansattes oppfatninger her, og at disse gjelder for flere barneverninstitusjoner i Midt-Norge, enn det datamaterialet vi presenterer som er knyttet til beboernes oppfatninger (i kapittel 4). De ansattes svar er dessuten tuftet på kjennskap til langt flere beboere, enn de som deltar som informanter i vår undersøkelse.

menligner svarene med de som gis av beboerne (i kapittel 4) ser vi at det meste vurderes likt av de to informantgruppene.

Vennesamvær er, i følge de ansatte, den mest populære fritidssyssele utenfor institusjonsområdet. Dette til tross for at mange ansatte, både i intervju og spørreskjema, hevder at beboerne ofte ikke har venner i nærmiljøet, utenfor institusjonen. Samvær med venner utenfor institusjonsområdet kan imidlertid tenkes å innbefatte beboerverenner, slik at de ansatte også regner med disse relasjonene, når de hevder at ungdommene tilbringer tid med venner utenfor institusjonsområdet. Utover vennsamvær bruker beboerne fritiden til kinobesøk, bowling, fotball og uorganisert fysisk aktivitet. Noen er også sammen med familie og kjæreste. I følge ansatte bruker beboerne, samlet sett, mest fritid på diverse uorganiserte aktiviteter utenfor institusjonsområdet.

Ansattes inntrykk av om beboerne er opptatt av og fornøyd med fritiden

Hvor opptatt er ”gjennomsnittsbeboeren” av fritiden sin? Ansattes svar på dette spørsmålet viser at oppfatningene er delte. Elleve mener at gjennomsnittsbeboeren er lite opptatt av egen fritid/fritidsbruk, elleve mener at han/hun er opptatt av den, mens seks ansatte mener at beboerne er svært opptatt av sin egen fritid/fritidsbruk. På spørsmål om de ansatte har inntrykk av at de fleste beboerne som er plassert i institusjonen pr. dags dato er fornøyd med fritiden sin, svarer halvparten ja, åtte er usikre mens seks svarer nei³⁷. Informantene blir bedt om å redegjøre for sine inntrykk; hvorfor har de inntrykk av at de fleste beboerne er fornøyd eller misfornøyd med fritiden sin? Vi har gruppert de ansattes svar i forhold til hvilke inntrykk de har;

Ansatte som har inntrykk av at de fleste beboerne er fornøyd med fritiden sin:

- *Dem bruker den som dem vil. Av og til er dem gira på å gjøre ting, andre dager er det så som så.*
- *Er for det meste fornøyd med fritiden. Ønsker noen ganger andre aktiviteter, enn de som er planlagt.*
- *Beboerne får diverse tilbud om aktiviteter samt at de har frigang på mandag og onsdag.*
- *Fordi de fleste ønsker blir hørt. Ethvert initiativ skal taes alvorlig.*
- *Får mange tilbud om fritidsaktiviteter. Noen takker ja, men ofte vil de ikke. De gjør det de har mest lyst til.*
- *Integrert i nærmiljøet, mange ulike aktiviteter.*
- *Ansiktsuttrykk, smil, verbalt, sang. Dem gjør seg klar i god tid.*

³⁷ Svarene viser at ansatte i samme institusjon kan ha ulike oppfatninger med hensyn til beboernes tilfredshet i forbindelse med fritid/fritidsbruk.

Ansatte som har inntrykk av at de fleste beboerne ikke er fornøyde med fritiden sin:

- *Har inntrykk av at ungdommene mener det er for mye faste aktiviteter og oppgaver.*
- *De kunne ønske/trengte flere ok venner under oppholdet (venner utenfor institusjonen). Burde deltatt i flere fritidstilbud.*
- *Noen ungdommer får ikke gjennomslag for alle typer aktiviteter.*
- *De fleste ungdommene vil henge på kjøpesenter sammen med venner. Hvis de ikke får lov, sitter de heller hjemme og nekter plent å delta på annen form for aktivitet. Organisert aktivitet forlanger noe av ungdommene og dette vil de ikke*
- *De ønsker større frihet til å være med for eksempel venner og familie.*
- *De er opptatt av den for å ha den, men de kjeder seg fort. Virker noe tiltaksløse.*
- *Angst begrenser utfoldelsen. Geografisk plassering hos andre.*

Ansatte som er usikker på om de fleste beboerne er fornøyde med fritiden sin:

- *[...]. Har ikke registrert særlig misnøye utover vanlig motstand mot grensesetting. Tidligere har vi hatt ungdommer som mener at strukturen ved institusjonen begrenser dem i forhold til kontakt med venner.*
- *Varies fra ungdom til ungdom.*
- *Fordi det kan variere hva slags utfordringer den enkelte beboer har til selv å klare og skape en god fritid.*

I utsagnene ovenfor viser de ansatte til ulike faktorer som skal forklare hvorfor de har inntrykk av at de fleste beboere er fornøyde med fritiden, ikke fornøyde med den eller er usikre på dette. Noen utsagn er svært vage, andre mer konkrete. At beboernes fritidsønsker som regel blir hørt, at beboerne som regel får bestemme hva de skal gjøre i fritiden, integrering i nærmiljøet og et vidt aktivitetstilbud nevnes som sentrale faktorer som forklarer ansattes inntrykk av fornøyde beboere. Få vennerelasjoner, tiltaksløshet, opplevelse av at fritidsønsker ikke blir hørt, for mange faste aktiviteter og oppgaver innenfor institusjonen, for lite frihet, samt institusjonens beliggenhet blir nevnt som faktorer som forklarer ansattes inntrykk av lite tilfredse beboere.

Ansattes syn på beboernes fritidsbruk

De ansatte ble utfordret i forhold til sitt eget syn på beboernes fritidsbruk. I spørreskjemaundersøkelsen spurte vi om de stort sett er fornøyde med beboernes fritidsbruk? 13 ansatte svarer at de stort sett er fornøyde, ti svarer at de ikke er det mens fem er usikre. Svarene viser at ansatte ved én og samme institusjon ofte har ulike oppfatninger. Kun ved tre av ti institusjoner svarer samtlige ansatte at de er fornøyde med beboernes fritidsbruk.

De som ikke er fornøyde med beboernes fritidsbruk får anledning til å redegjøre for hvorfor de ikke er det. Her er redegjørelsene:

- *De har ofte falt ut av organiserte aktiviteter og da er det vanskelig å komme tilbake.*
- *Blir for mye henging ved kjøpesenteret.*
- *De fleste ungdommene velger bort/ønsker ikke organiserte fritidstilbud [...]*
- *De som er mye på institusjonen skulle vært ute. Fått venner utenfor.*
- *Kunne ha vært mer aktiviteter, men de er kanskje slitne etter skole og jobb.*
- *Ungdommene er lite interessert i å delta på organiserte aktiviteter som kan kreve noe av dem.*
- *Skulle ønske flere organiserte aktiviteter utenfor institusjonen for å treffe jevnaldrende.*
- *Kunne vært mer friluft og kulturelle aktiviteter.*
- *Kunne ønske noen av ungdommene kom seg inn i flere faste aktiviteter utenfor institusjonen. En del vegring blant ungdommene på dette.*
- *For mye stillesitting.*

Utsagnene ovenfor viser at spesielt én faktor trekkes fram som forklaring på hvorfor de ansatte ikke er fornøyde med beboernes fritidsbruk; ungdommenes svake og/eller mangel på interesse for deltakelse i faste, organiserte fritidsaktiviteter. Så lenge beboerne ikke tar initiativ til- og viser interesse for, deltagelse i organiserte aktiviteter utenfor institusjonen, synes mange av de ansatte å være misfornøyde med ungdommenes fritidsbruk. Informantene peker på at det blir for lite fysisk aktivitet, for mye stillesitting og for mye fritidsbruk innenfor institusjonsområdet. Mange beboeres fritidsbruk synes å harmonere dårlig med de ansattes forståelse av en sunn, fornuftig og god fritid.

6 Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon – en oppsummering

Denne fritidsundersøkelsen har gitt oss innsikt i fritiden/fritidsbruken til ungdom som bor i midtnorske barneverninstitusjoner. Den har også frembrakt kunnskap om hvilke faktorer som er med på å utforme og å definere fritiden til beboerne. Undersøkelsen har videre gitt et innblikk i ungdommenes muligheter til medvirkning og selvbestemmelse i tilknytning til fritiden samt i institusjonenes syn på – og forståelse av, fritid og mestring. I denne rapportens siste kapittel synliggjøres de sentrale spørsmålene som stilles innledningsvis i kapittel 1 gjennom en oppsummering av hovedfunnene.

6.1 Til dels ulik forståelse av fritid og hva som er meningsfylt fritid

I kapittel 1 ble fritidsbegrepet diskutert og tillagt mening som motstykke til begrepene arbeidstid og/eller skoletid. For å forstå og forklare hva fritid er bør en vite hva arbeidstid/skoletid er og vise versa. Fritid gir som regel større rom for selvbestemmelse enn arbeids- og skoletid, selv om også fritiden etter hvert har blitt mer og mer institusjonalisert og strukturert.

I vår undersøkelse refererer både beboere og ansatte til skolebegrepet, når de skal redegjøre for hva fritid er. De fleste ungdomsinformantene mener imidlertid at *all* den tid som kommer etter skoletid og lekser bør kunne betraktes som fri. Mange ansatte er ikke enige i dette. De mener at det er mer enn skole og arbeid som bestemmer hvilken tid som kan betraktes som fri; blant annet nevner de *gjøremål* i institusjonen, organiserte aktiviteter i institusjonen samt møtevirksomhet i institusjonen. Dette er foreteelser som, ved siden av skolen, er med på å definere beboernes fritid, mener de. Ungdommene hevder at disse foreteelsene skjer *i* den tiden som egentlig burde kunne betraktes som fri.

Selv om fritiden i utgangspunktet er fri og åpen og skole/arbeid representerer den produktive delen av hverdagen, foreligger det gjerne forventninger om at fritiden skal fylles med noe meningsfylt. Fritiden kan fylles med ulike aktivitetstyper. Hvilke som framstår som meningsfylte, artige og sunne kan variere fra person til person, og ikke minst mellom ungdom og voksne. I rapporten har vi presentert tre hovedkategorier aktivitetsformer/sysler som institusjonsbeboere bedriver i fritiden; organiserte aktivite-

ter (idrett/fysisk aktivitet og kultur/annet), uorganiserte aktiviteter (idrett/fysisk aktivitet og kultur/annet) samt sosialt samvær med venner (innenfor og utenfor institusjonen). Datamaterialet viser at beboernes fritidsbruk domineres av uorganiserte aktivitetsformer. Dette gjelder for både fysiske og kulturelle aktiviteter. En god del bruker fritid sammen med venner utenfor institusjonsområdet. Noen får også besøk av venner, men vennebesøk i institusjonene er ikke utbredt.

I våre dager handler fritiden mer og mer om å velge nyttige aktiviteter. Også barns fritid, som gjerne har blitt forbundet med fri lek, blir mer og mer styrt; den er underordnet instrumentelle formål, den er ordnet og barna skal lære av den. Makten er således å finne også i barns fritid; fritiden fremstår ikke nødvendigvis som tid fri. Dette gjelder ikke minst for de som bor i barneverninstitusjoner. Innenfor denne settingen synes makten ofte ”å ligge i” helt spesifikke faktorer som begrenser grad og/eller mengde av fritid, samt legger føringer i forhold til hvilke aktiviteter det er mulig å gjennomføre til hvilke tider. Disse faktorene er av både indre og ytre karakter og ofte er de sammenvevde. (Se figur 1).

6.2 Beboere foretrekker uorganiserte aktiviteter, ansatte foretrekker organiserte

I vår undersøkelse viser data fra ansatteinformantene at om lag 30 % av de som var plasserte i ti midtnorske institusjoner på det tidspunktet studien ble gjennomført, det vil si høsten 2008, deltok i faste, organiserte fritidsaktiviteter utenfor institusjonsområdet³⁸. Dette kan sies å være i overensstemmelse med de funn som presenteres i NOVAs undersøkelse (Gautun, Sasaoka og Gjerustad 2006). I denne studien ble det, i tillegg til en omfattende spørreskjemaundersøkelse, gjennomført intervjuer av tolv ungdomsbeboere ved sju barneverninstitusjoner. En fant at kun tre av de tolv drev med faste fritidsaktiviteter én eller flere kvelder i uka. NOVAs materiale viser den samme tendensen som vårt; nemlig at forholdsvis få ungdommer deltar i faste, organiserte aktiviteter i nærmiljøene utenfor institusjonssettingene.

Selv om forholdsvis få beboere deltar i organiserte aktiviteter, sier de fleste ungdommene i vår studie at de ønsker en fritid som inneholder både organiserte og uorganiserte aktiviteter. Videre er det mange som sier at de *foretrekker* en åpen fritid. Disse favo-

³⁸ Vi vet ikke hvor lang oppholdstid den enkelte beboer har hatt på det tidspunktet ansatte svarer på spørsmålet. En kan anta at noen har ankommet institusjonene nylig, og at disse ikke har rukket å komme i gang med organiserte aktiviteter i fritiden. Dette aspektet må en ta høyde for, når en leser tallene. For øvrig viser intervjudelen av undersøkelsen at lav deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter er en klar tendens blant ungdom som bor i institusjoner, også blant de som har lange opphold bak seg.

riserer med andre ord den uformelle og lekne fritiden framfor den formelle, planlagte. Dette kommer også tydelig fram i intervjuene.

På den annen side signaliserer de fleste ansatte at de foretrekker organiserte aktiviteter, framfor uorganiserte. De ønsker at den enkelte beboer planlegger fritiden sin, og fyller den med en del faste og nyttige aktiviteter. Dette mener de er formålstjenlig blant annet med tanke på strukturene i institusjonshverdagen, på logistiske utfordringer i de tilfeller hvor institusjonenes beliggenheter er lite sentrale, på læringsaspektet som ligger i det å planlegge og å gjennomføre faste aktiviteter samt i forhold til de andre beboernes planer og ønsker for fritiden. Ved et par institusjoner pekes det også på at det er formålstjenlig i forhold til ansattes arbeidstidsordning.

Øksnes (2008) skriver om formell, alvorlig fritid som kan jamføres med en organisert, og om uformell fritid som kan jamføres med en uorganisert. Den formelle, alvorlig fritiden beskrives som profesjonalisert og institusjonalisert. Den uformelle fritiden beskrives som leken og karnevalsk; en type fritid som har blitt sett på som moralsk underlegen alvorlig fritid. De fleste ungdommene som deltar i vår undersøkelse synes å foretrekke den uformelle, lekne fritiden mens de fleste ansatte foretrekker mer av den formelle, alvorlige fritiden. Det er også slik at en del ordninger ved barneverninstitusjonene er av en slik karakter at de gagnar den organiserte, formelle fritiden. Men, selv om de ansattes fritidsperspektiv kan være mer profesjonalisert og institusjonalisert enn ungdommenes, så kan de likevel ikke tvinge beboerne til deltakelse i organiserte aktiviteter. Sånn sett kan en si at ungdommene beholder en viss frihet og selvstendighet i tilknytning til fritiden³⁹.

6.3 Institusjonsrammenes betydning for ansattes forståelsesformer

Tidligere i rapporten har vi omtalt Studsrøds studie (2000), hvor hun blant annet spør hvilke forståelsesformer det er som styrer institusjonenes valg og vurderinger av de unges fritidsaktiviteter. Hun viser at barneverninstitusjoner kan fortolke fritidsaktiviteter ulikt alt etter hvilke definisjoner de har av selve institusjonen. Noen ansatte definerer institusjonen som en behandlingsinstitusjon, andre definerer institusjonen som et hjem. Dette mener Studsrød har betydning for hvordan fritiden blir forstått, og hvordan den blir brukt.

³⁹ På den annen side har vi sett at beboernes fritid begrenses, rent mengdemessig, ved at en rekke fastlagte praksiser i institusjonene ”stjeler” av denne tiden.

Forståelsesformer er gjerne sammensatt av mange idé - og erfaringsbaserte aspekter. Når en skal forsøke å [be]gripe institusjoners forståelsesformer kan en ikke lukke øynene for betydningen av strukturene og rammene innenfor disse. De avviker noe fra de som gjelder i andre, mer ordinære hjemlige omgivelser. Den enkelte institusjons struktur og rammer påvirker forståelsesformen, og kan styre mye av den fritidstenkning som ansatte formidler. Når det er sagt, så er det ikke nødvendigvis slik at beboerne alltid tilegner seg institusjonens fritidstenkning. Mye avhenger av hvordan, og hvor mye, de ansatte fokuserer på - og tilrettelegger for fritidssysler, og om de evner å motivere beboerne. For eksempel kan den enkelte institusjons grad av satsning på å gi ungdommene gode muligheter til å oppleve mestring ha stor betydning.

Säfvenbom (1998, 2005) understreker at ansatte i barneverninstitusjoner har et viktig arbeid å gjøre nettopp i forbindelse med fritidsmotivering; ungdommene har behov for å oppleve støtte, oppmuntring og tilrettelegging. Å se ansatte som engasjerer seg i fritiden, og som gir uttrykk for at de har glede av å delta i barnlige fritidsaktiviteter, tror Säfvenbom kan ha stor betydning for mange beboere. Denne voksenrollen kan framstå som et positivt alternativ til andre voksenroller, som mange av disse ungdommene har sett og erfart tidligere i oppveksten. Mye byråkratisk og instrumentell institusjonstenkning kan stenge av for mulighetene til å skape slike fritidsforbindelser mellom ansatte og beboere. Som Säfvenbom, mener også Studsrød (2000) at ansatte i institusjoner legger premissene i forhold til beboernes fritid; de har portnerfunksjon. Dette innebærer at de kan gi muligheter og/eller sette begrensninger. De kan åpne opp eller stenge av for ulike fritidsaktiviteter.

Olsen og Dahl (2008) poengterer, som Säfvenbom, at oppbacking fra voksne kan gi utsatte barn et bedre fritidsliv, og at en fritid som inneholder gode opplevelser skaper en positiv spiral for barna.

6.4 Fritid og mestring - institusjonenes tenkning og praksis

Mestringsopplevelser kan bero på institusjonenes genuine opptatthet av beboernes fritid; at forholdene legges til rette, at det fokuseres på muligheter i stedet for begrensninger, at beboerne oppfordres til å medvirke og at institusjonens ansatte evner å følge opp spontane, uorganiserte aktivitetsønsker i forbindelse med fritiden i tillegg til de planlagte og organiserte.

Én barneverninstitusjon skiller seg noe fra de andre som deltar i vår undersøkelse. Denne har et tydeligere, mer gjennomtenkt og gjennomarbeidet fokus på mestring i forbindelse med fritid og fritidsopplevelser. Institusjonen har forstått og akseptert at tilrettelegging for mestringsopplevelser blant annet innebærer at ansatte må være i stand til, eller settes i stand til, å ta ting på sparket. De må være raske til å følge opp, eller som de selv sier: ”*henge seg på*” beboernes fritidsforslag. De kan ikke vente ei uke eller to for å vurdere og å planlegge mye rundt gjennomføringen av aktivitetsforslaget. Da er sannsynligheten stor for at beboeren mister den motivasjonen som han i utgangspunktet hadde. Ansatte i institusjonen deltar ofte sammen med beboerne på ulike uformelle fritids- og friluftaktiviteter, og de har stor glede av dette. Tre beboere deltar som informanter i undersøkelsen, og samtlige gir uttrykk for at de er svært fornøyde med fritiden, nettopp fordi institusjonen legger til rette for såpass mange og varierte fritidsaktiviteter. Institusjonens ansatte formidler at de ser mange muligheter og få begrensninger med hensyn til beboernes fritid.

Om en ser på forståelsesformen som ligger til grunn for – og som styrer denne institusjonens valg og vurderinger av de unges fritid, så ligger denne nærmere beboernes, enn det mange andre institusjoners forståelsesformer gjør. Den synes dessuten å ha mer fokus på ”det normale”, i den forstand at de ansatte selv fremhever viktigheten av å tenke og gjøre ting så familielikt som mulig. Forståelsesformen er ikke i like stor grad, som ved mange andre institusjoner, preget av det å måtte opprettholde rigide rammer⁴⁰. Denne typen fritidstenkning er gunstig, ikke minst fordi den setter institusjonen og dens ansatte i stand til å ivareta viktige aspekter ved beboernes medvirkningsrettigheter, og den tilrettelegger for at beboerne skal klare å myndiggjøre seg selv under oppholdet. Medvirkning, myndiggjøring og mestring kan dermed bygges opp gjennom beboernes fritid og fritidsbruk, via institusjonens tenkning og praksis.

Vår undersøkelse viser at mange ansatte finner det vanskelig å redegjøre for hvordan og/eller hvorfor mestring vektlegges i forbindelse med institusjonenes satsning på fritid. De fleste ansatte hevder at institusjonen knytter begrepet mestring opp mot beboernes fritid, men når de blir bedt om å konkretisere hvordan og hvorfor blir det tilsynelatende langt vanskeligere å svare. Dette kan tyde på at det foreligger noe kunnskap om sammenhengene mellom fritid og mestring, fritidsaktiviteter og mestringsopplevelser i de fleste institusjonene, men at denne kunnskapen ikke nødvendigvis utøves. I en del institusjoner synes fritidstenkning og praksis å være mye mer formet av en inn-

⁴⁰ I undersøkelsen kommer det fram at denne institusjonen, sammenlignet med de fleste andre, har langt mindre bunden møtevirksomhet som legger beslag på fritiden til ungdommene, og som kan få hverdagen til å framstå som rigid og unormal.

ordning og tilpasning i forhold til de fastlagte strukturer og ”åpenbare” begrensninger i hverdagen, enn at den er formet av et oppriktig fokus på muligheter og mestring.

6.5 Frigjørende aktiviteter - mening og mestring for ungdommene

I sin studie av fritiden til utsatte barn og unge i Oslo viser Säfvenbom (1998) at ungdom med problematiske oppvekster ikke er så opptatte av mestringsaspektet, i betydningen prestere, i forbindelse med aktiviteter. Meningsfulle fritidsaktiviteter synes ikke å være uløselig knyttet til fremgang og prestasjon, men mer til å slippe og forholde seg til hverdagens problemer. De meningsfulle aktivitetene må ha en slags frigjørende effekt som avfødes fra selve opplevelsen. Denne effekten kan i sin tur innby til mer involvering, skriver Säfvenbom. Opplevd mestring handler således ikke om mål på dyktighet og prestasjon i forhold til andre. Den handler om det å oppleve og å nyte. Undersøkelsen viser videre at opplevelsen av frihet, i tilknytning til fritid, er viktig for ungdommene. Det er ikke de instrumentelle aktivitetene, forbundet med rutine og kjedsomhet, som foretrekkes. Det er de frigjørende aktiviteter som foretrekkes. Ungdommene i Säfvenboms studie ønsker dessuten å oppleve sosial støtte i forbindelse med fritiden, men de understreker at denne ikke må virke kontrollerende.

Vår undersøkelse viser at også ungdom som bor i barneverninstitusjoner foretrekker ikke-instrumentelle fritidsaktiviteter. Flere forteller at de helst ønsker en fritid som er fri og åpen; den skal ikke være fylt opp med bundne, organiserte aktiviteter. Ingen gir uttrykk for at det er viktig for dem å delta i aktiviteter hvor de skal prestere i forhold til andre. De fleste er opptatt av å ha en fritid som er meningsfull for *dem* og hvor de selv, i stor grad, får definere innholdet. Gode opplevelser i forbindelse med fritiden er viktig. Foruten vennsamvær synes disse oftest å være forbundet med ulike fysiske og kulturelle uorganiserte aktiviteter: felles hytteturer, friluftsliv, treningssenter, uorganisert fotball, kino, bowling med mer. TV og internettbruk representerer også tilfredsstillende og givende sysler for mange. Ut over dette kan meningsfylt fritid faktisk handle om det å mestre å være sammen med andre, å oppleve at en er en del av et sosialt fellesskap hvor en har glede av hverandre og hvor en blir sett, hørt og anerkjent for den en er.

Når det gjelder ønsker om oppmuntring og støtte fra de ansatte i forbindelse med fritid/fritidsbruk er oppfatningene delte blant beboerne som deltar i vår undersøkelse; noen ungdommer ønsker at de voksne skal motivere og veilede, mens andre gir uttrykk

for at de ikke ønsker innblanding fra deres side. Det er mer enn nok kontroll fra institusjonens side fra før, mener disse.

6.6 Fritidsbruk - likheter og ulikheter

Beboerne som deltar i vår studie bruker mer fritid på uorganiserte aktiviteter, enn på organiserte aktiviteter. Dette gjelder både for fysiske og kulturelle sådanne. Datamaterialet viser at de fleste brukte mer av fritiden på uorganiserte aktiviteter også *før* plassering i institusjon, men at deltakelse i organiserte sysler likevel var høyere før enn nå. Videre viser materialet at deltakelse i uorganiserte aktiviteter, spesielt kulturelle, har økt og deltakelse i organiserte aktiviteter, spesielt lagidrett, har sunket etter institusjonsplassering. I kapittel 4 har vi peket på flere mulige årsaker til disse endringene.

Ungdommene formidler at det er viktig for dem å tilbringe mye fritid sammen med venner. Dette gjelder både i forhold til tiden før plassering, og det gjelder nå etter plassering. Materialet viser imidlertid at mangelen på venner, for enkelte beboere, har økt i etterkant av plasseringene og at flere ungdommer opplever en hverdag uten vennerelasjoner. Én særlig årsak til dette er at ungdommene har blitt plasserte i institusjoner langt fra hjemstedene sine, hvor de verken kjenner til nærmiljø eller lokalbefolkningen fra før, og hvor de ikke kan opprettholde daglig kontakt med tidligere venner. Dette betyr at de må utvikle nye vennerelasjoner, et arbeide som kan være omstendelig og som gjerne tar noe tid. Det er ikke alle som lykkes like godt med dette arbeidet.

Undersøkelsen viser videre at flere ungdommer tilbringer mer av sin fritid ”hjemme”, det vil si innenfor institusjonsområdet nå, sammenlignet med før plassering. Knapphet på venner i nærmiljøet kan være én årsak til denne endringen. Institusjonens struktur, rammer og lokalisering kan være andre medvirkende årsaker.

Halvparten av ungdommene i vår undersøkelse er misfornøyde eller svært misfornøyde med institusjonsoppholdene sine. Like mange er misfornøyde med fritiden sin. Langt flere jentebeboere enn guttebeboere er misfornøyde, og det synes å være en klar sammenheng mellom grad av tilfredshet med fritid og grad av tilfredshet med opphold. De viktigste forskjellene med hensyn til fritidsbruk, om en sammenligner de fornøyde med de misfornøyde, foreligger i den tid som tilbringes *innenfor* institusjonsområdet. De fornøyde beboerne bedriver et bredere spekter av aktiviteter innenfor området, sammenlignet med de misfornøyde beboerne. Dette gjelder spesielt for uorganiserte fysiske aktiviteter. De fornøyde beboerne rapporterer også at de har venner, at de kan

ha besøk av venner i institusjonen og at de pleier noe mer sosial omgang med andre beboere i institusjonen.

Mye tyder på at de fornøyde beboernes fritid er mer allsidig enn de misfornøyde beboernes fritid, og at dette gjelder spesielt i forhold til hva de klarer å få ut av fritiden, når de befinner seg innenfor institusjonsområdet. Med andre ord; de fornøyde opplever en aktiv og meningsfylt fritid ikke bare utenfor, men også innenfor institusjonsområdet.

Beboere som gir uttrykk for at de ikke opplever en fritid som samsvarer med den de selv ønsker, peker på årsaker som er knyttet direkte til institusjonen og livet innenfor denne, når de redegjør for hvorfor det er slik. Noen formidler at institusjonens usentrale beliggenhet forhindrer ønsket fritidsbruk, noen hevder at institusjonsstrukturen; blant annet regler og rutiner for møtevirksomhet, fastlåste aktivitetsdager i institusjonen og stilletid, begrenser mye i det daglige. Andre peker på at de mistrives sterkt i selskap med de andre som de er tvunget til å leve sammen med, og at dette påvirker hverdag og fritid i negativ forstand.

Samlet sett formidler ungdommene noen overordnede faktorer som framstår som mer vesentlige enn andre, når de redegjør for hva fritiden bør innbefatte. Disse er: venner, familie og frihet

6.7 Ufri fritid

I forbindelse med intervjuundersøkelsen, hvor vi går dypere inn i enkelte spørsmål fra spørreskjemaundersøkelsen, er det mange ungdommer som gir uttrykk for at de føler seg ufrie i hverdagen og fritiden, fordi institusjonens lokalisering og/eller dens regler og rutiner begrenser livsutfoldelsen. Livet kan føles unormalt og en del sier at de ser fram til den dagen oppholdet tar slutt. Vår undersøkelse viser blant annet at enkelte institusjoners indre strukturer og rammer; som for eksempel fastlåst møtevirksomhet mellom ansatte og mellom ansatte og beboere, praktisering av ”stilletid” etter middag, faste vaskedager og faste institusjonsdager hvor beboerne må være tilstede på ettermiddag og kveldstid, kan begrense beboernes frihet i betydelig grad.

Når beboere formidler at de opplever en til dels ufri fritid, og vi samtidig vet at dette ikke er intensjonen fra myndighetenes side, må det derfor stilles spørsmålstegn ved om

de rettigheter som omhandler frihet og fritid ikke blir ivaretatt på en god nok måte i mange barneverninstitusjoner i dag⁴¹.

Også blant beboere i danske institusjoner har en form for ufri fritid blitt registrert og kommentert. Olsen og Dahl (2008) fremstiller hverdagen og fritiden til beboerne som voksendefinert og planlagt. Det gis lite tid og rom til spontane fritidssysler. Beboernes fritid karakteriseres ikke som selvvalgt, men i fremste rekke tilrettelagt etter institusjonsstrukturene. Aktivitetene må med andre ord passe inn i forhold til rammene. Dette fører til at mange beboere ikke opplever fritiden som lystbetont, og at de ikke så lett blir integrert i lokalmiljøene. Funnene som knyttes til institusjonsstrukturene, og hvordan disse påvirker og begrenser beboernes fritid, er i overensstemmelse med funnene i vår undersøkelse. Responsen fra ungdommenes side, spesielt de som gis i forbindelse med intervjuene i vår undersøkelse, er også sammenfallende; de føler at fritiden bærer preg av en viss kontroll og ufrihet sammenlignet med andre ungdommers fritid. Dette kan i sin tur føre til mistriivsel under institusjonsoppholdet, en ytterligere motstand, avstandstagen og tilknytningsvegring overfor voksne. Beboeres følelse av å være ufrie og under kontroll i det daglige kan tyde på at deres medvirkningsrettigheter, som står beskrevet i lovverk og i forskrifter, ikke ivaretas innenfor mange institusjonssettinger i dag.

6.8 Institusjonens lokalisering og dens betydning for fritidspraksis

De ansattes forståelsesformer; deres tenkning rundt og syn på fritid og fritidsbruk, er gjerne påvirket av og vevd sammen med, de definerte strukturene og rammene i institusjonen. I tillegg er det slik at deres fritidstenkning og praksis, det vil si hva de evner å oppfatte som gjennomførbart i forbindelse med beboernes fritid, kan være påvirket av institusjonens beliggenhet.

I de tilfeller hvor institusjonens lokalisering er svært avsidesliggende i forhold til sentrum, nærmiljø og de fritidstilbud som finnes der og hvor beboerne ikke har mulighet til å komme seg til og fra ulike aktiviteter på egen hånd, blir ungdommenes fritidsønsker vanskeligere å imøtekomme sammenlignet med institusjoner hvis beliggenheter er mer sentrale. Ansatte i avsidesliggende institusjoner forteller om til dels omstendelig planlegging i forbindelse med gjennomføring av fritidsønsker, spesielt uorganiserte og spontane sådanne. Når en ungdom ønsker å tilbringe fritid i nærmiljøet, så må dette

⁴¹Se for eksempel Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets utsagn om retten til frihet i brosjyren for barn og unge som bor i barneverninstitusjoner, som står omtalt i kapittel 3, punkt 3.6).

planlegges og avpasses både i forhold til de andre beboerne og i forhold til transport-hensyn. Om det foregår overlappingsmøter mellom ansatte som går av og ansatte som går på vakt må fritidsønsket utsettes. Og dersom en annen beboer har ytret et ønske på et tidligere tidspunkt vil man prioritere å støtte opp om dette, i forhold til de transportmessige hensyn. I institusjoner med mer sentral beliggenhet ser vi at beboerne både er mer selvstendigjorte i fritiden, og at det kreves mye mindre planlegging i forhold til gjennomføring av fritidssysler. Ettersom beboere i disse institusjonene ikke er avhengige av hjelp fra ansatte for å komme seg til og fra de ulike aktivitetstilbud i nærmiljøet, vil verken overlappingsmøter eller andre beboeres ønsker/planer hindre den enkelte i å gjennomføre spontane sysler i fritiden.

6.9 Kvalitetskrav og rettigheter som ikke etterfølges

Det finnes flere institusjoner i Midt-Norge som ligger slik til at beboere, som verken har rusproblemer og/eller er plasserte på bakgrunn av atferdstiltak, men derimot på bakgrunn av hjelpe- eller omsorgstiltak, i realiteten er avstengte fra kontakt med lokalsamfunn/nærmiljø om de ansatte ikke har tid og ressurser til å kjøre dem. Enkelte av institusjonene er så avsidesliggende at det ikke tilbys kollektivtransport i området. I slike tilfeller må man se på lovverket for å synliggjøre hvilke krav til kvalitet som stilles til institusjoner i dag, samt hvilke rettigheter beboerne egentlig har. I § 4 ”Institusjonens lokalisering” i kvalitetsforskriften tilknyttet Lov om barneverntjenester, heter det at:

”Institusjonen bør ligge gunstig til i forhold til skole- og barnehagetilbud, leke- og fritidsmuligheter, arbeidsmuligheter og offentlig kommunikasjon med mindre institusjonens målgruppe og målsetting forutsetter annen lokalisering”.

I rettighetsforskriften tilknyttet samme lov poengteres beboernes rett til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område. I kapittel 2, § 6 står det:

”Beboeren skal i størst mulig grad kunne nyttiggjøre seg de tilbud som finnes i lokalsamfunnet, herunder aktuelle skole- og fritidstilbud”.

Flere institusjoner som deltar i vår undersøkelse har verken mulighet til å imøtekomme kravet knyttet til lokalisering, eller beboernes rettigheter knyttet til nyttiggjøring av fritidstilbud i lokalsamfunnet. Det er problematisk når kvalitetskrav og rettigheter ikke ivaretas innenfor institusjonsvirksomheten i dag. Slike utilfredsstillende faktorer har ringvirkninger. De påvirker også andre sentrale rettigheter som barn og unge har som

beboere i barneverninstitusjoner. Blant annet begrenser de beboernes muligheter til medvirkning og selvbestemmelse i hverdagen. I denne forbindelse er det klart at det påhviler Barne-, ungdoms- og familieetaten, som har myndighet til å godkjenne barneverninstitusjonene ut fra godkjenningsforskriften og kvalitetsforskriften og Fylkesmannen, som gjennomfører tilsyn i de godkjente institusjonene og skal påse at beboernes rettigheter blir ivaretatt, et betydelig ansvar.

6.10 Arbeidstidsordning og oppholdstid - betydninger for fritidspraksis

Enkelte ansatte som arbeider i institusjoner hvor det gjennomføres ”vanlig” turnus, det vil si tre arbeidsskift i døgnet, hevder at denne typen ordning påvirker både fritidstenkning og fritidspraksis i negativ retning. Turnusen er ikke tilrettelagt i forhold til ungdommene og deres fritid, mener de. Ettersom ansatte må tilbake til institusjonen for å foreta skift midt på dagen, på kvelden eller om morgenen, gjennomføres det sjelden turer eller lengre utflukter i helgene. Ansatte forteller også at det er vanskelig å motivere ungdommene til felles turer eller aktiviteter i fritiden, når det er så mange utskiftninger av ansatte per døgn. Det blir for lite ro og stabilitet. Om de bestemmer seg for å gjennomføre en felles aktivitet, eller en kortere tur, må denne planlegges veldig nøye i forhold til arbeidsskifttidspunktene, samt eventuelle overlappingsmøter som avholdes i forbindelse med disse. Enkelte ansatte gir uttrykk for at institusjonen kunne gitt beboerne en bedre, bredere, mer fleksibel og opplevelsesrik fritid om de hadde valgt en annen arbeidstidsordning.

Ansatte som arbeider i institusjoner som praktiserer medlevertturnus rapporterer ikke om tilsvarende problemer eller begrensninger, hvor arbeidstidsordningen så å si fratrukker beboerne mulige fritidsopplevelser. Alt tyder på at denne typen turnus åpner opp for flere muligheter, og legger til rette for en mer fleksibel og allsidig fritid både i ukedagene og i helger, sammenlignet med ”vanlig” turnus.

Enkelte ansatte formidler også at det framstår som et dilemma eller problem i forbindelse med fritid og fritidsplanlegging, at de i en del tilfeller ikke vet hvor lenge ungdommene blir boende hos dem og/eller at de vet at oppholdet vil vare kun noen få måneder, eller et halvt års tid. Usikkerheten knyttet til oppholdets varighet, eller vissheten om det kortvarige oppholdet, kan føre til at institusjonen ikke arbeider like iherdig med å motivere ungdommene til deltakelse i organiserte aktiviteter i nærmiljøet, slik de gjorde det før når oppholdene gjerne varte over noe lengre tid.

6.11 Forventninger og handlingsrepertoar

Mange barn og unge som plasseres i barneverninstitusjon har vokst opp uten tilstrekkelig og nødvendig omsorg, uten rimelige og tydelige grenser og uten en velorganisert hverdag og fritid. Livene deres har kanskje vært mer preget av det uorganiserte og spontane. De har blitt vant til å leve i nuet, uten å planlegge så mye. I forbindelse med plassering i institusjon kan det derfor oppleves vanskelig å, fra én dag til en annen, måtte forholde seg til et totalt motstridende og ukjent levesett, som er tuftet på til dels rigide regler og rutiner og en fritid som må planlegges og organiseres i forhold til indre og ytre institusjonsstrukturer.

Dersom institusjonene og deres ansatte har forventninger til beboernes fritid som samsvarer dårlig med beboernes faktiske handlingsrepertoar, slik at de ikke evner å forholde seg til – og å spille på lag med disse forventningene, er dette uheldig. Da vil ansatte og beboere dra i ulike retninger og ungdommene blir mest sannsynlig misfornøyde både med institusjonsoppholdet og fritiden. Et positivt fritidsresultat; en meningsfylt fritid som byr på mestringsopplevelser, handler kanskje først og fremst om imøtekommenhet og engasjement; imøtekommenhet og engasjement fra de ansattes side overfor beboerne. Det må også foreligge en evne til forståelse som muliggjør et visst samsvar mellom forventninger og handlingsrepertoar. Institusjoner som bygger sin virksomhet på strenge, urokkelige rammer som ingen beboere kjenner eller forstår, vil mest sannsynlig ikke lykkes med å tilrettelegge for en fritid som motiverer og tilfredsstiller ungdommene.

Gjennom sosial integrasjon kan en forvente at mestring kommer til uttrykk, og gjennom marginalisering kan en forvente at mangel på mestring kommer til uttrykk. (Heggen og Øia 2005). Barn og unge som bor i barneverninstitusjoner kan lett komme i marginale posisjoner. Det bør derfor arbeides aktivt for å motvirke marginalisering og å fremme myndiggjøring. Om målet er at de skal utvikle trygghet, sosial kompetanse og tillitt til seg selv er det vesentlig at de kjenner mestringsopplevelser i hverdagen, ikke minst fritidsrelaterte sådanne.

Litteraturliste

- Ask, R. 1997. Miljøterapeutens bruk av seg selv som instrument. I Andersen, A. J. W. (Red.). *Uten fasit perspektiver på miljøterapi*. Cappelen Akademiske forlag.
- Backe-Hansen, E. (red.) 2003. *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Beck, C. 1990. *Det organiserte vanvidd: Et kritisk blikk på barns og ungdoms oppvekst*. Oplandske bokforlag.
- Carlsson, Y., Haaland, T. 2004. "Barn og unge som står utenfor – aktivisering gjennom idrett". Rapport nr. 11/NIBR.
- Clausen, S-E. 2003. Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I Backe-Hansen, E. (red.) *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Elias, N., Dunning, E. 1984. *The Quest for Exitement. Sport and Leisure in the Civilising Process*, Basil Blackwell, Oxford.
- Ericsson, K. Johansson, M. 1975. *På parti med ungdomsgruppa*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Friberg, J. H. 2005. *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. FAFO-notat 2005:16.
- Gautun, H., Sasaoka, K., Gjerustad, C. 2006. "Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene". NOVA, rapport nr. 9.
- Heggen, K., Øia, T. 2005. "Ungdom i endring. Mestring og marginalisering". Abstrakt forlag.
- Hougen, H. 2000. *Ung i Notodden: fritidsmønstre, rusmiddelbruk, problematferd og framtidsplaner*. NOVA, rapport nr. 5.
- Høstmælingen, N., Kjørholt, E. S, Sandberg, K. (red). 2008 *Barnekonvensjonen – barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget.

Ingebrigtsen, J. E., Sæther, S. A. 2005. *Ungdoms fysiske aktivitet i Møre og Romsdal*. Senter for idrettsforskning, NTNU Samfunnsforskning AS.

Kjørholt, A. T. 2008. "Retten til lek og fritid". I Høstmølingen, N., Kjørholt, E. S, Sandberg, K. (red). 2008 *Barnekonvensjonen – barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget.

Kvello, Ø., Wendelborg, C. 2002. *Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen: belyst i et helhetlig perspektiv på barns oppvekstmiljø*. NTF-rapport nr. 4. Nord-Trøndelagsforskning.

Larsen, E., Selnes, B. 1995. *Fra avvik til ansvar. En miljøterapeutisk ilnærming til ungdom i institusjon*. Tanum Nordli.

Lazarus, R.S., Folkman, S. 1984. "Stress, appraisal and coping". New York: Springer Publ. Co.

Little, M. 1992. Residential Care for Children and the Issue of Social Climate: Future Research, Trends and Development. I Van der Ploeg med flere (red). *Vulnerable Youth in Residential Care, Part II Client, Staff and System*. Leuven: Garant.

Midtsundstad, A. 2005. *Tillit, mestring og selvoppfatning: en oppgave med fokus på inkluderingsprosesser slik de møtes i arbeidet med metoden Fritid med bistand*. Trondheim, NTNU.

Mjaavatn, P.E., Gundersen, K. 2005. *Barn – bevegelse – oppvekst: betydningen av fysisk aktivitet for småskolebarns fysiske, motoriske, sosiale og kognitive utvikling*. Oslo: Akilles.

Mjaavatn, P. E. 1999. *Ungdom og fysisk aktivitet i Trondheimsområdet: en kartlegging av organisert og uorganisert fysisk aktivitet blant 14-17-årige ungdommer i Melhus kommune*. Trondheim: Sør-Trøndelag idrettskrets.

Olsen, B. M., Dahl, K. M. 2008. "Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn". Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Ommundsen, Y. 1992. *Self evaluation, affect and dropout in the soccer domain: a prospective study of young male Norwegian players*. The Norwegian University of sport and physical education, Oslo.

- Rojek, C. 1995. *Decentring leisure: rethinking leisure theory*. London: Sage.
- Sandbæk, M., Einarsson, J. H. 2008. *Barn og unge rapporterer til FN om rettighetene sine*. (Vedlegg til Norges fjerde rapport om barnekonvensjonen) Rapport nr. 2/08. NOVA.
- Säfvenbom, R. 1990. *Idrett som sosialiserende/resosialiserende faktor for ungdom på ungdomshjem? En teoretisk analyse av idretten benyttet som et sosialpedagogisk verktøy innenfor barneverninstitusjoner – samt en case studie av ungdom på ungdomshjem i Oslo*. Hovedoppgave, Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Säfvenbom, R. 1998. *Four thousand hours a year: leisure time and its developmental potential for adolescents and youth protection institutions*. Avhandling. Norges idrettshøgskole.
- Säfvenbom, R. (red.) 2005. *"Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst"*. Universitetsforlaget.
- Sisjord, M. K. 1993. *Idrett og ungdomskultur. Bø-ungdom i tall og tale*. Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Skivenes, M. 2007. "Rett til medbestemmelse – også i fritiden". I *Magasinet Voksne for barn*. Nr. 5/2007:19-20.
- Solnes, O., Strandbu, Å. 2007. "Beckham gikk ikke mye langrenn" – kontroverser om ungdom og idrett, før og nå. I Strandbu, Å., og Øya, T. (red.) *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. 2007:170. Cappelen akademiske forlag.
- Stubsrød, I. 2000. "Det er litt slik med aktiviteter, det er stort og vanskelig og -" *En kvantitativ studie av barneverninstitusjonens bruk av aktivitet*". NTNU, Trondheim. Institutt for sosialt arbeid.
- Strandbu, Å., Øya, T. 2007. *Ung i Norge: skole, fritid og ungdomskultur*. Cappelen akademiske forlag.
- Tangen, J. O. 1984. Den moderne vestlige idrett. I: *Sosiologi i dag*. Nr. 14: 3-33.

Tjelflaat, T., Ulset, G. 2007. *Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon. Et forskningsbasert temahefte*. Rapport nr. 11/2007. Skriftserien fra Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge, NTNU Samfunnsforskning AS.

Van der Ploeg med flere (red). 1992. *Vulnerable Youth in Residential Care, Part II Client, Staff and System*. Leuven: Garant.

Øksnes, M. 2008. ”Hvis det er noe vi ikke får lov til, så sniker vi oss til det!: Perspektiver på fritid og barns muligheter til å skape alternative fluktlinjer”. NTNU, Pedagogisk institutt, doktoravhandling, Trondheim.

Lov om barneverntjenester av 1992 med forskrifter:

Forskrift om godkjenning av barneverninstitusjoner.

Forskrift om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner.

Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.

Forskrift om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling.

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 1989.

NOU 2006: 13. *Fritid med mening*. Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.

St.meld. nr. 39 (2001-2002) *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*.

St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet*.

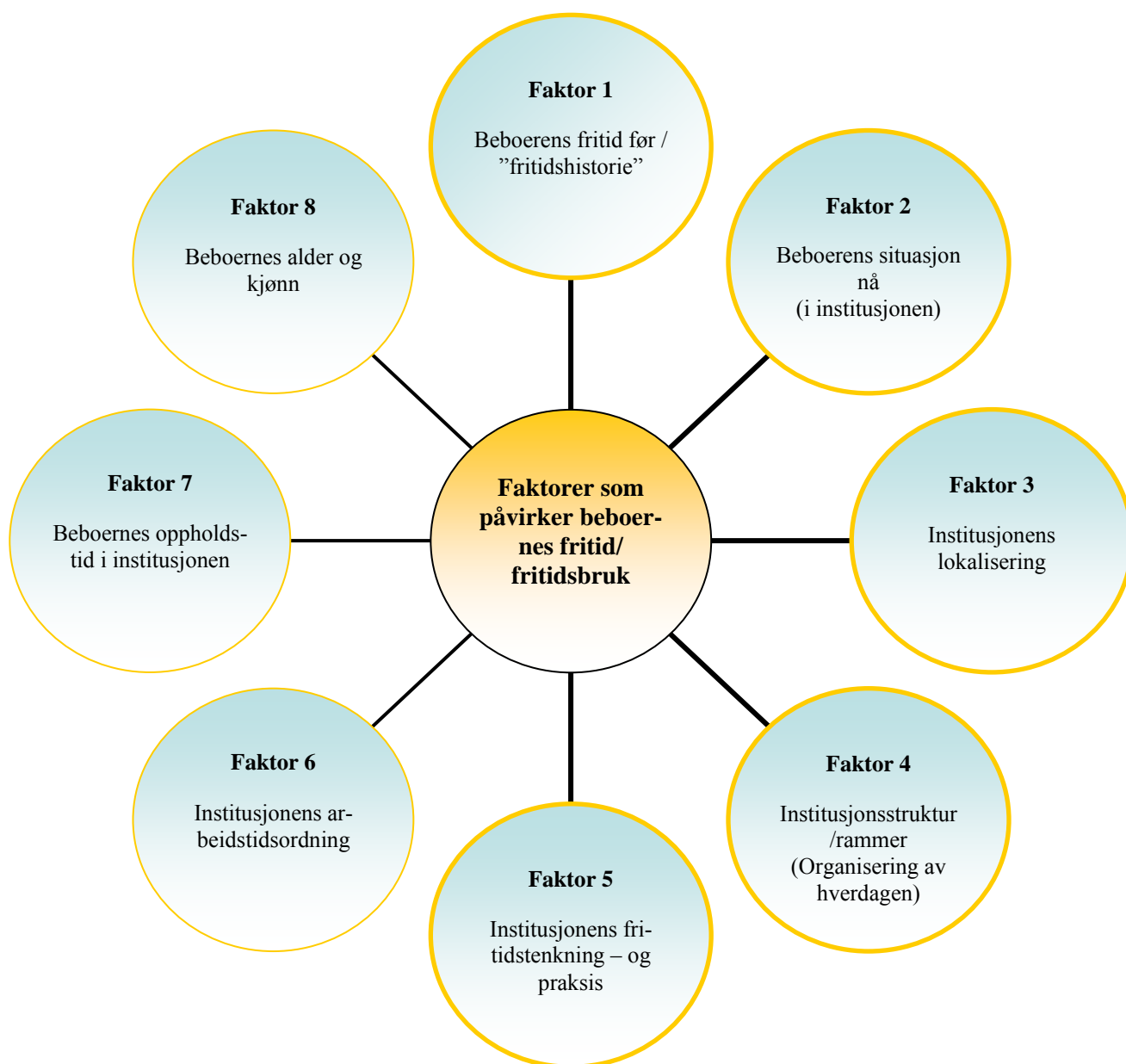
St.meld. nr. 39 (2006-2007) *Frivillighet for alle*.

Rundskriv Q-27/2006 B – *Deltagelse og innflytelse fra barn og ungdom – informasjon og veiledning for arbeidet i kommunene*. 2006:11. Barne- og likestillingsdepartementet.

Barne- og likestillingsdepartementet *Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet. 2005-2007: De gode eksemplene*. 2008. Eksempelsamling.

Barne- og likestillingsdepartementet *Frå barnehage til ungdomsportal. Eksempel på barne- og ungdomsinnverknad i kommunane*. 2007. Veileder.

Barne- og likestillingsdepartementet *Satsing på barn og ungdom. Regjeringens mål og innstasjonsområder i statsbudsjettet*. 2008 og 2009. Samlet oversikt.

Figur 1: Faktorer som påvirker beboernes fritid/fritidsbruk

Figur 1 viser åtte faktorer som, hver for seg og sammen, kan ha betydning i forbindelse med definering av fritid/fritidsbruk blant beboere i barneverninstitusjoner. Noen av faktorene er relevante også for barn og unge som bor hjemme hos sine foreldre, men de fleste gjelder helt spesielt for barn og unge som bor i institusjon. Faktor 1, 2, 3, 4 og 5 er markert med tykkere kantlinjer enn de øvrige faktorene. Dette for å synliggjøre hvilke det rettes mest fokus på i rapporten. Likevel er det ikke nødvendigvis slik at disse fem faktorene behandles like utførlig. Noen av faktorene henger mer eller mindre sammen. Blant annet er det slik at faktor 3, 4 og 6 påvirker faktor 5. En kan også tenke seg at det er slik at den enkelte beboers situasjon her og nå, vedkommendes alder, kjønn og oppholdstid i institusjonen påvirker ansattes fritidstenkning og praksis. De fleste faktorene i figur 1 vil mest sannsynlig også påvirke beboernes situasjon her og nå (faktor 2), men i denne rapporten går vi ikke inn og analyserer disse mulige virkningene på detaljnivå.

PUBLIKASJONER fra Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge

SKRIFTSERIEN

- Rapport nr. 1: Graham Clifford, Bernt Olav Utgaard, Grethe Jørgensen og Kari Høyvik: *På leting etter hjelp. Kommunenes bruk av fylkeskommunale tjenester for barn og unge* (60 s) 1994. UTGÅTT
- Rapport nr. 2: Torill Tjelflaat og Edgar Marthinsen: *Catharina-senteret og Fosterhjemsringen. Evaluering av to tiltak for ungdom i barnevernet i Sør-Trøndelag fylke* (149 s) 1994. kr. 100
- Rapport nr. 3: Graham Clifford, Edgar Marthinsen og Anne Sofie Samuelsen: *Hjelpetjenesten - en virksomhetsanalyse av Nardo distrikt i Trondheim* (95 s) 1996. kr. 100
- Rapport nr. 4: Graham Clifford og Sissel Rolness: *På seminar med statsetatene. Evaluering av seminarvirksomhet om tverrfaglig samarbeid i barnevern, gjennomført i 1993-95 i Sør-Trøndelag fylk* (53 s) 1996. kr. 50
- Rapport nr. 5: Edgar Marthinsen og Graham Clifford: *Mellom forsorg og sosialt arbeid - en studie av to sosialtjenester i Sør-Trøndelag* (99 s) 1998. UTGÅTT
TRYKT PÅ NY SOM ARBEIDSRAPPORT NR. 13.
- Rapport nr. 6: Torill Tjelflaat og Graham Clifford: *Ansvar eller egeninteresse? Unge voksnes forhold til frivillig aktivitet* (62 s) 1999. kr. 100
- Rapport nr. 7: Torill Tjelflaat og Turid Midjo: *Foreldrekompetanse - et tema for læring? Evaluering av foreldreveiledningsprogrammet* (85 s) 2000. kr. 120
- Rapport nr. 8: Graham Clifford: *Egeninnsats og fellesskap* (57 s) 2001. kr. 100
- Rapport nr. 9: Edgar Marthinsen: *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern* (517 s) 2003. kr. 250
- Rapport nr. 10: Torill Tjelflaat, Geir Hyrve og Henrik Solhaug: *Barneverninstitusjonen - nødvendig men ikke god nok* (65 s) 2003. kr. 130
- Rapport nr. 11/2007: Torill Tjelflaat og Gro Ulset: *Barn og unges medvirkning i institusjon* (73 s) 2007. kr. 150
- Rapport nr. 12/2008: Åse Bratterud og Anita Skårstad (Red.): *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (172 s) 2008. kr. 220
- Rapport nr 13/2008: Torill Tjelflaat og Gro Ulset: *Vekst – Ivaretagelse – Trivsel Evaluering av VIT et hjelpetiltak i barnevernet i Ålesund kommune.* (78 s) 2008. kr. 150
- Rapport nr 14/2009: Jim Lurie og Torill Tjelflaat: *Samarbeid og samordning mellom barnevern og barne- og ungdomspsykiatri i Norge. Kunnskap om forskning, offentlige føringer, avtaler og nyere tiltak* (68 s) 2009. kr. 150
- Rapport nr 15/2009: Gro Ulset: *Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon - Fritid! Tid fri?* (99 s) 2009. kr. 200

ARBEIDSRAPPORTER

- Nr. 1: Bjørn Arnesen og Graham Clifford: *Fra spesialskole til barnevern-institusjon. Utredning om Trogstad ressurscenter* (33 s) 1997. kr. 40
- Nr. 2: Torill Tjellflaat og Dagny Nerbø: *Det faglige arbeidet i barnevernets utredninger. Et blikk på hjelpetjenesten Byåsen distrikt i Trondheim* (37 s) 1997. kr. 40
- Nr. 3: Graham Clifford og Bjørn Arnesen: *Drømmen om selvstendighet. Ungdom vurderer opphold ved en utredningsinstitusjon drevet av det fylkeskommunale barnevernet* (58 s) 1997. kr. 50
- Nr. 4: May Britt Drugli og Edgar Marthinsen: *En undersøkelse av barnevernet i Trondheim. En gjennomgang av inntaksprosedyrer i distriktene og 1000 meldte barns karriere i perioden 1994/95* (58 s) 1998. kr. 50
- Nr. 5: Edgar Marthinsen og Ketil Arntzen: *Styringsinformasjon i hjelpetjenesten i Trondheim kommune* (22 s) 1998. kr. 50
- Nr. 6: Torill Tjellflaat: *Familiekonferanser som metoder i arbeidet med innvandrersfamilier* (26 s) 1998. kr. 40
- Nr. 7: Bernt Olav Utgaard: *Kommunalt barnevern – en svarteper? - Hvordan fagenheter arbeider med vanskeligstilte barn og unge i Ulstein kommune* (27 s) 1998. kr. 50
- Nr. 8: Edgar Marthinsen og Ragnar Bang Moe: *Langtidsbrukere av sosialhjelp ved Byåsen sosialtjeneste i 1998. Utsikter til arbeid, trygd eller fortsatt sosialhjelp?* (55 s) 1999. kr. 50
- Nr. 9: Edgar Marthinsen og Ketil Arntzen: *"Fagtekst". Forsøk med nye former for journalføring i hjelpetjenesten i Trondheim kommune* (42 s) 1999. kr. 50
- Nr. 10: Graham Clifford og May Britt Drugli: *Gjensyn med Hjelpetjenesten på Saupstad. En evaluering av Hjelpetjenestens innsats for barn og unge i skole og barnehage* (34 s) 1999. kr. 50
- Nr. 11: Inger Marii Tronvoll: *Min skolehverdag. Spesialundervisning med barnet i fokus* (31 s) 1999. kr. 50
- Nr. 12: Hanne Ingerslev: *Barn med psykisk syke foreldre – et komparativt europeisk forskningsprosjekt* (49 s) 2001. kr. 70
- Nr. 13: Edgar Marthinsen og Graham Clifford: *Mellom forsorg og sosialt arbeid - en studie av to sosialtjenester i Sør-Trøndelag* (99 s) 2001. kr. 70
- Nr. 14: Geir Hyrve: *Evaluering av familie- og nettverksprosjektet ved Kariensheim* (27 s) 2001. kr. 70
- Nr. 15: Geir Hyrve: *Evaluering av familieråd som metode i barnevernet i Norge* (26 s) 2004 kr. 70
- Nr. 16: Anne Svendsen: *Forebyggende arbeid med barn av foreldre med psykisk sykdom og rusproblemer* (25 s) 2004. kr. 70

Nr. 17: Anne Grytbakk og Jannicke H. Borgestrånd: *Følelser i drift. Om ungdom under 18 år som selger/bytter seksuelle tjenester i Trondheim* (63 s) 2004. kr. 70

Nr. 18: Åse Bratterud, Ragna Binde, Kristin Horneman, Inger Sofie Dahlø Husby, Oddmar Iversen, Lene Munkeby og Anita Skårstad: *Ungdom med barneverntiltak - på vei mot voksenlivet* (91 s) 2006. kr. 70

DIVERSE PUBLIKASJONER

Eli Rø, Ingeborg Helgeland, Grethe Hoviosen og Edgar Marthinsen: *Barneverntjenestens arbeid med barn i fosterhjem*. Bind 1: Rutinehåndbok (175 s) og bind 2: Veileder (82 s) 1994. UTGÅTT

Mari-Anne Sørlied, Karen Haven og Bernt Olav Utgaard: *Idébank for barnevernet* (571 s) Oslo: Barnevernets utviklingssenter 1994. UTGÅTT

Edgar Marthinsen, Torill Tjelflaat og Bernt Olav Utgaard, red: *Sosialt arbeid, praksis fag og politikk. Festskrift til Graham Cliffords 50-årsdag* (135 s) 1997. kr. 150

Edgar Marthinsen & Karin Ekberg, red: *Nordisk symposium om forskning i sosialt arbeid. Et møte mellom forskning og praksis* (480 s) 1997. UTGÅTT

Torill Tjelflaat, Wenche Figenschow Skatland, Einar Hanssen og Inger Erstad: *Informasjonsarbeid i ukjent terreng. Om rekruttering av små barn med atferdsvansker til Webster-Stratton programmet* (47 s) 2002. kr. 100

Hans Göran Eriksson og Torill Tjelflaat: *RESIDENTIAL CARE Horizons for the New Century* (219 s) 2004. Boken kan kjøpes fra forlaget: Ashgate Publishing Ltd. UK.

Jim Lurie og Graham Clifford, *Parenting a Young Child with Behavior Problems. - Parents' experiences before, during and after Webster-Stratton parent training* (115 s) 2005. kr. 150

Jim Lurie: *Teachers' perceptions of emotional and behavioral problems in 6-12 year old Norwegian school children* (57 s) 2006. kr. 150

Anita Skårstad, Åse Bratterud, Ragna Binde, Kristin Hornemann og Inger Sofie Dahlø Husby: *Fra 17 til 18. - Endret livssituasjon for ungdom med barneverntiltak i Trondheim. Delrapport 3 OBVIT-prosjektet* (51 s) 2007. kr. 50

Torill Tjelflaat og Gro Ulset: *Til deg som er ung og bor i barneverninstitusjon. Kortversjon for ungdom av: Rapport nr. 11/2007. Veileder* (12 s) 2007. Gratis

Anita Skårstad Storhaug og Torill Tjelflaat: *"Det er folk som spør meg hvordan jeg har det og hvor kjedelig det er sånn". Om barn i barneverninstitusjon og deres møte med tilsynet. Veiledningshefte* (16 s) 2009. Gratis

Bestillers navn:

Adresse:

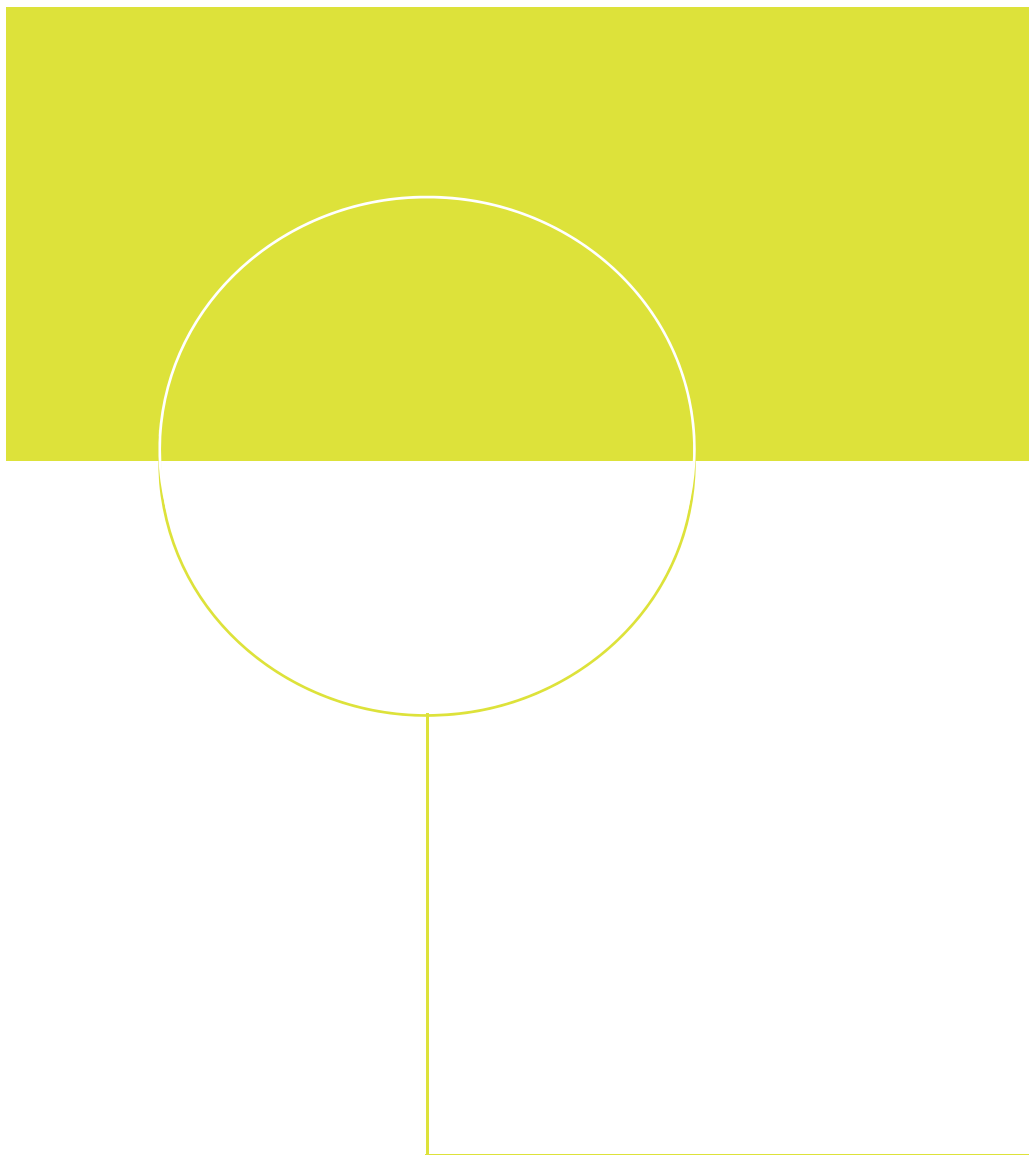
Tlf. el. Fax:

Sendes: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, NTNU - 7491 Trondheim

Tlf: 73 55 08 40, Fax: 73 59 66 24

E-post: Bus@samfunn.ntnu.no <http://www.ntnusamfunnsforskning.no/bus>

ISBN 978-82-91927-12-1

 NTNU

Samfunnsforskning AS
Barnevernets utviklingscenter